

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
FAKULTA SOCIÁLNYCH A EKONOMICKÝCH VIED

**ZNEČISTENIE VO VEREJNOM PRIESTORE:
DOBROVOLEŇNÍCKE INICIATÍVY V DILLÍ**
Diplomová práca

UNIVERZITA KOMENSKÉHO V BRATISLAVE
FAKULTA SOCIÁLNYCH A EKONOMICKÝCH VIED

**ZNEČISTENIE VO VEREJNOM PRIESTORE:
DOBROVOĽNÍCKE INICIATÍVY V DILLÍ**

Diplomová práca

Študijný program: Sociálna antropológia
Študijný odbor: 7765 Sociálna antropológia
Školiace pracovisko: Ústav sociálnej antropológie
Školiteľ: Mgr. Andrej Mentel, PhD.

Bratislava 2018

Bc. Paulína HOMOLOVÁ

Univerzita Komenského v Bratislave
Fakulta sociálnych a ekonomických vied

ZADANIE ZÁVEREČNEJ PRÁCE

Meno a priezvisko študenta: Bc. Paulína Homolová
Študijný program: sociálna antropológia (Jednoodborové štúdium, magisterský II. st., denná forma)
Študijný odbor: sociálna antropológia
Typ záverečnej práce: diplomová
Jazyk záverečnej práce: slovenský
Sekundárny jazyk: anglický

Názov: Znečistenie vo verejnom priestore: Dobrovoľnícke iniciatívy v Dillí
Pollution in Public Space: Volunteer Initiatives in Delhi

Anotácia: Cieľom práce je poukázať na koncept znečistenia ako na sociálny fenomén. Prostredníctvom exploračného výskumu vo forme prípadovej štúdie práca skúma dobrovoľnícke iniciatívy v Dillí. Venuje sa postaveniu, perspektívam a zdrojom predstáv dobrovoľníkov, ktoré dáva do súvislosti s podmienkami v mieste prípadovej štúdie. Z tohto výskumu sú odvodené rôzne princípy vnímania znečistenia v meste, ktoré vyplývajú z rôzneho sociálneho postavenia a skúsenosti so znečistením a ďalej ovplyvňujú voľbu stratégií v snahe riešiť problém so znečistením.

Vedúci: Mgr. Andrej Mentel, PhD.
Ústav: FSEV.ÚSA - Ústav sociálnej antropológie
FSES/riaditeľ ústavu: doc. Mgr. M. A. Juraj Buzalka, PhD.

Dátum zadania: 01.09.2017

Dátum schválenia: 23.04.2018

prof. Mgr. Martin Kanovský, PhD.
garant študijného programu

študent

vedúci práce

ČESTNÉ VYHLÁSENIE

Prehlasujem, že som diplomovú prácu vypracovala samostatne, na základe vlastných teoretických poznatkov a s použitím uvedenej literatúry.

V Bratislave, 30. apríla 2018

.....

POĎAKOVANIE

Chcela by som sa poďakovať svojmu školiteľovi, Mgr. Andrejovi Mentelovi, PhD., za odborné vedenie a cenné rady počas prípravy výskumu a písania záverečnej práce. Tiež ďakujem ľuďom, ktorí ma podporovali počas celého môjho štúdia. A moja vďaka patrí aj všetkým, ktorí so mnou spolupracovali v rámci môjho terénneho výskumu, ochotne mi poskytli svoj čas a dovolili mi nahliadnúť do svojich životov.

ABSTRAKT

HOMOLOVÁ, Paulína. *Znečistenie vo verejnom priestore: Dobrovoľnícke iniciatívy v Dillí*. [Diplomová práca]. Univerzita Komenského v Bratislave, Fakulta sociálnych a ekonomických vied. Ústav sociálnej antropológie. Školiteľ: Mgr. Andrej Mentel, PhD. Stupeň odbornej kvalifikácie: magister. Bratislava, 2018. 81 s.

Táto diplomová práca sa zaoberá konceptom znečistenia vo verejnom priestore. Cieľom práce je poukázať na koncept znečistenia ako na sociálny fenomén a konkrétnymi poznatkami prispieť k jeho riešeniu. Prostredníctvom exploračného výskumu vo forme prípadovej štúdie práca skúma dobrovoľnícke iniciatívy v Dillí. Venuje sa postaveniu, perspektívam a zdrojom predstáv dobrovoľníkov, ktoré dáva do súvislosti s podmienkami v mieste prípadovej štúdie. Z tohto výskumu sú odvodené rôzne princípy vnímania znečistenia v meste, ktoré vyplývajú z rôzneho sociálneho postavenia a skúsenosti so znečistením a ďalej ovplyvňujú voľbu stratégií v snahe riešiť problém so znečistením. Konkrétne ide o morálny, estetický, pocitový a hygienický princíp. U dobrovoľníkov iniciatív sa najviac objavoval morálny princíp, naopak obyvatelia slumu najviac argumentovali v súvislosti s hygienickým princípom, vzhľadom na zdravotné riziká plynúce zo znečistenia v meste. Morálny aspekt vnímania znečistenia u dobrovoľníkov, mladých profesionálov žijúcich v metropolitnom meste, súvisí s ich hodnotením spoločnosti ako sebeckej a nezodpovednej ako aj s neefektívnou prácou úradov. Ďalej sa ako podstatné ukázali vedomosti a vytváranie povedomia v spoločnosti, čo súvisí so širším historickým a sociálnym kontextom.

Kľúčové slová: Znečistenie. Odpad. Zeleň. Verejný priestor. Iniciatíva. Dobrovoľníctvo.

ABSTRACT

HOMOLOVÁ, Paulína. *Pollution in Public Space: Volunteer Initiatives in Delhi*. [Master Thesis]. Comenius University in Bratislava, Faculty of Social and Economical Sciences. Institute of Social Anthropology. Advisor: Mgr. Andrej Mentel, PhD. Professional qualification level: Master degree. Bratislava, 2018. 81 pp.

The thesis deals with concept of pollution in public spaces. The aim of this thesis is to introduce a concept of pollution as a social phenomenon and contribute to its solution with specific knowledge. The thesis studies volunteer initiatives in Delhi by means of explorative research in form of a case study. It addresses social status, perspectives and their sources of the volunteers and further contextualizes them within the conditions of the case study site. It explores different perceptions of urban pollution that result from differences in social status and experience with pollution and further influences the choice of strategies in order to solve the problem of pollution. Specifically, it is a moral, aesthetic, experiential and hygienic principle. The moral principle was most apparent in the volunteers of initiatives, on the contrary, the residents of the slum were applying the hygienic principle, given the health risks of pollution in the city. The moral aspect of perceived pollution in volunteers, young professionals living in metropolitan city, is related to their assessment of society as selfish and irresponsible, as well as to the inefficient work of the authorities. Furthermore, knowledge and awareness-raising in society has been shown to be essential in this research, which is related to the wider historical and social context.

Keywords: Pollution. Waste. Greenery. Public space. Initiative. Volunteerism.

Predhovor

Vo svojej diplomovej práci sa zaoberám konceptom znečistenia vo verejnom priestore. V rámci prípadovej štúdie som spolupracovala s dobrovoľníckymi iniciatívami v Dillí. Vybrala som si ich, pretože poskytujú zaujímavý pohľad na problematiku znečistenia v Indii, ktoré sa viaže aj so symbolickými predstavami v súvislosti s kastovým systémom. Dobrovoľníci sledovaných iniciatív napriek rôznym spoločenským predstavám o znečistení prichádzali do kontaktu so znečistením v rôznych formách. Organizujú tzv. *spotfixy* (emické označenie miesta, v ktorom prebieha premena priestoru). Prichádzajú na vybrané miesta vo verejných priestoroch a venujú sa upratovacím a skrášľovacím aktivitám. Preto som považovala za dôležité preskúmať ich perspektívu ohľadom znečistenia, verejného priestoru a zúčastnených strán. Odpad je chápaný ako konkrétna manifestácia znečistenia v meste, s ktorou dobrovoľníci prichádzajú do kontaktu, preto mu je venovaná špeciálna pozornosť. Pozornosť venujem aj zdrojom ich predstáv. Ďalej som realizovala rozhovory a pozorovania na mieste prípadovej štúdie, konkrétne v slume v Dillí, v ktorom hlavná sledovaná iniciatíva vykonávala svoje aktivity. Vzhľadom na tieto poznatky získané prostredníctvom terénneho výskumu dávam do súvislosti sociálne postavenie dobrovoľníkov a ďalších účastníkov výskumu s ich perspektívami, na základe čoho odvodzujem niekoľko princípov vnímania znečistenia v tomto meste.

Túto tému som si vybrala na základe vlastných skúseností s touto problematikou v Dillí, ako aj s ohľadom na nedostatočnú pozornosť, ktorá sa venuje environmentálnym záležitostiam v sociálnych vedách. Znečistenie a reakcie naň sú v tejto práci chápané ako sociálny fenomén, ktorý si zaslúži pozornosť aj preto, lebo predošlé výskumy sa venovali skôr ohrozeným skupinám v spoločnosti. Svojou prácou chcem upriamiť pozornosť na tých, ktorí majú väčšiu moc v tvorbe diskurzu a navrhovaných riešení, ako aj na tých, ktorí k znečisteniu prispievajú, napríklad zvýšenou spotrebou. Prístup v tejto práci sa dá charakterizovať ako sociálne konštruktivistický. Berie sa ohľad na to, čo je považované za problém, kým a ako je tento problém konštruovaný. Cieľom práce je poukázať na potrebu riešiť problémy znečistenia zo sociálneho hľadiska, ako aj konkrétnymi poznatkami k tomuto riešeniu prispieť.

Obsah

Úvod	9
1 Teoretické východiská.....	11
1.1 Znečistenie (odpad) a verejný priestor	11
1.2 Sociohistorický kontext	15
1.3 Zber odpadu v Dillí.....	18
1.4 Súčasné iniciatívy	19
2 Metodologická časť	22
2.1 Výskumný cieľ	22
2.2 Výskumné otázky	22
2.3 Výskumné metódy	23
2.4 Vzorka	26
2.5 Lokalita	28
2.6 Časový harmonogram	31
2.7 Etika	32
2.8 Spôsob analýzy dát	34
3 Etnografická časť	35
3.1 Spôsob práce a prístup vybraných iniciatív	35
3.2 Sociálne postavenie dobrovoľníkov	38
3.3 Perspektívy členov dobrovoľníckej iniciatívy	44
3.3.1 Verejný priestor	44
3.3.2 Znečistenie	47
3.3.3 Zúčastnené strany	51
3.4 Zdroje predstáv	60
3.5 Realizácia spotfixu vo vybranej lokalite	65
3.5.1 Obyvatelia slumu	68
3.5.2 Vnímané znečistenie a sociálna pozícia	70
Diskusia a záver.....	73
Zoznam použitej literatúry	79

Úvod

Výber témy tejto práce ovplyvnila moja osobná skúsenosť s odpadom vo verejnom priestore v Dillí. Počas vyše šiestich mesiacov strávených v Dillí som mala možnosť pozorovať rôzne situácie týkajúce sa odpadu, prípadne jeho aspoň z môjho pohľadu nedostatočného manažmentu, ako aj odhadzovanie odpadkov vo verejných priestoroch. Postupne som sa dozvedala rôzne vysvetlenia tohto problému. Čas strávený v tomto meste mi poskytol možnosť vidieť sociálne súvislosti v pozadí problému so znečistením v Dillí. Čoraz častejšie som sa stretávala s postojom obyvateľov tohto mesta, ktorý je založený na premiestňovaní viny za znečistenie. Existuje očakávanie, že ide o problém niekoho iného. Nieкто iný je zodpovedný za čistenie verejných priestorov. Tieto očakávania okrem iného vychádzajú aj z kastového systému. Existuje tak sociálne pozadie problému, ktorý sa na prvý pohľad zdá iba materiálny a technický.

Tieto moje pozorovania ma inšpirovali bližšie preskúmať problematiku odpadu z antropologického hľadiska. Na dôležitosť skúmania oblasti odpadu v antropológii upozornil workshop, ktorý bol organizovaný v rámci The Overheating Project, vedený Thomasom Hyllandom Eriksenom. Na príkladoch rôznych skupín prichádzajúcich do kontaktu s odpadom tento workshop poukázal na zanedbávanie tejto témy (Khazaleh, 2015). Jaffe a Dürr (2010) okrem toho upozorňujú, že v rámci urbánneho environmentálneho manažmentu sa venovala pozornosť technologickým a finančným problémom na úkor sociálnych a kultúrnych perspektív. Je podľa nich potrebné skúmať ako je znečistenie v meste vnímané, ako ovplyvňuje každodenné životy obyvateľov, ako aj ich interakciu s urbánnym priestorom, mocou a identitou. Tiež Ong a Sovacool (2012) vymedzili tri oblasti vplývajúce na implementáciu politík zameraných na odstránenie odhadzovania odpadkov na ulici. Okrem inštitucionálnych rámcov a organizačnej kapacity zohrávali predstavy, postoje a hodnoty ľudí dôležitú rolu. Túto tretiu oblasť nazvali vzdelanosť a podpora verejnosti a v ich výskume sa ukázala ako podstatný faktor pri riešení tohto problému. Ak teda odpad, a znečistenie vo všeobecnosti, produkujú ľudia a teda vytvárajú problém so spracovaním odpadu, tak pri riešení problému s manažmentom odpadu sa musíme opäť obrátiť na ľudí. Ak sa teda pozeráme na problém znečistenia zo sociálneho hľadiska, antropológia môže pri riešení tohto problému pomôcť.

Preto som sa rozhodla venovať sa sociálnym súvislostiam znečistenia v meste. Terénny výskum prebiehal v spolupráci s dobrovoľníckymi iniciatívami, ktoré realizujú svoje aktivity v Dillí. Ich aktivity ma zaujali, pretože napriek svojmu spoločenskému postaveniu sú členovia ochotní prichádzať do kontaktu so znečistením. Zároveň ide o riešenie problému vychádzajúceho zdola, od samotných obyvateľov mesta, čo prináša možnosť zaujímavých zistení ohľadom ich postojov a názorov na fungovanie mesta. Okrem toho sa spoluprácou s nimi naskytila možnosť ako uchopiť realizáciu výskumu v tak veľkom a rôznorodom meste. Ich perspektíva je jedna z mnohých, ale ide o jeden z východiskových bodov v spleti názorov a aktivít. Pre tento výskum je dôležité ako obyvatelia samotní vnímajú znečistenie v meste a aké riešenia navrhujú a realizujú. Pochopiť Dillí ako mesto je možné len skrz každodenné životy jeho obyvateľov. Pritom ide len o jednu iniciatívu z mnohých. Od roku 2010 vzniklo v Indii mnoho podobných iniciatív. Ich popularita poukazuje na určitý vývoj v spoločnosti, ktorému je potrebné venovať pozornosť. Tieto iniciatívy teda chápem ako určitý symptóm zmien. Cieľom tejto diplomovej práce je preskúmať tieto iniciatívy ako sociálny fenomén, čo pomáha lepšie pochopiť prečo vznikli a ako fungujú, čo môže ďalej prispieť k riešeniu problému znečistenia.

V tejto diplomovej práci sa mnohokrát odvolávam na Indiu, indickú kultúru či spoločnosť. Ide o skratku, ktorá uľahčuje vyjadrovanie sa. Považujem však za potrebné uviesť, že India ako krajina je veľmi rozmanitá a nachádzajú sa v nej viaceré rôznorodé kultúry a etniká. Napriek tomu existujú určité charakteristiky, ktoré prestupujú takmer celou krajinou a sú nápomocné pri príprave vlastného výskumu. Konkrétny terénny výskum sa ale odohrával v rámci Dillí a preto závery môjho výskumu sú aplikovateľné hlavne v rámci moderného urbánneho kontextu.

Diplomová práca je rozdelená na tri časti: teoretickú, metodologickú a etnografickú. Teoretická časť je venovaná poznatkom, z ktorých vychádza výskumný projekt. V tejto časti sú vysvetlené základné pojmy a koncepty týkajúce sa znečistenia v Indii. Na základe týchto poznatkov je v ďalšej časti formulovaný výskumný cieľ a výskumné otázky. Metodologická časť vysvetľuje metodológiu terénneho výskumu a následnú analýzu dát. Záver kapitoly je venovaný etike a sebareflexii. V etnografickej časti predstavím dáta z terénneho výskumu. Od nich sa odvíjajú zistenia výskumu, ktorým je venovaná diskusia na záver práce.

1 Teoretické východiská

Prvá kapitola sa venuje teoretickým konceptom, ktoré súvisia s realizovaným výskumom. Najprv predstavím a zadefinujem základné pojmy ako znečistenie, odpad a verejný priestor. V druhej podkapitole budú tieto koncepty zasadené do širšieho historického a sociálneho kontextu, so špeciálnou pozornosťou venovanou kastovému systému ako prieniku konceptu znečistenia a spoločnosti. Ďalej sa budem venovať aktuálnej situácii v Dillí. Predstavím znečistenie v meste a spôsob akým mesto túto situáciu rieši. V poslednej časti tejto kapitoly načrtnem súčasný vývoj nielen dobrovoľníckych iniciatív v Indii, ktoré ponúkajú rôzne riešenia problému urbánneho znečistenia. Spolu poznatky uvedené v tejto časti práce predstavujú východisko pre pochopenie aktivít pozorovaných v rámci terénneho výskumu a poskytujú kontext, ktorý umožňuje analýzu získaných dát.

1.1 Znečistenie (odpad) a verejný priestor

Prvá podkapitola sa venuje dvom základným pojmom tejto práce: znečisteniu a verejnému priestoru. Špeciálnu pozornosť venujem odpadu, ako konkrétnej manifestácii znečistenia vyskytujúceho sa vo verejnom priestore. Pre účely tejto práce je teda potrebné najprv zadefinovať pojem odpad. Postupne sa budem venovať verejnému priestoru v Indii a rôznemu znečisteniu, ktoré s ním súvisí.

Odpad je v rámci tejto práce chápaný ako vysoko subjektívny a relatívny koncept. Na relatívnosť znečistenia poukázala Douglasová (1966/2001) vo svojej práci *Purity and Danger*. Považovala za znečistenie alebo odpad niečo, čo bolo mimo svojho miesta, mimo systému. „*Where there is dirt there is system. Dirt is the by-product of a systematic ordering and classification of matter, in so far as ordering involves rejecting inappropriate elements*“ (Douglas, 1966/2001, s. 36). Závisí od kontextu, čo bude považované za znečistenie a odpad vzniká tým, že sa snažíme organizovať svoje prostredie. Ďalšiu definíciu odpadu ponúka Drackner (2005), podľa ktorého možno za odpad považovať niečo bez hodnoty, využitia, významu či účelu. Nemusí ísť pritom len o veci, ale aj o ľudí, ktorý tak tvoria odpad spoločnosti. Zároveň však tvrdí, že ide o dynamickú kategóriu, pretože závisí od toho, kto definuje, čo je odpad. Rôzne perspektívy súvisiace s odpadom v rámci svojho výskumu v Peru zhrnul do kategórií:

odpad ako estetický problém, ako sociálna kontaminácia, ako problém niekoho iného, ako patriaci na špinavé miesta, ako risk a ako aktívum. Výber jednotlivých kategórií členmi spoločnosti závisí od ich pozície v spoločnosti a spôsobu kontaktu so znečistením. Napríklad niekto, kto neprichádza do kontaktu s odpadom každý deň, iba ak vizuálne, bude skôr vnímať odpad ako estetický problém. Alebo pre niekoho trpiaceho ochorením spôsobeným kontaktom s odpadom pôjde skôr o odpad ako risk. Guitard (2012) na druhú stranu popisuje odpad ako objekt moci v Maroua, Kamerun počas 16. až 18. storočia. Náčelníci v tejto oblasti vystavovali pred svojimi palácmi hromady odpadu, ktorými demonštrovali svoju moc, život plný hojnosti a svoje postavenie v danom teritóriu.

Ďalej Jaffe a Dürr (2010) hovoria o materiálnom a symbolickom dualizme odpadu alebo všeobecne znečistenia. Pri riešení znečistenia v mestách sa podľa nich často dbá skôr na materiálnu stránku znečistenia a navrhované riešenia sú technického rázu. Zanedbáva sa symbolická stránka znečistenia, ako aj vzťah obyvateľov mesta k znečisteniu, ich perspektívy. Rozlíšeniu materializmu a idealizmu sa venovali aj Dunlap, Buttel, Dickens a Gijswijt (2001/2017) keď predstavili vývoj prístupov v sociálnych vedách v súvislosti s environmentalizmom. Kritizovali ľudský exempcionalizmus, tendenciu vnímať ľudí ako vyňatých z environmentálnych problémov vďaka rozvoju vedy a technológií. Uvádzajú rôzne teórie v rámci realistického a sociálne konštruktivistického prístupu. Sociálny konštruktivizmus v súvislosti s environmentalizmom poukazuje na rôzne problematické oblasti. Napríklad v rámci globálneho otepľovania je potrebné oddeľovať objektívne vedecké fakty od ideológie sociálnych hnutí. Môže dochádzať k uprednostňovaniu len určitých faktov podľa potrieb a záujmov rôznych skupín. Yearly (2001/2017) zhrnul prínos sociálneho konštruktivizmu do troch bodov. Za prvé rieši, čo je považované za environmentálny problém, pričom proces konštrukcie konkrétnych problémov ovplyvňujú rôzni experti a médiá. Za druhé pomáha aj pri určovaní toho, čo je myslené pod pojmom prostredie v danej spoločnosti. A ako posledný bod upozorňuje na to, že ani veda nie je čisto objektívna.

Nepopiera sa tým dôležitosť materiálnej stránky problému alebo prínosu vedy pri riešení environmentálnych problémov. Avšak pozornosť venovaná sociálnej stránke problému pomáha pochopiť, čo je určované ako podstatné ľuďmi, ako je to definované, či ako sa o tom hovorí. Ide o obojsmerný vzťah medzi objektívnymi, materiálnymi

procesmi, objektami či limitmi na strane jednej a interpretáciami, ideológiami a konštruktami na strane druhej. Alebo ako tvrdia Dunlap et al. (2001/2017, s. 24): „*the biophysical and social worlds are connected by webs of cause and effect*“. Vychádzajúc z týchto poznatkov je odpad v tomto výskume chápaný ako koncept, ktorý má environmentálny, ekonomický, zdravotný, estetický ale aj sociálny rozmer, pričom špeciálna pozornosť sa venuje jeho symbolizmu a rôznym perspektívam, ktoré sa s týmto konceptom môžu viazať.

Predstavy a praktiky týkajúce sa znečistenia sa realizujú okrem iného aj vo verejnom priestore, ktorému som sa venovala vo svojom výskume. S verejným priestorom súvisia rôzne sociálne normy, očakávania a praktiky. Verejný priestor v Indii sa dá charakterizovať svojím symbolizmom, ktorý sa prejavuje v opozíciách vnútri-vonku a čisté-nečisté (Kaviraj, 1997). Vonku je považované za nečisté, chaotické či nebezpečné. Vnútri je chápané ako čisté a bezpečné, vyžadujúce pravidelné upratovanie a čistenie, ako Kaviraj (1997) ukazuje na príklade brahmínskej domácnosti v Kalkate. Medzi interiérom a exteriérom tak existuje symbolická hranica. Materiálny aj symbolický odpad patrí za hranicu, pričom z fyzického hľadiska ide často o zanedbateľnú vzdialenosť od domácnosti.

V súčasnejšej práci sa touto hranicou zaoberal napríklad aj Coleman (2016). Venoval sa mobilite v Dillí, ktorú opísal na základe príbehu Sonu, ktorý bol držaný v domacom väzení po jednom incidente v meste. Coleman (2016) na tomto príbehu ukázal, že hranica medzi nebezpečným vonku a bezpečným vnútri je stále aktuálnym konceptom v Dillí. Majiteľ domu sa cítil ohrozený vplyvmi zvonku. Sonuov incident bol považovaný za morálny prehrešok, ktorý symbolicky mohol znečistiť domácnosť. Tiež výskumníkov navštevy boli starostlivo skúmané majiteľom domu. Na rozdiel od Kalkaty sa v Colemanovom (2016) výskume neukázalo ako dôležité kastové alebo náboženské znečistenie. Predstavy nečistoty a nebezpečnosti verejného priestoru vplývajú na jeho využívanie. Pohyb a aktivity niektorých osôb (napr. žien) sú obmedzované. Často som mohla pozorovať starostlivosť, s akou obyvatelia čistia svoje domácnosti, ale aj nedbanlivosť vo verejných priestranstvách s ohľadom na čistotu, čo poukazuje na existenciu takejto symbolickej hranice.

Jedným z dôležitých konceptov týkajúceho sa verejného priestoru v Dillí sú tzv. „gated communities“. V rámci riešenia bezpečnosti a čistoty verejných priestorov sú tieto priestory privatizované prostredníctvom Resident Welfare Associations (RWA).

Celé susedstvá sú ohradené plotmi a múrmi s niekoľkými bránami, ktoré umožňujú pohyb obyvateľov. Tiež som bývala v rámci takéhoto susedstva v južnom Dillí, podobne ako aj Coleman (2016), ktorý kritizoval obmedzovanie voľného pohybu ako aj neefektívnosť rôznych takýchto opatrení (tieto brány tak pôsobia skôr ako symbolická hranica). Mobilitu vníma ako privilegium, ktoré je previazané s mocou a triedou. Napriek tomu, že tieto susedstvá obývané rodinami strednej triedy sú závislé od domácich pomocníkov, týmto nie je dovoľovaný nemonitorovaný voľný pohyb mimo pracovných povinností.

Tieto susedstvá tak predstavujú semiprivátny priestor. Celkovo sa však ukazuje problematické delenie na súkromný a verejný priestor v zmysle, ako ho používame napríklad na Slovensku. Mnoho súkromných aktivít, ktoré neopustia súkromný priestor, je v Dillí prenášaných na verejnosť, ako napríklad umývanie sa pred domom alebo sušenie prádla na zábradlí verejného parku (Chakrabarty, 1992; Kaviraj, 1997). Vnútri ale tiež nie je úplne súkromným priestorom. Najmä v indických rozšírených rodinách existuje dozor nad aktivitami, ktoré by boli považované za súkromné, ako napríklad obliekanie alebo celkovo sexualita. Prichádzajúci pomocníci v domácnosti tiež predstavujú prienik vonkajšieho do vnútorného priestoru. Na tento prienik reagujú majitelia domov rôznymi predstavami o nečistote pomocníkov (Coleman, 2016).

Verejný priestor v Dillí je celkovo veľmi rôznorodý. Od slumov cez RWA rezidenčné oblasti až po honosné domy na lukratívnych pozemkoch v centrálnom Dillí naznačujú odlišný vzťah a využívanie verejných priestorov. Ulice v slumoch sú veľmi úzke, chýbajú parky alebo iné miesta pre oddych alebo hru. Zeleň je nedostatočná, ulice bývajú zaplavené vodou, hustota obyvateľstva je vysoká, zvieratá sa voľne pohybujú v priestore, v domoch chýbajú hygienické zariadenia. Ako kontrast pôsobia ulice v centrálnom a južnom Dillí, s množstvom priestoru a zelene, dobre organizované a celkovo kľudné. Domy sú vybavené modernými zariadeniami, pred domami parkujú drahé autá. Socioekonomická pozícia v spoločnosti rozhoduje o možnostiach v rozhodovaní, nakoľko byť vystavený znečisteniu. Preto sa ďalej venujem sociálnemu a historickému kontextu okolo znečistenia.

1.2 Sociohistorický kontext

Tieto koncepty je potrebné skúmať v rámci širších vzťahov. Douglasová (1966/2001) argumentuje, že znečistenie nemožno vysvetľovať bez súvislostí so sociálnou štruktúrou. Nečistotu chápe ako niečo mimo svojho miesta, čo implikuje prítomnosť určitého systému. Klasifikáciou tak vytvárame nechcené, upratovaním tvoríme odpad. V prípade Indie sa odpad ako niečo s negatívnou hodnotou viaže s hinduistickou kozmológiou a kastovým systémom, ktoré štruktúrujú spoločnosť. Kastový systém pracuje s atribútmi čistý a nečistý, ktoré legitimizujú predstavy o právach a povinnostiach jednotlivcov na rôznych pozíciách v spoločnosti (Mandelbaum, 2016). Znečistenie v rámci kastového systému je okrem toho relatívne. Čo je považované za nečisté pre jedného, je dostatočne čistým pre druhého, ktorý sa nachádza nižšie v rámci spoločenskej hierarchie. Douglasová (1966/2001) v súvislosti s týmto uvádza príklad s jedením z použitého taniera alebo používanie vody, v ktorej si sadhu umyla nohy. Je tak podľa nej preukazovaný rešpekt voči vyššie postaveným.

Kastovým systémom v Indii sa zaoberá aj Ústava Indickej republiky z roku 1949. Nedotknuteľnosť je podľa ústavy nelegálna a tiež zakazuje diskrimináciu na základe kastovej príslušnosti. Neskôr sa k ústave pridali aj ďalšie právne predpisy, ktoré aspoň teoreticky dopĺňajú ústavu v boji proti kastizmu. Napriek tomu mnoho praktík súvisiacich s kastovým systémom dodnes pretrváva. Ambedkar, spoluautor ústavy, ešte pred jej napísaním opisoval mnohé z týchto praktík. Tie sa týkajú stravovania, výberu manželského partnera, prístupu k vode, ghí a iným produktom (Ambedkar, 1944). Kastový systém je veľmi komplexný koncept. V súčasnosti sa systém varún a džáti dopĺňa o novú terminológiu. Zavádza sa delenie na General Caste, Other Backward Caste, Scheduled Caste a Scheduled Tribe. Často sa vedú diskusie, kam patria niektoré kasty, čo ďalej komplikuje federatívny charakter Indie. V jednom štáte môže byť určitá kasta General Caste, inde ako Other Backward Caste. Bohužiaľ aj dnes sa objavujú v správach mnohé incidenty súvisiace s kastizmom a právna sústava nie je veľmi efektívna v ich riešení. A ako ukazuje Srivastav (2016) na príklade defekácie na verejnosti a práci tzv. „manual scavengers“ (manuálne čistenie kanalizácie), nie je možné riešiť znečistenie v Indii bez toho, aby sme venovali pozornosť kastovému systému. Mnohé praktiky sú odmietané, pretože sú vzhľadom na kastový systém považované za znečisťujúce. V prípade Srivastavovho (2016) článku išlo napríklad

o uprednostňovanie defekácie na verejnosti ako spôsob vyhýbania sa čisteniu a údržbe hygienického zariadenia v domácnosti.

Takto sa koncept znečistenia aj dnes aplikuje na aktivity či dokonca na skupiny ľudí, ktorí sú v očiach spoločnosti považovaní za nečistých či dokonca nebezpečných. Ľudia pracujúci s materiálным znečistením či odpadom patria k najnižším vrstvám spoločnosti. Vzhľadom na ich symbolické znečistenie sú ostatnými vyššie postavenými vnímaní napr. ako prenášači chorôb (Coleman, 2016). Doron a Raja (2015) okrem toho opisujú, ako skrz niektoré praktiky spojené s upratovaním dochádza k reprodukcii nerovností v spoločnosti. Zber odpadu stojí z veľkej časti na neformálnom sektore (Gupta, Yadav, Kumar, 2015), pričom títo tzv. „waste pickers“ alebo „scavengers“ sú sociálne stigmatizovaní. Okrem toho sa sociálne aspekty týchto problémov prejavujú aj v negatívnej hodnote, ktorá je pripisovaná slumom. Coleman (2016) sa počas svojho výskumu stretol s mnohými aktivistami, ktorých charakterizoval ako strednú triedu. Títo aktivisti podporovali ničenie slumov vládou. Migranti a populačný rast predstavovali zdroj problémov v meste. Búranie slumov, v ktorých migranti často žijú, tak predstavovalo pre týchto aktivistov riešenie problému so znečisťovaním mesta a s rastúcou kriminalitou.

Z historického hľadiska sa môžeme venovať predstavám a praktikám súvisiacimi s mocou a politikou. Dôležitou prácou, ktorá poskytuje nahliadnutie do histórie je Chakrabartyho príspevok týkajúci sa verejných priestorov v Indii. Chakrabarty (1992) uvádza rôzne postoje a vnímanie verejných priestorov cudzincami aj Indami počas koloniálnej správy a po získaní nezávislosti. Rôzne písomnosti z 19. storočia sú tematicky zamerané na modernitu. Opisy verejných priestorov v Indii sú kritikou nedostatočnej hygienickosti, ohrozenia zdravia a celkovej bezpečnosti obyvateľov. Nielen kolonialisti, ale aj nacionalisti sa cítili ohrození neporiadkom a nečistotou (disorder and dirt), nielen z medicínskeho ale aj z politického hľadiska (protest ako neporiadok). Avšak cieľom nacionalistov bola hlavne tvorba modernej Indie. Zaujímavé je napríklad aj vyzývanie Gándhím k nesebeckosti v súvislosti so správaním vo verejnom priestore. Udržiavanie čistoty na cestách či zatváranie vodovodných kohútikov predstavovali občianske správanie. Chakrabarty (1992) dáva tieto snahy do súvislosti s nástupom kapitalizmu, ktorý vyžadoval zdravú pracovnú silu, zároveň štát potreboval kontrolu nad obyvateľstvom. Tak boli postupne implementované rôzne projekty.

Nagendra (2016) na príklade zelene vo verejnom priestore okrem toho ukazuje na posun od praktickej k estetickej stránke verejných priestorov počas kolonializmu. Mnohé parky mali pôvodne nielen estetickú funkciu. Poskytovali obživu a palivo pre vrstvy v spoločnosti, ktoré záviseli od takejto pomoci. Počas koloniálnej správy sa začal klásť väčší dôraz na estetiku priestorov, ovocie a zelenina boli nahrádzané výhradne kvetinami a okrasnými trávami. Stromy v alejach boli vyberané tak, aby poskytovali nepretržitý estetický zážitok počas celého roka. Výber zelene bol ovplyvnený aj ich jednoduchšou údržbou. Chudobnejší tak prišli o jeden zo zdrojov obživy. Okrem toho sa tým začal narušovať aj ekosystém v meste. Najmä hmyz, vtáctvo a drobné plazy začali strácať svoje prostredie a obživu, nabúral sa manažment vody (miestne druhy sú lepšie prispôsobené na nedostatok vody v oblasti Dillí). Teda tieto posuny v manažmente zelene majú svoje nielen environmentálne, ale aj sociálne dôsledky. Tieto na prvý pohľad odlišné dôsledky sa navzájom dopĺňajú, keď zhoršujúce sa environmentálne podmienky ďalej vplyvajú na zhoršujúcu sa ekonomickú aj sociálnu situáciu jednotlivcov a skupín z nižších vrstiev v spoločnosti, ako opisujú napríklad Suša a Sťahel (2016).

Vo verejnom priestore tak dochádza ku kontrastu medzi strednou triedou a mestskou chudobou. Stretávajú sa rôzne perspektívy a tendencie. Kaviraj (1997) dokonca hovorí o proteste mestskej chudoby prostredníctvom privatizovania verejných priestorov svojimi súkromnými aktivitami. Na druhú stranu obyvatelia pochádzajúci zo strednej triedy stavajú rôzne bariéry, materiálne (napr. RWA susedstvá) aj symbolicko-morálne (Coleman, 2016). Týmito bariérami udržiavajú dostatočnú vzdialenosť od toho, čo tak označujú ako cudzie a rurálne, všetko to, čo predstavuje urbánny pokles. Aj aktivizmus strednej triedy môže predstavovať jeden zo spôsobov ako živiť tieto kontrasty. A ako povedal Chakrabarty (1992), niektorí Indovia vymenili vzrušenie bazáru (prototyp nebezpečného a nečistého miesta pre Chakrabartyho) za sterilnosť supermarketu, ten ale nie je finančne prístupný všetkým. Okrem toho bazár mal rôzne ďalšie funkcie, ktoré supermarketu chýbajú alebo sú tiež prístupné len niektorým. Chakrabarty (1992) uvádza okrem ekonomických aktivít napríklad sociálnu interakciu a rekreáciu.

Vo všeobecnosti možno povedať, že dochádza k modernizácii a vplyvu globalizácie a liberalizácie v Indii. Stredná trieda, predovšetkým nová stredná trieda, v Indii aspiruje byť „world class“ a vyrovnat' sa svojim životným štýlom a spotrebou

západu (Anantharaman, 2014; Brosius, Schilbach, 2016). Do Indie prichádzajú medzinárodné spoločnosti, ľudia sa zamestnávajú v IT a podobných odboroch, čo vplýva napríklad na rodinný život. Mení sa aj spôsob stravovania (Sen, 2016) či trávenia voľného času a spotreby (Mathur, 2014). Ich životný štýl Mathurová (2014) charakterizuje ako kozmopolitný. Zvyšuje sa dôraz na spotrebu a identitu mladej modernej generácie najmä v mestách. Vznikajú nové mestské štvrte, nákupné centrá, supermarkety. Mení sa tvár verejných priestorov ako aj sociálne normy s tým spojené.

1.3 Zber odpadu v Dillí

Napriek dôležitosti symbolického znečistenia a subjektívneho vnímania materiálneho znečistenia, nemôžeme odignorovať materiálne znečistenie v Dillí ako také. Spracovanie odpadu a čistotu v Dillí rieši niekoľko úradov, ktorým sa venovali aj dobrovoľníci iniciatív, s ktorými som spolupracovala. Ako opíšem v etnografickej časti tejto práce, prácu úradov kritizovali kvôli nejasnosti ich zodpovedností. V krátkosti preto predstavím prácu týchto mestských úradov a načrtnem aj ich komplikovanú štruktúru, pre lepšie pochopenie výpovedí informátorov.

Dillí existuje ako zväzové teritórium vo federatívnej republike, preto sa tam stretávajú právomoci štátnej aj centrálnej vlády. To komplikuje prácu úradov. Niektoré (Municipal Corporation of Dehli, Dehli Development Authority, Central Public Works Department, Delhi Police) zodpovedajú centrálnej a niektoré (Public Works Department, Delhi Jal Board, Delhi Public Transport) štátnej vláde. Okrem týchto sú tam aj New Delhi Municipal Council či Delhi Cantonment Board. Za čistotu v meste zodpovedá hlavne Municipal Corporation of Delhi (MCD), ale sčasti aj Public Works Department (PWD). PWD teda spadá pod štátnu vládu, ktorú vedie Aam Aadmi Party, ale CPWD je pod centrálnou vládou. PWD má od roku 2011 na starosti údržbu a konštrukciu ciest a budov v rôznych oblastiach mesta.

V 2012 sa MCD rozdelilo na tri menšie organizácie: North DMC, South DMC a East DMC. Prvé dve obsluhujú 104 oblastí každá a EDMC 64 oblastí. Spadajú pod centrálnu vládu, ktorú po voľbách v roku 2017 už tretíkrát po sebe vedie politická strana Bharatiya Janata Party (BJP), preto aj volení zástupcovia sú z tejto strany. Za zber odpadu zodpovedá MCD v spolupráci s ďalšími zúčastnenými stranami. Primárny zber odpadu je podľa ich stránky zabezpečovaný samotnými obyvateľmi. Sekundárny zber

odpadu a jeho prevoz zabezpečuje MCD. Do toho spadá aj čistenie ulíc od odpadkov a následné spracovanie odpadu na skládkach. O Municipal Solid Waste Operation hovoria ako o najväčšej vo zväzovej oblasti a zamestnávajú cez 50 000 zamestnancov. Uvádzam aj formuláciu zo stránky úradu SDMC (n.d.), ktorá obsahuje informácie o konkrétnej organizácii zberu odpadu v Dillí:

As per the Municipal Solid Waste (Management & Handling) Rules 2000 the collection, segregation, storage, transportation, processing and disposal of MSW is the responsibility of the local bodies. It is also the obligatory function of MCD to provide receptacles, depots and places for waste disposal. MCD is helped by various agents in private sector e.g. private sweepers and garbage collectors employed by private premises; rag pickers; junk dealers and industries which use scrap to produce recycled products. MCD uses waste receptacles of two types i.e. neighbourhood dalaos and street dustbins of different designs and sizes. There are open sites in some locations.

Na webovej stránke SDMC sa nachádzajú aj rôzne informácie o cieľoch a víziách v rámci manažmentu zberu odpadu. Patria medzi ne 100% úspešnosť pri zbere odpadu, jeho segregácia, hygienický a efektívny odvoz na skládky s GPS kontrolou vozidiel ako aj využívanie nových technológií pri spracovaní odpadu, jeho recyklácia a využívanie ako zdroja. Pre občanov by mal byť zabezpečený primárny zber odpadu a jednoduchý spôsob sťažností a kontroly práce úradu. Okrem toho uvádzajú aj mechanické čistenie širších ulíc, monitorovanie *safai karamcharis* (pracovníkov) a zlepšovanie prostredia v okolí *dalao* (zberných kontajnerov). Mnohé z týchto cieľov spadajú pod New Initiative od júla 2009 a mali vojsť do platnosti okolo roku 2012, na stránke nie sú nové informácie.

1.4 Súčasnú iniciatívy

Obyvatelia Dillí pretvárajú svoju nespokojnosť a frustráciu s fungovaním mesta do rôznych riešení. Napríklad Coleman (2016) hovorí o rôznych skupinách pochádzajúcich zo strednej triedy (pressure groups, civic associations), ktoré sa snažia pretvárať Dillí, hlavne jeho materiálnu infraštruktúru a iné verejné služby. Jednou z tém týchto skupín je migrácia, ktorá získava negatívnu konotáciu a migranti sú často vnímaní ako niekto, kto prekračuje isté hranice a narúša chod mesta. Aj v prácach Kaviraja (1997) a Nagendry (2016) sa dostávajú tieto skupiny do konfliktu.

V posledných rokoch sa však v Indii začína objavovať fenomén zodpovednosti za čistotu a poriadok verejných priestorov v súvislosti so strednou triedou. Od roku 2010 funguje v Bangalúr dobrovoľnícka občianska iniciatíva The Ugly Indian (TUI), ktorá vyzýva občanov, aby nečakali na mesto či vládu a sami si upratali verejné priestory, s ktorými nie sú spokojní (TEDx Talks, 2014). TUI iniciatívy prinášajú nový pohľad na riešenie problému s odpadom a znečistením v Dillí, pričom záujem médií poukazuje na záujem širšej verejnosti o tento fenomén. Postupne sa objavujú podobné iniciatívy po celej Indii. Využívajú rôzne internetové stránky (Facebook, Youtube) a blogy na šírenie informácií a organizáciu svojich dobrovoľníkov. Organizátori TUI ostávajú v anonymite. Odôvodňujú to tým, že hlavnú pozornosť by mali získavať samotné aktivity a ich výsledky a nie to, kto tieto aktivity realizuje. Vyhýbajú sa tak aj nebezpečenstvu, že tieto aktivity budú zneužitú na politizáciu alebo iný marketing. Vybrané miesta, *spotfixy*, vyčistia a upravia. Súčasťou ich práce je skrášľovanie týchto miest, čo má zabrániť návratu odpadkov či plagátov.

Významný vplyv na ich nárast mal začiatok programu Swachh Bharat (v preklade čistá India) vedený nacionalistickou politickou stranou BJP. V mene Swachh Bharat je po celej Indii realizovaných mnoho projektov, ako napríklad výstavba toaliet v rurálnych oblastiach alebo čistenie priestorov a osádzanie informačných tabúľ v mestách (Ministry of Urban Development Government of India, n.d). Mnoho elít, ako napríklad politici alebo ľudia zo showbiznisu sa účastnili upratovacích akcií, s metlou v rukách prechádzali ulicami indických miest. Swachh Bharat má aj mnoho kritikov, ktorí tvrdia, že implemetácia týchto projektov nie je ideálna. TUI aj Swachh Bharat pracujú s estetickou stránkou problému s odpadom. Existuje však výrazný rozdiel v rétorikách týchto dvoch iniciatív. Zatiaľ čo iniciatívy na štýl TUI odporúčajú nehovoriť, nemoralizovať, ale proste ísť príkladom a niečo zmeniť k lepšiemu, Swachh Bharat odkazuje aj na ekonomický a morálny rozmer problému s odpadom, pričom sa opiera aj o vyjadrenia Gándhího. Okrem toho sú k dispozícii rôzne technologické riešenia. Cez aplikácie na telefóne alebo cez webovú stránku si klient môže objednať odvoz recyklovateľného odpadu. Aj program Swachh Bharat ponúka aplikáciu na telefón, kde môžu používatelia nahlasovať miesta, s ktorými nie sú spokojní alebo nahrávať fotky pred a po čistení, ktoré sami realizovali.

Tieto aktivity naznačujú určitý posun v indickej spoločnosti. Anantharamanov (2014) výskum komunitnej iniciatívy v susedstve v Bangalúr naznačuje, že sa diskurz

strednej triedy ohľadom verejného priestoru a odpadu posúva k vnímaniu odpadu ako zdroju, pričom sa prízvukuje ekologický prínos. Vďaka zmenenému pomenovávaniu problému a jeho riešenia bolo viac obyvateľov tohto susedstva ochotných sa zapojiť do pripravovaných zmien. To, že rôzne mentálne reprezentácie odpadu a rôzne spôsoby ako sa o ňom hovorí vplýva na praktiky s ním súvisiace upozorňuje napríklad komparatívny výskum odpadu v Japonsku a Singapúre (Ong, Sovacool, 2012). Napriek tomu väčšinu kontaktu s odpadom neniesli samotní majitelia domov v tomto susedstve, ale ich domáci pomocníci. Tí sú zväčša zodpovední za odnesenie odpadkov z domácnosti na vyznačené miesta. Zamestnávaním nižšie postavených pracovníkov tak obyvatelia vyriešili problém kontaktu s odpadom pri jeho triedení v rámci programu recyklácie. Na tomto príklade možno vidieť aj inú tendenciu v indickej spoločnosti. Vnímanie verejného priestoru aj odpadu v spoločnosti je formované elitami a strednou triedou, pričom títo sú zároveň aj najväčšími producentmi odpadu. Zodpovednosť za manažment odpadu ale prechádza na nižšie vrstvy, s ktorými sa spájajú mnohé negatívne charakteristiky. Aj Yearly (2001/2017) písal o diferencovanosti následkov environmentálnych problémov a ich riešení vo svete medzi národmi alebo skupinami ľudí v nich.

Iniciatívy ako TUI preto chápem ako artikuláciu určitých tendencií v spoločnosti v reakcii na problémy, s ktorými sa ľudia stretávajú. Vzhľadom na tradičnú hinduistickú kozmológiu by členovia týchto skupín nemali prichádzať do kontaktu s odpadom a upratovacími činnosťami vo verejných priestoroch. Dillí okrem toho pôsobí ako model pre celú krajinu a často sa ozývajú hlasy pre jeho vyčistenie a skrášľovanie, či už v zmysle ekologickom alebo v rámci odstraňovania slumov (Ahmad, Balaban, Doll, Dreyfus, 2013). Výskumy súvisiace s odpadom v krajinách tretieho sveta sa často zameriavali na pozíciu a perspektívu tých, ktorí pracujú v manažmente odpadu. Je však potrebné preskúmať aj úlohu tých, ktorí sú zodpovední za tvorbu odpadu prostredníctvom zvýšenej spotreby, čo upriamuje našu pozornosť na strednú triedu. Zároveň majú väčšiu moc v tvorbe diskurzu, čím ovplyvňujú riešenie problémov vo verejnom priestore. Toto boli dôvody, prečo som sa rozhodla kontaktovať iniciatívy, ktorá pracujú podobným spôsobom ako TUI. V ďalšej kapitole predstavím metodológiu terénneho výskumu, v ktorom som spolupracovala s dvomi takýmito skupinami.

2 Metodologická časť

2.1 Výskumný cieľ

Vzhľadom na vyššie uvedené považujem za prínosné preskúmať fenomén dobrovoľníckych občianskych iniciatív na štýl TUI. Cieľom môjho výskumu je prispieť k riešeniu situácie so znečistením a využívaním verejných priestorov v Dillí, ako aj upozorniť na potrebu skúmania konceptu odpadu a zelene ako sociálneho fenoménu. Výstupom výskumu bude súbor poznatkov využiteľných samotnou iniciatívou, ale aj inými stranami zúčastňujúcimi sa na riešení týchto problémov. Prostredníctvom pochopenia hlbších súvislostí sa môže zefektívniť a skvalitniť ich snaha niečo zmeniť a výsledky ich aktivít môžu byť trvalejšie a pozitívne prijímané širšou skupinou ľudí.

2.2 Výskumné otázky

Vzhľadom na teoretické východiská a výskumný cieľ formulujem tieto výskumné otázky:

VO1 Aké je postavenie účastníkov iniciatívy v rámci spoločnosti?

VO2 Aké majú predstavy o znečistení, verejnom priestore a zúčastnených stranách?

VO3 Aký je zdroj predstáv členov dobrovoľníckej iniciatívy?

Predpokladám, že členovia participujúci na aktivitách iniciatívy čerpajú svoje predstavy z environmentálneho hnutia v zahraničí, čo poukazuje na globalizáciu, respektíve westernizáciu ekologických predstáv o znečistení a verejnom priestore. Vychádzam pritom z častého diskurzu o modernite, zdraví a verejnom priestore, ktorý sa v Indii začal objavovať počas kolonializmu a pretrváva dodnes.

VO4 Ako súvisí dosah aktivít sledovanej iniciatívy so sociálnou pozíciou zúčastnených strán?

Vzhľadom na príklady uvedené v teoretických východiskách predpokladám rozdielne perspektívy strednej triedy a mestskej chudoby, ktoré sa budú premietiť do zvýšeného dôrazu strednej triedy na estetickú stránku verejného priestoru, v ktorom súkromné aktivity mestskej chudoby budú vnímané ako nežiadúce a znečisťujúce.

2.3 Výskumné metódy

Výskum bol realizovaný vo forme prípadovej štúdie. Ako prípad vymedzujem vybranú iniciatívu a jej aktivity a vplyv vo vybranom *spotfixe*. Prípad sa týka najmä samotných členov sledovanej iniciatívy (ich predstáv a aktivít), ale venovala som pozornosť aj tým, ktorí pravidelne prichádzajú do kontaktu s lokalitou *spotfixu*, hoci sa nezúčastňujú dobrovoľníckych aktivít iniciatívy. Realizovala som pozorovania v lokalite ako aj rozhovory s miestnymi obyvateľmi, ktorí s týmto miestom majú najlepšiu skúsenosť.

Zúčastnené pozorovanie predstavuje kľúčovú metódu výskumu. Pozorovania sú doplnené o fotodokumentáciu. Zúčastňovala som sa aktivít iniciatívy a zároveň som sa zamerala na jednu lokalitu, ktorú som sledovala dlhodobejšie v priebehu terénneho výskumu. Pôvodne som ju plánovala pozorovať v troch fázach (pred, počas a po *spotfixe*) v pravidelných intervaloch. Vzhľadom na organizáciu aktivít iniciatívy som nakoniec mala možnosť prísť na dané miesto iba raz pred začatím *spotfixu*, aj to len s členmi iniciatívy, keď sa tam išli pozrieť a zhodnotiť miesto. Venovala som pozornosť tomu, ako toto miesto vyzerá, kto prišiel z iniciatívy, s kým na mieste komunikovali. Postupne som zisťovala ako sa organizátori dozvedeli o tomto mieste, s kým a o čom komunikovali, od koho prichádzali rôzne nápady na realizáciu *spotfixu* a teda či bol dizajn *spotfixu* vyvíjaný v spolupráci s miestnymi obyvateľmi. Uprednostňujú sa názory ľudí s určitými charakteristikami alebo postavením (vzdelanie, pohlavie)? Týmto témam som sa venovala retrospektívne v rozhovoroch ako aj počas realizácie *spotfixu* prostredníctvom pozorovaní.

Na miesto *spotfixu* som s iniciatívou prišla celkovo sedemkrát do môjho odchodu z terénu, členovia iniciatívy potom v návštevách pokračovali. Tieto pozorovania trvali od rána asi od siedmej do približne jednej poobede. Zúčastňovala som sa dobrovoľníckych aktivít, pomáhala som čistiť a sadiť. Už pred začatím výskumu som plánovala vykonávať aktivity ako člen iniciatívy, ale počas výskumu sa ukázalo, že pre nadviazanie dobrých a otvorených vzťahov s informátormi to bolo kľúčové. Pomohlo mi to lepšie preniknúť do chápania verejného priestoru z pohľadu bežného člena. Len opakované zažívanie *spotfixov* mi umožnilo pochopiť, akí motivovaní, odhodlaní a disciplinovaní musia byť členovia, ktorí sa pravidelne *spotfixov* zúčastňujú. Okrem toho som si spomenula na teóriu nákladných signálov. Všimla som si, že ma sledujú, nakoľko sa zapájam, koľko energie vydám, s koľkými úlohami pomôžem. Jeden člen si

ma zvykol doberať, keď som sa na dlhšie (cca 15 minút) postavila bokom, len som sledovala, rozprávala som sa s niekým alebo si niečo zapisovala. Zapisovanie terénnych poznámok som najprv riešila malým zápisníkom, ale prišiel mi trochu rušivý a od asi tretieho pozorovania som používala dotykový telefón, ktorý bol bežný aj pre obyvateľov slumovej oblasti. Po návrate domov po pozorovaniach som s pomocou týchto zápiskov a fotografií robila zápis pozorovaní.

Okrem spolupráce dobrovoľníkov s miestnymi obyvateľmi som venovala pozornosť vzhľadom miesta, životu miestnych a spôsobu využívania konkrétnych miest, kde sa realizoval *spotfix* (akí ľudia, aké aktivity, v akých časoch). Sledovala som, ako si členovia iniciatívy organizujú prácu, ktoré činnosti prenechávajú iným (komu a ako to odôvodňujú). Ako reagujú na rôzne podnety z prostredia, na každodenné aktivity miestnych, na ostatných účastníkov, na rôzne časti prostredia (čo vnímajú ako špinavé a nehodnotné, čo je neporiadok, ktorý treba odstrániť). Zapájajú sa miestni do aktivity, ak áno, pri akých príležitostiach a v akých činnostiach?

Pôvodne som prepokladala, že na miesto *spotfixu* prídu raz, maximálne dvakrát (podľa organizácie *spotfixov*, ktoré prezentovali na facebookovej stránke). Toto bol zatiaľ najväčší projekt, ktorý realizovali. To spôsobilo, že som nemala možnosť pozorovať, ako sa vyvíja používanie priestoru po dokončení *spotfixu* a opustení priestoru iniciatívou. Počas terénneho výskumu som však prišla na miesto *spotfixu* mimo aktivít iniciatívy, aby som aspoň z časti mohla pozorovať jeho využívanie. Tieto pozorovania mi umožnili odsledovať prípadné rozdielne perspektívy a zaradiť ich v rámci sociálnej štruktúry. Počas pozorovaní zohrávali dôležitú úlohu aj neformálne rozhovory s členmi iniciatívy a miestnymi. U miestnych som sa hlavne snažila zistiť, čo si o realizovanej zmene myslia a ako na ňu reagujú. U členov iniciatívy mi neformálne rozhovory poskytli priestor na preberanie fungovania iniciatívy, priebehu *spotfixov*, reakcií okolia na ne ako aj osobnejších tém. Celkovo som sa zúčastnila pätnástich *spotfixov* s dvomi iniciatívami. Desať pozorovaní prebehlo na mieste prípadovej štúdie.

Ďalšou výskumnou metódou je rozhovor. Jedným z účelov rozhovorov je zostaviť profil informátorov (charakteristiky – vek, pohlavie, etnicita, kasta, politické a náboženské presvedčenia, vzdelanie, profesia, trávenie voľného času atď). Profil poslúži nielen v rámci analýzy dát od informátorov počas výskumu, ale hľadaním homogenity medzi účastníkmi iniciatívy možno lepšie pochopiť koho a čím ich aktivity

oslovujú, prípadne ako a koho by mohli osloviť v budúcnosti. Hlavne mi ale profily poslúžia k analýze sociálneho postavenia informátorov, ktoré budem dávať do súvislosti s rôznymi perspektívami.

Rozhovory som nahrávala po získaní súhlasu informátorov. S nahrávaním nemal žiaden informátor problém. Využívala som dva druhy rozhovorov: pološtrukturovaný a autobiografický. Oba typy rozhovorov trvali približne hodinu, celkovo som sa s jedným informátorom rozprávala dve hodiny. Stretávali sme sa najmä v kaviarňach alebo parkoch. V pološtrukturovanom rozhovore som sa zameriavala na vnímanie znečistenia a spôsobu jeho odstraňovania. Viedla som ho voľne, zaujímalo ma, ktoré informácie považuje informátor za dôležité a aké významy im prikladá. Medzi témy rozhovoru patria: znečistenie, odpad v zmysle jeho produkcie aj zberu, zeleň, rôzni aktéri a zúčastnené strany, manažment mesta, politika, využívanie verejných priestorov. Inšpiráciu k tvorbe otázok mi poskytovali zúčastnené pozorovania a aj facebookové stránky iniciatív. Počas rozhovorov som sa niekedy odvolávala na konkrétnu situáciu z terénu a zisťovala informátorove názory. Takto som si vytvárala predstavu o perspektíve informátora.

Následne po vybudovaní dostatočnej dôvery som s informátormi realizovala hĺbkové rozhovory s ohľadom na ich autobiografiu. Zaujímala sa o to, čo ich viedlo k rozhodnutiu účastniť sa na *spotfixoch*, ako sa o iniciatíve dozvedeli a zúčastnili sa prvého *spotfixu*. Objavuje sa téma environmentalizmu, ak áno, v akých súvislostiach? Ako sú interpretované jednotlivé prvky? Kde sa s touto témou informátor stretával? Aké iné témy sa objavujú? Zároveň sa takto vytvoril priestor s informátorom hlbšie preskúmať niektoré témy, ktoré sa počas pološtrukturovaného rozhovoru ukázali ako významné. Rozpamätávanie sa na minulosť je samozrejme aktívnym konštruktívnym procesom, ale čo informátor považuje za dôležité vzhľadom na svoju prítomnosť, je dôležité v mojom pochopení skúmaného fenoménu. Tieto rozhovory mi ďalej pomáhajú lepšie pochopiť ako prebieha ich život, čo je v ňom dôležité. Tiež ide o hlavný zdroj informácií do profilov informátorov, aj keď aj neformálne rozhovory počas pozorovaní sa ukázali ako plodné.

Okrem členov iniciatív som realizovala rozhovory aj s ďalšími informátormi. Ako som naznačila už vyššie, rozprávala som sa s obyvateľmi miesta prípadovej štúdie. Za účelom nahrávaných rozhovorov som na toto miesto prišla trikrát. Rozhovory s nimi boli štruktúrovanejšie, kratšie, čo mi umožnilo osloviť viac informátorov. Pýtala som sa

ich na využívanie verejného priestoru, na problémy v oblasti, na názory ohľadom znečistenia, odpadu, zelene. Tiež ma zaujímalo, či majú pocit, že sa môžu obrátiť so svojimi problémami na zodpovedných miestnych politikov. S akými reakciami sa stretávajú? Sú vypočutí? Ďalej som sa pýtala, čo si myslia o aktivitách iniciatívy, ale aj o aktivitách iných organizácií a vlády v oblasti. Rozhovory s obyvateľmi spĺňajú účel pre porovnanie s perspektívou členov iniciatívy. Sú ich perspektívy v konflikte? Ako to súvisí so sociálnym postavením?

Okrem toho som využila už vytvorené sociálne siete v Dillí a oslovila som piatich ľudí, ktorí aspoň v niektorých charakteristikách boli podobní členom iniciatívy. Rozhovory s nimi boli podobné ako pološtrukturované rozhovory s členmi iniciatívy. Zaujímala som sa aj, či poznajú TUI iniciatívy a čo si o nich myslia. Tieto rozhovory slúžia tiež na porovnanie a na vytvorenie kontextu prípadu. V čom sa líšia vo svojom postavení a názoroch od členov? Ďalej okrem týchto metód počas celého pobytu prebiehalo extenzívne pozorovanie, neformálne rozhovory, obstarávanie fotografického materiálu.

2.4 Vzorka

Spomínané dobrovoľnícke iniciatívy ma zaujali, pretože som predpokladala, že ide o ľudí zo strednej vrstvy (prístup na internet, voľný čas, používanie angličtiny). Vzhľadom na tradičnú hinduistickú kozmológiu by nemali prichádzať do kontaktu s odpadom a upratovacími činnosťami vo verejných priestranstvách. V inej komunitnej iniciatíve v Bangalúr (Anantharaman, 2014) tento problém obyvatelia zo strednej vrstvy vyriešili zamestnaním nižšie postavených pracovníkov, ktorí boli zodpovední za triedenie odpadu v rámci programu recyklácie v danom susedstve. Vo výskumoch sa viac pozornosti venovalo ľuďom pracujúcim s odpadom, ale myslím, že je potrebné preskúmať aj úlohu tých, ktorí sú zodpovední za tvorbu odpadu a majú aj väčšiu moc v tvorbe diskurzu, čím ovplyvňujú riešenie problémov vo verejnom priestore. Z týchto dôvodov som sa pre účely tohto výskumu rozhodla preskúmať perspektívu vybranej skupiny.

Pre výber konkrétnej iniciatívy som zvolila niekoľko kritérií. Podmienkou bola facebooková alebo internetová stránka, vďaka ktorej som ich mohla ľahko vyhľadať a kontaktovať. Zároveň mi obsah ich stránky poskytuje informácie o minulých

spotfixoch a členoch, prezentáciu ich filozofie a diskusie na rôzne témy. Tie poslúžili ako inšpirácia k rozhovorom, ktoré som viedla s informátormi. Ďalšími podmienkami bolo, aby fungovali aspoň jeden rok, na dobrovoľníckej báze a zaoberali sa nielen maľovaním priestorov, ale aj upratovaním a v pravidelných intervaloch. Informátorov z iniciatívy som získavala metódou dostupného výberu. Spoznávala som ich počas aktivít iniciatívy a priamo oslovovala po vybudovaní základnej dôvery. Určila som si kritériá, aby som zahrnula zakladateľov iniciatív, dlhšie pôsobiacich členov aj nových členov. Tiež som sa pokúšala zahrnúť do výskumu informátorov s rôznorodými zamestnaniami, mužov aj ženy. Pri ostatných dvoch kategóriách informátorov som používala aj metódu snehovej gule, hlavne pri získavaní informácií z oblasti prípadovej štúdie, ktoré boli ťažšie dostupné.

Kategória informátorov	Počet informátorov
1 – členovia dobrovoľníckych iniciatív	7
2 – nečlenovia iniciatív	5
3 – obyvatelia miesta prípadovej štúdie	18

Výskumnú vzorku tvorili tri kategórie informátorov. Členovia dvoch dobrovoľníckych iniciatív sú prvou kategóriou. Vzhľadom na pozmenené aktivity iniciatívy, s ktorou som bola dohodnutá o spolupráci pred začatím terénneho výskumu, som sa rozhodla zahrnúť do výskumu aj druhú skupinu. Prvá skupina sa počas monzúnového obdobia presunula svojimi aktivitami skôr do výsadby zelene, aj keď stále prichádzali do kontaktu s čistením odpadu a skrášľovaním priestoru. Druhá skupina sa zaoberala *spotfixami*, maľovaním stien a ich čisteniu od plagátov. Táto druhá skupina sa bohužiaľ nestretávala tak často a pravidelne ako prvá, slúži skôr ako doplnková. Okrem zakladateľa na *spotfixy* chodili žiaci základnej školy s dvomi učiteľkami, okrem toho sa len občas objavil jeden ďalší dobrovoľník. Rozhovor v druhej iniciatíve som nakoniec robila len so zakladateľom. Prvá iniciatíva sa stretávala pravidelne. Tvorili ju ľudia približne od 20 do 35 rokov, študenti alebo zamestnanci v obchodných, manažérskych, technických a prírodovedeckých oblastiach. Len minimálne prevažovali muži nad ženami. Všetci vedeli po anglicky, všimla som si, že mnoho z nich má pandžábsky pôvod, aj keď oni samotní vyrastali v Dillí.

Ďalšie dve kategórie tvorili nečlenovia iniciatív. Druhá kategória informátorov je tvorená ľuďmi, ktorí sú vo viacerých charakteristikách podobní členom. Rozhovory s nimi som realizovala za účelom porovnania rôznych výpovedí týchto dvoch skupín. Boli to mladí ľudia (okolo 25 až 30 rokov), v podobných zamestnaniach, ale bez skúsenosti s dobrovoľníctvom vo verejnom priestore. Pre vyhľadávanie informátorov som využila svoje už vytvorené sociálne siete ako aj odporúčania informátorov. Tretia kategória sú obyvatelia miesta, kde som realizovala prípadovú štúdiu. Vďaka jednej kľúčovej informátorky z tejto oblasti som sa dostala k ďalším ľuďom v oblasti (veľmi nápomocná bola v kontaktovaní žien v domácnosti a mladých dievčat), ďalej som oslovovala stánkarov a iných obchodníkov, podarilo sa mi spraviť rozhovory aj s deťmi. Vznikla tak pomerne pestrá vzorka. Informátori boli pôvodom z Uttar Pradeš, najľudnatejšieho indického štátu, ktorý susedí s Dillí. Mladší sa narodili priamo v Dillí, ale starší mali poľnohospodárske skúsenosti z Uttar Pradeš predtým, než sa z ekonomických dôvodov rozhodli migrovať do hlavného mesta.

2.5 Lokalita

Opis lokality má dve úrovne. Prvá, všeobecnejšia úroveň, sa týka mesta ako takého. Opis takto poskytuje kontext pre pochopenie situácie, v ktorej *spotfixy* globálne prebiehajú. Okrem toho som sa v rámci *spotfixov* pohybovala aj mimo miesta prípadovej štúdie. Druhá, konkrétnejšia rovina, sa týka konkrétneho miesta, ktoré som určila pre realizáciu prípadovej štúdie.

Terénny výskum prebehol v meste Dillí, ktoré je hlavným mestom Indie. Je zároveň správnym strediskom zväzového územia National Capital Territory (NCT). Dillí sa nachádza v Severnej Indii v Indogangskej nížine pri rieke Jamuna a jej záplavových oblastiach. V letných mesiacoch, počas ktorých prebiehal výskum, je monzúnové obdobie (časté zrážky, priemerná denná teplota vyše 40°C). Podľa posledného sčítania obyvateľov z roku 2011 (Ministry of Home Affairs Government of India, n.d.) má Dillí 16 753 235 obyvateľov, z toho 8 976 410 mužov a 7 776 825 žien. Z celkového počtu obyvateľov je 1 970 510 detí od 0 do 6 rokov a 12 763 353 gramotných (91% mužov, 81% žien, 5% nárast oproti roku 2001, 74% celoindický priemer). Nárast obyvateľstva sa znižuje z 47% medzi rokmi 1991 až 2001 na 21% medzi 2001 a 2011. Za primárny dôvod spomalenia nárastu sa považuje značné odstraňovanie slumov na území mesta, čo poukazuje na postoj mesta voči tomuto problému. Hustota obyvateľstva vzrástla z 9 340

na 11 297 obyv./km². Celkovo dáta naznačujú stabilizáciu počtu obyvateľov a zlepšujúcu sa situáciu žien na pracovnom trhu. Narastá aj gramotnosť, ale klesá pôrodnosť, pričom pomer pohlaví narodených detí sa oproti poslednému sčítaniu zmenil len minimálne a zaostáva za celoindickým priemerom (866 žien na 1 000 mužov v Dillí oproti 914 žien v Indii). Z náboženstiev je najviac zastúpený hinduizmus (81.68%), potom islám (12.86%), sikhizmus (3.40%), džainizmus (0.99%), kresťanstvo (0.87%) a iné (0.12%). Väčšina pracovných miest sa nachádza v sektore obchodu a služieb (68%), nezamestnaných je 5%, ale 14.4% obyvateľov Dillí žije pod hranicou chudoby (menej ako 806.7 INR mesačne per capita). Značná časť obyvateľov pracuje v rámci neformálneho sektoru (v minulom desaťročí okolo 1.74 milióna).

V rámci aktivít dobrovoľníckych iniciatív som sa pohybovala prevažne v západnom a južnom Dillí. Miesto prípadovej štúdie sa nachádza v západnom Dillí. Ide o neplánovanú zástavbu, ktorá je charakteristická svojimi úzkymi kľukatými uličkami, chýbajúcou infraštruktúrou a problematickou hygienou vzhľadom na nekvalitnú kanalizáciu. Väčšina domov mala menší pôdorys, ale bývali dvojposchodové, postavené z tehly a neomietnuté. Ide o chudobnejšiu oblasť, obyvateľstvo tvoria migranti, moji informátori boli pôvodom z Uttar Pradeš. S iným pôvodom som sa nestretla, ale pri 15 informátoroch nemôžem robiť žiadne zovšeobecnenia. Žije tam približne 4000 až 5000 ľudí. V oblasti sa nachádza nábytkársky priemysel, a ako mi dvaja informátori nezávisle od seba povedali, najväčší v Ázii. Nadzemnú metro trať kolmo križuje železničná trať, pri ktorej sa nachádza slumová zástavba. Túto slumovú oblasť moji informátori opúšťali len málokedy, zväčša kvôli práci a občas aj kvôli rekreácii (časté návštevy India Gate alebo parkov).

Pri vstupe do slumu sa nachádza širšia trhovacia ulica, kde sa pohybujú aj živé zvieratá. Okrem toho pri prechádzaní uličkami som pozorovala mnoho stánkov a malých obchodov so špecifickým aj zmiešaným tovarom. Okrem základných životných potrieb sa tam nachádzal obchod s elektronikou a menšie stánky so štýlovými drobnosťami ako opasky, peňaženky, obaly na telefón, šperky apod. V uliciach bolo veľa ľudí a drobných vozidiel. V oblasti sa nachádza niekoľko menších hinduistických svätýň, stavby iných náboženstiev som tam nepozorovala. Ak sa tam nachádzali nehinduistickí veriaci, tak to nedávali navonok svojim vzhľadom najavo. Mali tam aj miesto pre zápasenie *dangal* a videla som aj posvätný strom *peepal* (*ficus religiosa*) na vyvýšenom *katte* pri svätyni. Tieto miesta spolu s parkami tvorili verejné priestory

pre spoločenské kontakty. Oproti jednému parku bolo aj centrum pre ďalšie vzdelávanie (Vocational Training Institute pod záštitou Care India Welfare Trust). Toto miesto navštevoval veľký počet ľudí, počas pracovných dní tam vždy bolo plno. Ku Dňu nezávislosti usporiadali slávnosť s rôznymi vystúpeniami. Poskytovali doučovanie pre školopovinné deti v rôznych predmetoch (hindi, matematika, angličtina apod.) ako aj rôzne kurzy a poradenstvo a pomoc pre dospelých hľadajúcich prácu. Nachádzala sa tam počítačová miestnosť, kurz šitia a beauty kurz pre ženy. Aj počas rozhovorov sa často objavovala téma vzdelania a jeho dôležitosti ako hodnoty v živote ľudí.

V tomto centre sa nachádzala aj ošetrovňa, ako miesto prvej pomoci. Vzdialenosť k zdravotníckemu zariadeniu predstavuje v tejto oblasti veľký problém, dostať sa včas do nemocnice je niekedy problematické, preto táto ošetrovňa plní veľmi dôležitú úlohu v živote obyvateľov. Aj vzhľadom na hygienický stav je pre ľudí obtiažne udržiavať dobré zdravie, predovšetkým počas vlhkého monzúnového obdobia (zvýšený výskyt komárov a s nimi spojenými ochoreniami). Pri prechádzaní z hlavnej cesty smerom k parkom, kde sa realizovala iniciatíva, sa nachádzajú verejné toalety, ako riešenie problému s nedostatkom hygienických zariadení. Niekoľko informátorov sa sťažovalo na ich nedostatočný počet, dlhé čakanie v ranných hodinách, ich častú nefunkčnosť alebo nečistotu. Odvoz odpadu je ďalšia problematická oblasť, nachádzala sa tam jedna otvorená skládka, hneď oproti svätyni pri ceste. Odpadky často spôsobujú upchávanie kanalizácie. Život chudobných ľudí v oblasti so spomínanými problémami predstavuje veľa stresu, čo negatívne vplyva na kvalitu fyzického aj psychického zdravia. Vzhľadom na vysokú hustotu obyvateľstva a stiesnené priestory dochádza ku konfliktom, ktoré niekedy súvisia s alkoholizmom v oblasti. Ďalej sa informátori sťažovali aj na prenikanie obyvateľov a obchodníkov do priestoru, napríklad rozkladáním si tovaru do cesty, čo ďalej spôsobuje negatívne následky v živote obyvateľov.

Navštívila som len jednu domácnosť, jej opis môže poslúžiť ako ilustrácia života v tejto oblasti. Pozostávala z jednej miestnosti, v ktorej sa nachádzala jedna väčšia posteľ, zopár skriniek s oblečením, riadom a ďalšími drobnými predmetmi, chladnička, dvojplatinčka, televízor, prenosný ventilátor. Na stene mali zavesené náboženské hinduistické obrázky ako aj kresby svojej dcéry. Varilo sa vnútri, umývalo sa vonku pri kohútiku, aj keď mali prívod vody aj vnútri uprostred miestnosti. Kúpali balenú vodu. Toaleta sa tu nenachádzala. Pri dome mávali odstavený bicykel. Celá miestnosť

mala približne 2x3m, žili tam dvaja dospelí ľudia (manželský pár) a ich školopovinná dcéra. Ďalšie domácnosti som síce nenavštívila, ale často som mala možnosť v uličkách pred domami pozorovať aktivity, ktoré považujeme za súkromné, ako napríklad pranie. Prádlo sa často sušilo kdekoľvek vonku, kde bolo miesto, vzhľadom na obmedzené priestory v interiéroch.

2.6 Časový harmonogram

Výskum prebehol v letných mesiacoch 2017. Do Indie som priletela 1.7. a výskum trval do 17.9. Po aklimatizácii a príprave na výskum som kontaktovala prvú iniciatívu. Ešte pred prvým *spotfixom* som sa rozhodla zahrnúť do výskumu druhú skupinu, s ktorou som si počas druhého týždňa dohodla spoluprácu. V treťom týždni som sa zúčastnila prvých *spotfixov*, začala som sa zoznamovať s ľuďmi. S organizátormi iniciatív som komunikovala o výskume ešte pred jeho začiatkom, potom sme ešte prebrali niektoré detailnejšie záležitosti (zameranie výskumu, spôsob zberu dát a harmonogram práce). Pravidelne každý víkend som chodila na *spotfixy*, podľa dostupnosti jeden alebo dva týždenne. Začínali vždy skoro ráno (okolo siedmej alebo ôsmej) a trvali celé dopoludnie, niekedy až do druhej. Postupne som budovala vzťahy s dobrovoľníkmi a vytipovala som si ľudí, s ktorými som postupne robila rozhovory. Väčšinu rozhovorov som realizovala v mesiaci august a začiatkom septembra počas pracovných dní prevažne vo večerných hodinách. S iniciatívami som tak strávila vyše 8 týždňov výskumu.

Začiatkom augusta som prvýkrát navštívila aj miesto prípadovej štúdie, kam sme sa s iniciatívou vrátili sedemkrát (niekedy aj dvakrát za týždeň), okrem toho som prišla ešte trikrát kvôli nahrávaným rozhovorom, s poslednou návštevou 12.9. Napriek tomu, že prípadová štúdia sa týka konkrétneho jedného miesta, zúčastňovala som sa aj ostatných *spotfixov*, pre lepšie pochopenie ich práce a jej dopadov, ako aj za účelom budovania osobných vzťahov. Okrem toho celý čas prebiehalo extenzívne pozorovanie vo verejných priestoroch. Posledný týždeň som doplnila potrebné dáta, rozlúčila som sa s informátormi a opustila som terén. V Dillí som okrem terénneho výskumu strávila vyše šesť mesiacov a vytvorila som si prehľad o základnom fungovaní mesta a jeho obyvateľov. Tieto poznatky tiež použijem pri analýze zozbieraných dát.

2.7 Etika

Pred vstupom do terénu prebehla komunikácia s vybranou iniciatívou. Predstavila som svoj výskum a načrtla, ako bude prebiehať. Prvá komunikácia prebehla v máji. S druhou iniciatívou som sa dohodla až tesne pred prvým pozorovaním. Získala som ich súhlas a dohodli sme sa na vzájomnej spolupráci. Pri prvom stretnutí, ako aj postupne počas výskumu, som organizátorom iniciatív odpovedala na otázky a prípadne vysvetlovala záležitosti ohľadom výskumu. Od každého informátora jednotlivo som postupne získavala informovaný súhlas s rozhovorom a jeho nahrávaním pre účely zberu dát a ich analýzy. Napriek veľkosti Dillí a počtu iniciatív som sa rozhodla informátorov anonymizovať. Taktiež neuvádzam názvy iniciatív.

Jazykom výskumu bola angličtina, príležitostne hindi s pomocou tlmočníka. Využívanie angličtiny vo výskume beriem ako pozitívum, pretože s informátormi sme komunikovali v jazyku, ktorý nie je ani pre jednu stranu rodným jazykom. Takto sme sa na jazykovej úrovni stretli na podobnej pozícii, vďaka čomu môže byť vzájomný vzťah rovnocennejší a čo môže pozitívne pôsobiť na jeho kvalitu. S obyvateľmi miesta prípadovej štúdie som komunikovala prostredníctvom tlmočníka, ktorý bol poučený o metodológii a etike výskumu.

Vzhľadom na povahu výskumu považujem za potrebné objasniť moju osobnú pozíciu v rámci skúmanej témy. Na jednu stranu si myslím, že znečistenie v materiálnom zmysle predstavuje reálny problém v Dillí a iniciatívy na spôsob TUI ma svojimi aktivitami pozitívne zaujali. Na druhú stranu som sa obávala, ako sa vyrovnám so symbolickým znečistením a predovšetkým kastovým systémom. Nakoniec som sa s otvorenými predsudkami v rámci kastového systému nestretla, ale vnímala som rozdielne sociálne postavenie rôznych kategórií informátorov a z toho vyplývajúce odlišné perspektívy. Celkovo moje zázemie v Dillí je z politického hľadiska stredoľavé, čo môže ovplyvňovať moju objektivitu pri posudzovaní dát z terénu (napr. priklonenie sa na stranu mestskej chudoby, nižších kást). Pri zbieraní dát aj pri ich analýze budem dbať na zohľadnenie týchto vplyvov.

Čo sa týka mojej pozície v teréne, snažila som sa čo najmenej zasahovať do prirodzeného chodu aktivít iniciatív ako aj života v mieste prípadovej štúdie. V rámci zúčastneného pozorovania som okrem výskumníckych aktivít robila aj dobrovoľnícke aktivity (čistenie, sadenie), ktoré ale samozrejme mali vplyv a zanechali

stopu. Vykonávaním týchto aktivít som sa stávala členom týchto skupín, nositeľom ich hodnôt a ideálov, ktoré som svojou činnosťou v teréne prezentovala obyvateľom týchto miest, ako aj na mieste prípadovej štúdie. Niektorí obyvatelia v mieste prípadovej štúdie ma považovali za člena neziskovej organizácie (ktorou sledovaná iniciatíva síce nie je) a musela som im vysvetľovať, že som nezávislý pozorovateľ. Aj tak som ale počas rozhovorov mala pocit, že sa snažia do určitej miery vyhovieť norme správania, ktorú v oblasti prezentovala iniciatíva. Preto aj pri analýze dát budem k rôznym výpovediam týchto informátorov pristupovať obozretne, s prihliadnutím na tieto vplyvy.

Okrem toho obyvatelia slumu nie sú zvyknutí vo svojom susedstve na cudzincov, takže som vzbudzovala pozornosť. To na jednu stranu malo tú výhodu, že som ľahko získavala informátorov. Počas rozhovorov som cítila, že títo ľudia sú radi, že sa niekto zaujíma o ich názory, že ich niekto zvonku počúva. Na druhú stranu to bola aj nevýhoda, niekedy sa napríklad zoskupilo viac ľudí, keď som sa s niekým snažila robiť rozhovor, do ktorého zasahovali. Pri jednej návšteve tejto oblasti dokonca vznikol konflikt, vzhľadom na moju prítomnosť. Táto príhoda predstavuje najproblematickejšiu časť môjho výskumu. Niekoľko mladých mužov malo poznámky na moju adresu, ďalší obyvatelia sa ma začali zastávať (jeden bohužiaľ opitý, čo mierne zdramatizovalo situáciu), našťastie sa situácia rýchlo upokojila a pokračovali sme s rozhovormi. Na ostatných miestach výskumu som nepociťovala podobné problémy, účastníci iniciatív ma rýchlo prijali, naše podobné postavenie v spoločnosti tomu určite napomohlo. Aký vplyv na informátorov malo moje postavenie ako cudzinky sa neodvážim zhodnotiť, ale bolo to využité aj pri propagácii aktivít iniciatívy a pútal to pozornosť aj médií.

Jeden výrazný rozdiel predstavuje farba pleti. Po niekoľkých mesiacoch v Dillí som si už pomerne zvykla na niečo, čo opísal Young (2003, podľa Horký-Hlucháň, Profant et al., 2015, s. 37):

Boli ste už niekedy na stretnutí väčšej skupiny, na ktorom mali všetci iný pôvod alebo farbu pleti ako vy? Vraví sa, že existujú dva druhy bielych: tí, ktorí sa nikdy nenachádzali v situácii, v ktorej by väčšina okolo nich nebola biela, a tí, ktorí boli jedinou bielou osobou v miestnosti. Vtedy možno prvý krát zistili, aké je to pre iných ľudí v ich spoločnosti, a metaforicky pre zvyšok sveta mimo Západ, byť z menšiny.

Menšina v tomto Youngovom tvrdení bola ale myslená negatívne. Osoba z menšiny je niekto, kto je nevypočutý, priehliadaný. Moja biela pokožka v teréne mala

opačný výsledok. Bieliace plet'ové krémy sú v Indii obľúbené, opaľovanie je obmedzované, ideálom je svetlá pokožka. Ja sama som si na tento pocit "jedinej bielej" už celkom zvykla, ale u informátorov to prispievalo k už aj tak asymetrickému vzťahu výskumník-informátor. Aby som pomohla informátorom sa pri rozhovoroch uvoľniť, venovala som čas aj neformálnej komunikácii, pred a niekedy aj počas rozhovoru. Niekedy sme žartovali o nevýhodách svetlej pokožky. Pri jednom informátorovi som zas mala možnosť vidieť rozhovor aj z druhej strany, keď sa po ukončení môjho interview pýtal otázky on mňa, čo bolo pre mňa prínosné pri vedení ďalších rozhovorov.

2.8 Spôsob analýzy dát

Počas zimného semestra som spracovala nahrávky rozhovorov a zápisy z pozorovaní. Prostredníctvom počítačového programu atlas.ti som okódovala dáta. Využívala som predovšetkým deskriptívne a in vivo kódovanie, prípadne aj procesuálne kódovanie. Deskriptívne kódovanie som využívala najviac, in vivo slúžilo na doplnenie kódov. Slúžilo na označenie častí textu, ktoré súviseli s určitou témou (napr. zber odpadu, povolanie, zeleň). To mi uľahčovalo ďalšiu orientáciu v dátach. Ďalšie kódy pomenovávali dôležité koncepty v dátach (napr. zodpovednosť za verejné priestory, blame game, awareness). Procesuálne kódovanie som použila na aktivity prebiehajúce počas realizácie spotfixov (napr. čistenie, maľovanie, diskutovanie). Z týchto primárnych kódov som vychádzala, keď som hľadala témy v dátach na základe tematickej analýzy. Napríklad pri reakciách na znečistenie v meste som si na základe podobnosti kódov určila štyri rôzne princípy, podľa ktorých informátori reagovali (morálny, pocitový, estetický, hygienický). Určenie týchto princípov pomáha zodpovedať výskumné otázky ohľadom perspektív aj o vplyve sociálneho postavenia.

3 Etnografická časť

V etnografickej časti predstavím dáta získané prostredníctvom svojho terénneho výskumu. Najprv sa budem venovať spôsobu práce vybraných iniciatív, kde opíšem ako sa tieto skupiny organizujú a ako vykonávajú svoju činnosť. Nasleduje zodpovedanie deskriptívnych výskumných otázok ohľadom sociálneho postavenenia a rôznych perspektív informátorov. Nakoniec sa venujem vysvetleniu zdrojov ich predstáv a opisu realizácie *spotfixu* v lokalite prípadovej štúdie. V rámci tohto opisu vysvetlím ako *spotfixy* v tejto lokalite prebiehali a ako navzájom interagovali členovia iniciatívy s obyvateľmi miesta a ako sa líšili ich perspektívy vzhľadom na ich postavenie. Na ilustráciu prikladám aj niekoľko ukážok výpovedí dobrovoľníkov. Označujem ich vekom a povoláním. V prípade, že nejde o člena iniciatívy, je to zvlášť uvedené.

3.1 Spôsob práce a prístup vybraných iniciatív

Predtým, než prejdem k zodpovedaniu konkrétnych výskumných otázok by som chcela predstaviť všeobecný prístup týchto iniciatív. Obe mnou skúmané iniciatívy sú založené na dobrovoľníckej báze. Títo dobrovoľníci sa organizujú prostredníctvom facebookových stránok, ktoré vytvorili zakladatelia iniciatív. Iniciatívy sú finančne nezávislé, dobrovoľníci prispievajú na používaný materiál. Každá iniciatíva má svoj vlastný spôsob komunikácie a organizácie svojich aktivít.

Hlavná skúmaná iniciatíva sa stretávala približne raz za týždeň. Vždy pred *spotfixom* pridali do skupiny motivačnú upútavku, v ktorej volali dobrovoľníkov pomôcť. Pomimo tieto udalosti sú v skupine zdieľané aj rôzne environmentálne zamerané články, aktuálne dianie v meste a rôzne statusy slúžiace na inšpiráciu dobrovoľníkov konať a žiť ekologickejšie. Tieto príspevky zabezpečujú dvaja organizátori tejto iniciatívy. Okrem toho využívali aj aplikáciu WhatsApp na rýchlejšiu komunikáciu členov a stránku Meetup na zdieľanie udalostí. Členovia tiež navzájom zdieľali rôzne problémy v meste a navrhovali riešenia. Zakladateľka a spoluorganizátor sa starajú o organizáciu iniciatívy, ale mnoho záležitostí je delegovaných na ostatných členov, ktorí sa ponúknu pomôcť. Ide napríklad o vyhľadávanie nových miest na *spotfix*, zhánanie materiálu alebo logistiku. U dobrovoľníkov tejto iniciatívy som mohla pozorovať veľkú ochotu zapájať sa do organizácie iniciatívy, prichádzali

s rôznymi návrhmi ako zlepšovať prácu skupiny alebo sa ponúkali pomôcť s rôznymi menšími problémami. Ak napríklad došli rukavice počas *spotfixu*, našiel sa jeden člen skupiny, ktorý sa bez vyzvania organizátorov rozhodol tieto rukavice zakúpiť pre členov, ktorí ich potrebovali. Jeden z dobrovoľníkov tiež sám zorganizoval menšiu skupinu vo svojej oblasti a počas sviatku prerobili jeden park, ktorý mi neskôr ukazoval. Ďalší dobrovoľník takú premenu plánoval. Organizátori aj povzbudzovali dobrovoľníkov, aby si založili svoje vlastné skupiny v lokalite kde bývajú.

Stretávali sa takmer vždy v nedeľu, párkrát sa realizovalo polievanie sadeníc alebo obhliadka nového miesta v iné dni. Začínali skoro ráno okolo siedmej až ôsmej a podľa potreby sa ostávalo niekedy až do druhej poobede. Typický *spotfixový* deň vyzeral tak, že postupne prichádzali dobrovoľníci, viedli sa rozhovory na osobné témy a neskôr zakladatelia začali organizovať buď diskusiu na určitú tému alebo rovno začali predstavovať pracovný plán na daný deň. Len pár týždňov predtým, než som sa pridala na ich *spotfixy*, začali so sadením zelene. Prvý mesiac mojich pozorovaní som tak mala možnosť vypočuť si rôzne prezentácie a diskusie na tému zelene v meste, jej funkcií a dôležitosť pre prostredie. Organizátori aj bežní členovia sa pýtali otázky a navzájom na ne odpovedali, zabezpečovali tak predstavovanie svojej perspektívy novým členom, zároveň to pôsobilo ako stmelujúci a motivačný element. Potom nasledovalo niekoľko hodín práce súvisiacej s čistením priestorov a výsadbou zelene. Počas týchto hodín bývali spontánne prestávky, kedy členovia skupiny pokračovali v rozhovoroch. V rozhovoroch sa zaoberali rôznymi témami, od osobných problémov cez stav vecí v meste až po politiku. Čistenie, sadenie a diskusie tak predstavujú aktivity, ktoré zaberali najviac času. Okrem toho dobrovoľníci hovorili aj s ľuďmi vyskytujúcimi sa v danej lokalite (napr. majitelia obchodov alebo okoloidúci). Vysvetlovali im čo a prečo robia, vyzývali ich na spoluprácu. V niektorých lokalitách sa našli obyvatelia, ktorí si vzali na zodpovednosť polievanie sadeníc v čase, keď tam iniciatíva nebola. Iní pomohli jednorázovo zasadením dvoch alebo troch sadeníc. Celkovo bol väčší záujem o sadenie než čistenie. Po skončení *spotfixu* sa dobrovoľníci ešte zvykli zhovárať a potom ponúknuť členom bez áut odvoz. Dobrovoľníci poskytovali rôzne výhody pre iniciatívu. Napríklad tak, že zohnali materiál zadarmo alebo darovaním rôznych služieb či kontaktami. Vytvárali komunitu, v ktorej si navzájom pomáhali. Ďalšou dôležitou charakteristikou iniciatívy je jej inkluzivita, pretože sa snažili zahŕňať miestne komunity aj úrady.

Druhá sledovaná iniciatíva sa bohužiaľ nestretávala tak frekventovane. Jej zakladateľ potreboval venovať čas svojmu vlastnému podnikaniu, čo malo za následok nedostatok času na organizáciu *spotfixov* ako aj na ich prezentáciu na Facebooku. Tiež to malo vplyv na zloženie tejto iniciatívy. V minulosti realizovali *spotfixy* pravidelne a mali mnoho dobrovoľníkov. Teraz sa na zakladateľa skôr obracajú už existujúce skupiny (ako napríklad školské triedy alebo skupiny kolegov či politici), pre ktorých on zorganizuje *spotfix*. Občas sa pridali aj ďalší dobrovoľníci, ale väčšina *spotfixov* počas môjho výskumu prebehla v spolupráci s jednou triedou zo základnej školy (šiestaci, predmet sociálne vedy, kde okrem iného riešia aj občiansku agendu), ktorú sprevádzali dve učiteľky. Zaujímavým bol posledný *spotfix*, ktorý si vyžiadali miestni politici, medzi nimi aj MCD radca pre túto oblasť. Zakladateľ tejto iniciatívy neuvažuje nad založením neziskovej organizácie, pretože by to podľa neho vyžadovalo zháňanie štátnej aj korporatívnej podpory. Neziskové organizácie sú podľa neho akceptovanejšie v spoločnosti, ľudia často nechápu, čo robí ako dobrovoľník. S neziskovkami sa však spája aj predstava o korupcii a zháňaní financií.

Spotfixy tejto iniciatívy bývali kratšie a odohrávali sa prevažne v sobotu po ôsmej ráno. Spočívajú v čistení vybraného miesta, hlavne stien od plagátov a následne maľovaním týchto očistených stien. Zakladateľ argumentoval princípom zkrášľovania (tzv. *beautification*), ktorý prevzal od TUI, ako aj sám poznamenal. Tento princíp spočíva v skrášľovaní miesta *spotfixu* po jeho vyčistení ako ochrana pred návratom neporiadku a nečistoty. Je založený na Broken Window Theory, ktorá predpokladá, že už nečisté miesto sa ľudia nesnažia udržiavať čisté. Maľovali symetrické geometrické tvary, ktoré sa im podľa zakladateľa najlepšie osvedčili za týmto účelom. Išlo o celkovú transformáciu priestoru, ktorá mala ovplyvniť správanie ľudí. Hovoril aj o sile detailov. Preto si vyberajú dobre viditeľné miesta. V tejto skupine vzhľadom na jej zloženie nedochádzalo tak často k diskusiám, ako aj organizácia *spotfixu* bola celá v réžii zakladateľa iniciatívy. Avšak jeho hlavným cieľom bola snaha poskytnúť miesto dobrovoľníkom, kde by sa mohli realizovať. Nerád im hovoril, čo majú robiť a ako. Jedným z hlavných zámerov zakladateľa bolo propagovať dobrovoľníctvo, ktoré podľa neho v Indii nemá tradíciu. Ide podľa neho skôr o náboženské alebo charitatívne zbierky, ale ľudia nechodia realizovať dobrovoľnícke aktivity. S dobrovoľníctvom mal skúsenosti z USA, kde 9 rokov žil a počas celej doby chodil pomáhať do nemocníc apod. V porovnaní s týmto, v prvej iniciatíve sa otvorene nehovorilo o dobrovoľníctve,

ale napríklad mesto Bangalúr, kde sa realizuje TUI, jeden zo zakladateľov hodnotil ako mesto s aktívnymi obyvateľmi v oblasti sociálnej práce aj v oblasti environmentálnych problémov.

Obidve iniciatívy sa zameriavali na vyhľadanie problému a návrh jeho riešenia. Tiež sa snažili osloviť okoloidúcich, či už slovami alebo príkladom. Obe skupiny sa snažili o dlhodobú udržateľnosť zmien a angažovanosť obyvateľov. Hlavná sledovaná iniciatíva plánovane oslovovala cieľové skupiny a vysvetľovala, druhá iniciatíva využívala skôr vedenie príkladom a spomínaný princíp skrášľovania. Zakladateľ druhej iniciatívy sa opieral o TUI, ktorého členovia ostávajú v anonymite. Nerád odpovedá aj médiám na otázky o svojom backgrounde, pretože to podľa neho odpúta pozornosť od činov, ktoré sú dôležitejšie než aktéri. Anonymita tiež pomáha pri prípadných problémoch zo strany úradov.

3.2 Sociálne postavenie dobrovoľníkov

V rámci postavenia členov iniciatívy v spoločnosti sa zameriavam na kvalitatívny opis ich životného štýlu. Pri pozorovaniach a rozhovoroch som venovala pozornosť ich zamestnaniu, vzdelaniu, tráveniu voľného času, spôsobu dopravy, spôsobu obliekania, cestovaniu, využívaniu angličtiny a internetu ako aj miere vystavenia znečisteniu. Zamestnanie a vzdelanie sú pre ich sociálne postavenie kľúčové, pretože sú výsledkom aj zdrojom ich postavenia. Okrem toho sa dôraz na vzdelanosť a informovanosť v teréne ukazoval ako veľmi podstatný. Podľa sociálneho postavenia konkrétnej rodiny sú v nej uprednostňované a finančne možné určité typy vzdelania a povolania, ktoré sa ďalej reprodujú. Prostredníctvom určitého typu vzdelania a potom skúseností z povolania sa ovplyvňuje aj ich perspektíva ohľadom znečistenia vo verejnom priestore a jeho možných riešení.

Medzi členmi iniciatívy sa nachádzali vysokoškolskí študenti z odborov ako biotechnológia alebo výpočtová technika. Väčšinou však išlo o mladých profesionálov s vysokoškolským vzdelaním (ekonómia, MBA, obchod), veľa ľudí sa počas školy alebo v zamestnaní venovala výskumu. Vekovo sa pohybovali v rozmedzí 20 až 35 rokov. Pracujú v rôznych odboroch, rozšírené boli výpočtová technika a manažment a často pracujú vo veľkých spoločnostiach, aj medzinárodných. Niektorí robia aj na voľnej nohe. Nachádzali sa tam ľudia, ktorí pracujú na tvorbe stránok, spájajú klientov

s expertami v rôznych oblastiach, marketing alebo prieskum trhu. Ďalej išlo o zamestnancov telekomunikačných spoločností alebo rôznych podnikateľov. Našli sa aj kreatívne a športovo zameraní ľudia, jeden dobrovoľník sa živil ako bežecký tréner a iný pracoval ako tvorca komiksov. Mnoho členov iniciatívy sa pri opise svojho zamestnania zameriavala na výskyt problémov a ich prekonávanie. Pri rozhovore s organizátormi iniciatív som si túto skutočnosť uvedomovala najjasnejšie. Zakladatelia oboch iniciatív sú mladí profesionáli. Hlavnú sledovanú iniciatívu vedú dvaja ľudia. Založila ju 27 ročná žena, ktorá pracuje v IT, konkrétne v tvorbe stránok a UI. Po prvom stretnutí iniciatívy sa k nej pridal ako spoluorganizátor muž (36 rokov), ktorý pracuje ako konzultant a manažér s expertami v rôznych oblastiach. Zakladateľ druhej iniciatívy (34) momentálne pracuje ako bežecký tréner. Vyštudoval elektrotechniku v Texase a v nasledujúcich zamestnaniach sa venoval aj manažmentu, spolupracoval s CEO a senior lídrami. Ich pracovná doba je naplnená rôznymi problémami, ktoré musia často kreatívne riešiť. Vyžaduje sa, aby boli zodpovední, komunikatívni a hlavne organizovaní, čo sa všetko prenáša do riešenia problémov aj mimo pracovnej doby. Ukazovalo sa to aj počas *spotify*, kde tiež využívali tieto svoje charakteristiky a zručnosti.

„There are problems in the city, but are we doing something about it? What is the solution? That’s the first thing we, in MBA, are taught. You need to look for solution. Anybody can complain. I started asking. What is the solution? What can I do?”
(spoluorganizátor, 36)

„I think my school has moulded me to be more compassionate or thinking about people around or the problems around. And maybe that’s why when I saw that problem and because we see all this garbage all around. I thought yes, this is the real problem. Maybe we should solve it.“ (zakladateľka, 27)

Aj počas štúdia existuje možnosť vstupovať do rôznych univerzitných spolkov alebo skupín, kde sa prejavuje takáto tendencia riešenia problémov. Objavovali sa aj dobrovoľnícke aktivity v rámci rôznych projektov. Okrem toho sa objavovali témy ako kariérny postup, ale aj ochota obetovať finančný zárobok kvôli ideálom. Je to prekvapivé, pretože v meste existuje veľká konkurencia a súťaživosť v oblasti štúdia aj zamestania. Študenti sa snažia získať tituly z najlepších univerzít, popri štúdiu robia rôzne stáže alebo certifikáty. Ostáva málo času na dobrovoľnícke aktivity. Aj pracujúci ľudia majú veľa starostí so zamestnaním a rodinou. Na deti je tlak, aby mali čo najlepšie

známky, pretože sú dôležité kvôli rôznym kontrolným etapám v štúdiu aj pri hľadaní zamestnania v budúcnosti. Súťaživosť bola opisovaná hlavne v súvislosti s prijímačkami. Na vysoké školy v Dillí sa hlásia ľudia z celej Indie, preto vzniká vysoká konkurencia. Existujú rozdiely medzi súkromnými a štátnymi školami.

„I was fine in studies. My parents were really strict. Usually I used to get third position, second position in my class. So I used to have like fine marks. One time my father got really angry, because I was second in the class. Then I was third. Then my father was angry, how can you be third? You used to be second.“ (tvorca komiksov, 32)

„Engineering schools in India are very competetive. Million people sit for 5000 seats. If you don't get into a good school, what do you do? ... India is almost free, it depends if you go private or public. Public is cheap, but so many people are applying for it. Like in Delhi University, in the top colleges, you need 100% to get in. And even then you may not get in. 100%. You cannot make a mistake. And there are enough people who get that. And they are fighting for those positions. Imagine the competition that is there. ... How can you not make a small mistake. In multiple tests, not only one. Like, if you have eight subjects, you can't make a mistake in any of them. And there are thousands who make 100%.“ (zakladateľ druhej iniciatívy, 34)

Aj pri zamestnaní funguje súťaživosť o voľné miesta. Na rôzne pozície pre indickú vládu sa hlási aj 3 000 000 uchádzačov, pričom voľných miest je len 500. Vzdelávanie slúži ako príprava na zamestnanie aj v zmysle prípravy na súťaživosť. Život je plný premýšľania o tom, aký ďalší krok urobiť, aby sa človek dostal v kariére tam, kam chce. Takto sa dobrovoľníci vyjadrovali ohľadom spoločnosti a života v meste.

Malo to vplyv aj na ich časový harmonogram. Boli zaneprázdnení, čo som pocítila aj pri dohadovaní času rozhovorov. Voľného času nemali veľa a veľkú časť zaberali aktivity iniciatívy. Okrem toho dobrovoľníci uvádzali koníčky ako čítanie kníh, pozeranie filmov a seriálov (aj zahraničné), ľahký šport, stretávanie sa s kamarátmi apod. Napríklad jeden z organizátorov sa zúčastňuje klubu, ktorý sa zameriava na témy politiky a kníh. Celkovo sa ale dobrovoľníci sťažovali na nedostatok času a prepracovanosť. Napriek tomu mnoho z nich cestovalo, hlavne v rámci Indie, ale aj mimo. Medzi destinácie patrili Singapur, Malajzia, Dubaj, Indonézia, Nový Zéland, Austrália, Európa, Maurícius. Všetci pravidelne využívali internet a väčšina mala angličtinu na veľmi dobrej úrovni. Existovalo zopár výnimok, išlo skôr však o problém

konverzačnej angličtiny. Písaná angličtina nepredstavovala problém. Jedna dobrovoľníčka vedela aj po francúzsky.

Väčšina dobrovoľníkov prichádzala na miesto *spotfixu* na svojich autách. Zbytok, hlavne študenti, využívali metro. Autá boli často dôležité pre dovoz materiálu potrebného na *spotfix* (odpadové vrecia, rebrík, vedrá, škrabky, sadenice, kompost, voda), ale na autách prichádzali aj dobrovoľníci bez materiálu. V oblekaní som nepozorovala prvky indickej tradičnej módy. Dobrovoľníkov som vídala hlavne počas *spotfixov*, kedy chodili oblečení v staršom oblečení (tepláky, džíny, legíny, trička). Mimo *spotfixov* tiež mali väčšinou džíny a tričko alebo košelu. Zamestnanie mnohých dobrovoľníkov vyžaduje nosenie obleku alebo podobného profesionálneho oblečenia.

Nemala som bohužiaľ možnosť navštíviť dobrovoľníkov u nich doma. Informácie o bývaní som preto získavala výhradne z rozhovorov. Väčšina bývala v západnej časti Dillí, kde sa realizovali aj *spotfixy*. Zakladateľ druhej iniciatívy bol z južného Dillí. Tiež sa sústredil hlavne na túto mestskú časť čo sa týka *spotfixov*. Informácie o bývaní so mnou ochotne zdieľal tvorca komiksov (32). V detstve jeho rodina (rodičia a sestra) kúpila malý dom, vďaka výnosným projektom jeho otca, tesára. Postupne ho rozširovali, podľa jeho slov je tam teraz viac izieb než ľudí. Tiež im chodí pomoc do domácnosti. Už ale nie je spokojný s touto lokalitou. Vzhľadom na jeho zárobok by si podľa neho mohli dovoliť bývať v lepšej štvrti, rodičia tam ostávajú z citových dôvodov. Ďalší dobrovoľník (25, bývalý policajt) býva s rodinou v menšom dome, ktorý bol postavený developerom bez vládnej kontroly, preto podľa neho toto miesto nie je dosť dobre organizované. Z finančných dôvodov si nemôžu dovoliť presťahovať sa do lepšej lokality.

Moja skúsenosť s domácnosťami v týchto mestských častiach v Dillí, obývanými ľuďmi s podobnými zamestnaniami, môže doplniť moju chýbajúcu priamu skúsenosť s domácnosťami dobrovoľníkov. Tieto domácnosti bývajú plne vybavené, nestretla som sa ešte s domácnosťou bez klimatizácie alebo dochádzajúcich pomocníkov v domácnosti. Títo pomocníci sú zaujímavým ukazovateľom sociálnej pozície majiteľov domácnosti. Nemožno to chápať deterministicky, ale mnou vnímaná hranica medzi strednou a nižšou triedou bola často definovaná tým, či si domácnosť mohla dovoliť mať takéhoto pomocníka. Dobrovoľník (25), ktorý pracoval ako policajt, kritizoval túto tendenciu. Ľudí využívajúcich pomocníkov v domácnosti opísal ako ľudí, ktorí majú radi pocit elitnosti alebo kráľovskosti. Ukazujú tým, že majú dostatok peňazí

a vyhýbajú sa domácim prácam. Toto hodnotenie som mala často možnosť pozorovať. Jeho rodina pomocníka nemá, aj keď by si ho už mohli finančne dovoliť. Hovoril o tom, ako sa ľudia chcú predvádzať, čo on a podľa neho normálni ľudia nerobia, preto sa rozhodli nemať ani pomocníka. Niekoľko ďalších dobrovoľníkov, ktorí využívali služby týchto pomocníkov, hovorilo o tom, ako si vážia ich prácu ako aj o tom, že sa niekedy cítia zvlášťne, keď pre nich niekto upratuje.

Náboženstvo a etnicita nebývali často témou rozhovorov. Dobrovoľníci pochádzali prevažne z hinduistického alebo sikhského backgroundu, ale nehlásili sa veľmi k jeho praktikovaniu. Hlavne mladší (okolo 20 rokov) neobľubovali navštevovanie chrámov a chodili tam iba s rodinou. Ďalší dobrovoľník (35, podnikateľ) síce navštevuje gurudwaru (chrám sikhov), ale opísal sa skôr ako spirituálny než pobožný. Je sikhom, ale nenosí žiadne vonkajšie poznávacie znaky ako napríklad turban. Vo všeobecnosti náboženstvo medzi dobrovoľníkmi plnilo skôr sociálnu funkciu (čas s rodinou, rodinné tradície) alebo spôsob robenia vecí v každodennom živote. Zopár dobrovoľníkov sa identifikovalo ako ateisti. Jeden z nich (32, tvorca komiksov) negatívne hodnotil využívanie náboženskej karty vládnucou pravicovou politickou stranou BJP. Jeho ateistický postoj tak predstavuje reakciu a protest voči takémuto politickému vývoju v Indii, kedy sa pravicová politika a hinduizmus stávajú šíriteľmi noriem, utláčania a strachu. Okrem toho pred náboženstvom uprednostnil vedu, pretože tá mu od určitého veku dokázala priniesť odpovede na jeho otázky. Samotní dobrovoľníci vyrástli v Dillí, ale ich rodičia alebo starí rodičia boli najmä z Pandžábu. Medzi ďalšie štáty patrí Rádžastán alebo Uttar Pradeš. Starí rodičia jednej dobrovoľníčky (22, študentka biotechnológie) dokonca boli donútení migrovať z Pakistanu, keď sa táto časť oddelila od Indie v roku 1947. Po tom ako sa usadili v Dillí, museli začínať so všetkým od úplného začiatku. K politickým preferenciám sa veľmi nevyjadrovali, objavovala sa kritika oboch strán politického spektra. Vnímala som skôr celkovú nedôveru a rezignáciu na politiku kvôli korupcii, rôznym škandálom, nacionalizmu či manipulácii médiami.

Životný štýl dobrovoľníkov ťažko definovať ako tradičný alebo moderný, skôr sa nachádza niekde medzi týmito dvomi bodmi. V ich životoch sa nachádza mnoho moderných prvkov alebo vplyv globalizácie, či už sa to týka ich práce, trávenia času alebo vzhľadu. Ale mohla som pozorovať aj tradičnejšie prvky. Medzi ne patria napríklad sociálna kontrola pri výbere partnera, vek vstupu do manželstva, obracanie sa

na astrológiu pri výbere mene dieťaťa apod. Mnohí sa označovali ako ateisti, ale nachádzali sa tam aj hinduisti. Niektorí sa snažili o slobodný výber manželského partnera, iní mali rodinou zariadený sobáš a žili v rozšírenej rodine. Skôr by som ale povedala, že sa prikáňali k modernému metropolitnému životnému štýlu. Uvedomovala som si to hlavne v porovnaní s obyvateľmi slumu, v ktorom iniciatíva realizovala *spotfixy*. Dobrovoľníci oproti nim mali viac možností vymaniť sa spod kontroly spoločnosti, v ktorej pretrvávajú rôzne tradičné predstavy o tom, ako žiť. Mali tiež rozmanitejšie zdroje poznania. Ďalšie porovnanie perspektív mi poskytol syn pravicového politika, ktorí sa tiež účastnili *spotfixu*. Tento muž aj sám pracoval pre pravicovo zameranú televíznu stanicu a bol členom ABVP (študentská strana BJP). Navštívil niekoľko krajín v Európe, spomínal aj Prahu. Negatívne hodnotil pitie alkoholu a podľa neho neexistenciu rodinného života. Hovoril tiež o tom, že tam neexistuje komunitný život a sťažoval sa, že deti žijú ďaleko od svojich rodín. V Indii sa šíri takýto tradicionalizmus alebo konzervatizmus v súvislosti s fungovaním rodiny. Na druhú stranu dobrovoľníci, s ktorými som spolupracovala, sa dajú najlepšie charakterizovať ako mladí profesionáli žijúci metropolitným štýlom života, využívajúce moderné technológie a čerpajúce predstavy zo zahraničia.

V porovnaní s nečlenmi iniciatív mali podobné predstavy o znečistení v meste. Zároveň ale verili, že s tým niečo dokážu urobiť. Medzi nečlenmi som vnímala nespokojnosť s chodom mesta, ale aj rezignáciu. Naopak členovia iniciatív boli odhodlaní, idealistickí, motivovaní, disciplinovaní a aktívni. Zakladateľka iniciatívy bola aj veľmi starostlivá. Počas rozhovorov a pozorovaní som mohla pozorovať aj veľkú zvedavosť dobrovoľníkov. Snažili sa zisťovať čo sa nachádza za rôznymi problémami, ako sa to rieši v iných miestach apod. Niektorí jednotlivci navrhovali vznik startupov alebo technických riešení (aplikácie na telefón, online služby), ktoré by podporovali povedomie v spoločnosti o týchto problémoch. Mali pocit zodpovednosti za stav znečistenia v meste a verili v silu jednotlivca a malej skupiny. Skupina ľudí môže podľa nich účinnejšie tlačiť na úrady aj vládu.

„Because we have huge population. I alone cannot make a difference. It has to be a collective effort by the society.“ (zakladateľka, 27)

3.3 Perspektívy členov dobrovoľníckej iniciatívy

Počas svojho výskumu som zbierala informácie ohľadom rôznych perspektív, názorov a postojov dobrovoľníkov aktívnych v pozorovaných iniciatívach. Zamerala som sa predovšetkým na tri témy: verejný priestor, znečistenie a rôzne zúčastnené strany (skupiny obyvateľov, úrady, vláda).

3.3.1 Verejný priestor

Rozhovory som začínala otázkou ohľadom verejných priestorov. Ako ich vnímajú, čo by zmenili, kam radi chodia a kam naopak nie. Postupne sa tak objavovali rôzne témy. Medzi najvýraznejšie patrila organizovanosť a rozvinutosť priestorov. Spolu s čistotou a dostatkom zelene tieto predstavovali kritériá pri posudzovaní rôznych mestských častí v Dillí. Dobré lokality boli aj také, ktoré boli tiché, kľudné, vhodné na oddych a stretávanie sa. Južné a centrálné Dillí dobrovoľníci považovali za organizovanejšie, čistejšie a zelenšie než ostatné. Negatívne bolo vnímané hlavne východné, ale aj severné Dillí. Medzi negatívne kritériá patrila aj vysoká populácia.

„If you have seen different areas of Delhi, there are different types of Delhi. Like Old Delhi. Then there is jhajjar colony area. These areas are basically small 25 yard houses, which were allotted to slum people, like few decades ago. So they are really congested, but they have been developed by government, so they are proper grid. But still they are congested. Situation is not that good. Then there are areas which used to be farms, but they bought the lands and built houses there. Then there are apartment areas like Dwarka or DDA flats. Then bungalows. ... The problem is, since these areas were not developed by the government people, just the farmers sold their lands to the property dealers. They made the map on their own, so the layouts... It is not properly organised.“ (tvorca komiksov, 32)

„Well the first word which comes to my mind is probably crowded. Most of them (public spaces) are pretty crowded. It really depends on where you are. In South Delhi you see greenery everywhere, big roads. And then in slums all that changes. The population density is like crazy there. ... I like my college, I can just chill here. I like the area I live in as well. West Delhi is nice, but it is not as safe as South Delhi would be. East Delhi has bad reputation. I think that is true. You can see the change when you visit there. It is not very well kept, there is a lot more littering there. The maintenance

and everything. ... I mean, very dirty and not well kept. There is a lot of traffic and also... You would't really feel safe as a woman.” (študentka biotechnológie, 22)

Medzi kritéria dobrého verejného priestoru teda patrila aj bezpečnosť (najmä pre ženy), pocit pokoja a možnosť oddychu. Objavovala sa aj téma nebezpečnosti verejného priestoru, ako písal aj Chakrabarty (1992). Pri jeho opise verejných priestorov v Indii táto charakteristika nebezpečnosti zohrávala svoju úlohu v chápaní zanedbávania týchto priestorov. U dobrovoľníkov nebezpečenstvo súviselo aj so znečistením prostredia, ale spomínalo sa aj nebezpečenstvo pre turistov. Niekoľko dobrovoľníkov hovorilo aj o zvyšujúcej sa kriminalite v meste.

“And then what you see today as Yamuna (river) is basically a sewage. Outlet for the city. So, one of the main public spaces, which could be a public space, which is a public space in European cities, which is the riverside is actually one of the most dangerous places to go. There would be the drug addicts, worst kind of snakes, insects and swamp land. The water is polluted, where you can literally catch a deadly disease, if you go inside that water.” (telekomunikácie, 26)

Zároveň vnímali výrazné ekonomické rozdiely medzi obyvateľmi týchto mestských častí. Za najbohatšie bolo považované centrálné Dillí, kde bývajú aj rôzni ľudia spojení s politikou alebo diplomaciou. Obyvatelia týchto častí boli označovaní ako zodpovednejší. Okrem ekonomických skutočností si tieto rozdiely medzi mestskými časťami vysvetľovali s ohľadom na politiku a prácu úradov. Dôležitým vysvetľovaním bola aj hustota obyvateľstva alebo populácia. To považovali aj za všeobecný problém Dillí, pretože kvôli tomu dochádza k väčšej anonymite a rozloženiu zodpovednosti.

„All these areas come under different corporations that handle it. Usually the areas which come under NDMC are really well kept. South Delhi Municipal Corporation is good too. But the other parts are not very nice. So North and East Delhi. It is a lot about politics and who governs what. Also NDMC comes under Central government, so they have people to answer to. And they have a lot less corruption there. It still exists, but it is a lot less than in MCD and all that. MCD is under state.“ (študentka biotechnológie, 22)

„The more upscale area is, there are less people in one area. Less congested, so there is less waste. Second, the government invest more money in maintenance of that

area. In the other areas there are more people, less area and government is investing less money in the maintenance of the area.“ (tvorca komiksov, 32)

Počas posledných desaťročí cítili výraznú zmenu v Dillí. Opisovali, ako sa postavilo metro, veľa ciest a obchvatov. Mesto stále rastie, pribúda populácia aj znečistenie. Podľa zakladateľky je viac ako polovica zástavby neautorizovaná. Mesto bývalo opisované ako hlučné a chaotické, ale tiež ako organizovaný chaos. Nastal posun od snahy o prežitie k hľadaniu šťastia a zážitkov. Ale ubúda prírody aj miest pre deti na hranie. Mení sa vzťah k prírode. Táto téma sa objavovala v oboch iniciatívach.

„With running and outdoor, from my mission is to connect people with the outdoors. People have no connection with nature. Absolutely no connection with nature. I see that in my family. My nieces and nephews have never been to forest. They don't go to nature. Again, that's because you live in cities, with iPhones and all of that. All your nature interactions happen on Instagram.“ (zakladateľ, 34)

Dôležitou témou bol pocit vlastníctva verejných priestorov. Nedostatočný stav verejných priestorov si dobrovoľníci vysvetľovali chýbajúcim vzťahom k týmto priestorom. Opisovali, ako ľudia nemajú pocit, že verejný priestor patrí im a že sú za tento priestor zodpovední.

„Problem in Delhi? The lack of sense of belongingness. I think that is the root cause. The citizens are not really connected. When they are not connected, they think it is not their job. It is not my job to maintain that. ... I have seen a lot of people coming from other places. They have a strong liking towards their own place. Everyone had something or the other to talk about their city. I didn't.“ (spoluorganizátor, 36)

Bolo cítiť rozdiel medzi verejnými a súkromnými priestormi, ktoré bývali čistejšie. Špecifickým typom priestoru sú tzv. „gated communities“, ktoré predstavujú akýsi semiprivátny priestor. Sú to oblasti susedských komunít, ktoré si spravujú tento priestor a bojujú aj proti anonymite veľkého mesta. Bývali čistejšie v porovnaní s priestormi okolo ciest pred týmito uzavretými susedstvami. Niektorí obyvatelia dokonca chodia k ceste odpad vyhadzovať, aby sa nezbieral v rámci ich susedstva. Hovorili o tom aj dobrovoľníci, aj počas pozorovaní som videla ľudí nosiť malé plastové sáčky plné odpadkov. Jeden člen iniciatívy mi to vysvetľoval tak, že medzi ľuďmi je rozšírená predstava, že cesta je aj tak už špinavá, tak aký rozdiel to spraví. Reakciou na to bola snaha o znovuprivlastnenie si verejných priestorov. Táto stratégia

bola využívaná aj v rámci motivácie dobrovoľníkov, ako aj pri získavaní pozornosti ostatných.

3.3.2 Znečistenie

V tejto podkapitole predstavím rôzne typy znečistenia podľa informácií získaných od dobrovoľníkov. Ďalej opíšem aj rôzne stratégie, ktoré dobrovoľníci využívajú pri riešení tohto znečistenia. Medzi najspomínanejší typ znečistenia patrilo znečistenie ovzdušia. Toto spomenuli všetci a skoro vždy bolo spomenuté ako prvé. Okrem toho sa spomínalo aj znečistenie vody alebo napríklad svetelné znečistenie. Pri otázke ako sa znečisťuje ovzdušie v Dillí, dobrovoľníci argumentovali hlavne používaním áut či priemyslom. Negatívne hodnotili aj oslavovanie sviatku Diwali, ktoré zahŕňa používanie ohňostrojov a petárd. Podľa dobrovoľníkov sa kvalita ovzdušia počas Diwali výrazne každý rok zhorší. Boli za zakázanie používania petárd počas tohto obdobia. Počas tohto obdobia aj farmári pália odpadový materiál z fariem, čo ďalej prispieva k znečisteniu ovzdušia. Ďalším znečisťujúcim elementom je prach, respektíve prašnosť vo verejných priestoroch, čo súvisí aj s kvalitou ovzdušia.

„I think waste is a very big problem because there is not a proper disposal of it. And there is a lot of littering. In some slums, like the day we went to the slum, the head of the department of that slum was burning garbage in his yard. So that happens a lot in slum areas. And also, especially during Diwali time people burst crackers, fireworks. Last year was insane. Like you couldn't go out of your house. It was just smoke everywhere for at least a week. So many people posting on Facebook, lot of people discouraging others, like stop fireworks and stuff. But they won't listen.“ (študentka biotechnológie, 22)

“Then there is pollution because of all this so called development going on in Delhi. Lot of construction. Building, malls, flyovers, metro bridges etc. And for that we are cutting trees. The more trees you cut, the more buildings you get, the more dust you get in the air. And the cycle again continues. Viscious cycle. ... Then another problem is those three garbage mountains we have in Delhi. Almost always on fire. Because of the methane gas.” (spoluorganizátor, 36)

Téma znečistenia je často preberaná v rozhovoroch obyvateľov mesta alebo sa o znečistení veľa píše v novinách. Ešte pred začiatkom výskumu som často počula ľudí spontánne hovoriť o znečistení v meste. O Dillí sa hovorí ako o jednom

z najznečistenejších miest sveta. Okrem toho, že znečistenie ovzdušia je častou témou v médiách aj politike, každý bez rozdielu na jeho spoločenské postavenie je skoro rovnako vystavený tomuto typu znečistenia. Dobrovoľníci majú s týmto znečistením priamu skúsenosť v súvislosti so zhoršenou viditeľnosťou v meste alebo v niektorých prípadoch až so zdravotnými problémami. Znečistenie vzduchu či prašnosť bolo vidieť aj na listoch sadeníc alebo na zeleni všeobecne.

„Two instances I have noticed. Which was a big contrast in air quality. I was coming in a flight from Srinagar to Delhi and we were in Kashmir, where you could see everything. The land at the 35 000 ft. And when we came to Delhi everything was a big haze. And another instance, when I was going by a train out of Delhi. It was evening time. The train was out of Delhi, 20km. And I looked back. There was this big dark cloud over Delhi. And I noticed when I go out of Delhi my vision improves.“ (tvorca komiksov, 32)

„I feel much pollution on the festival time. Like Diwali. I feel very asthmatic kind of pollution on that days. Air pollution is one of the main issues of this country. On festive seasons Delhi compares with the Beijing of China, which is the number one polluted city of the world I think.“ (bývalý policajt, 25)

Ďalšou diskutovanou témou bol odpad, najmä plastový. Zakladateľka iniciatívy ako odpad označila všetko, čo odhodíme, ale môžeme z odpadu spraviť aj zdroj, napríklad kompostovaním. Spolu s členmi iniciatívy sme nachádzali mnoho plastových fliaš, príbory a tácky na jedno použitie, igelitové vrecká apod. Výskyt odpadu ovplyvňovala blízkosť reštaurácií a obchodov. Dobrovoľníci sa tiež sťažovali na znečisťovanie telesnými výlučkami, ako napríklad odpľúvanie na ulici (*paan* škvrny) alebo na nedostatok verejných toaliet, prípadne na ich nečistotu. Počas čistenia priestorov bolo najviac vidieť práve plastový odpad, preto sú tieto výpovede dobrovoľníkov pochopiteľné. S plastovým odpadom prichádzajú do kontaktu nielen počas spotfixov, ale aj vďaka svojmu životnému štýlu. Zakladateľ druhej iniciatívy komentoval tento životný štýl, ktorý charakterizoval ako konzumný. Opisoval ho ako pohodlný, sebecký, plný závidosti a posudzovania, chcenia nových zážitkov a produktov.

„The bigger issue is, because of consumerism, all this plastic packaging and all this. Ideal is to minimise waste. That is the biggest problem. Again, because we are developing society, none of these are issues of discussion. People are just buying buying buying... And then throwing throwing throwing... That's also something we should have

a conversation about. Look, how much waste we are making. And as much as I am trying to cut it down... It is not possible because the products that are coming have so much packaging.“ (zakladateľ, 34)

Počas celého terénneho výskumu som venovala pozornosť odpadkovým košom a kontajnerom. V centrálnom Dillí som ich vidala najviac a nebývali plné. V iných mestských častiach sa nachádzali skôr v komerčných oblastiach alebo na zastávkach, ale bývali plnšie. Veľké kontajnery slúžia pre obyvateľov na zber odpadu z domácností. Za celý čas sa mi nepodarilo vidieť čisté kontajnery. Bývali preplnené, odpady odhodené na zemi. V odpadkoch sa prehrabávali psi a niekedy aj kravy. Potravinový odpad sa nachádzal aj pri cestách či na múrikoch. Ľudia ho tam zámerne nechávajú pre zvieratá. Okrem toho mesto začalo osádzať modré a zelené smetné koše na segregovaný odpad. Dobrovoľníci však komentovali neefektívnu implementáciu tohto projektu.

Dobrovoľníci sa sťažovali aj na neefektivitu mesta pri odvážaní odpadu alebo na nedostatok pracovníkov, ktorým sa viac budem venovať v podkapitole o zúčastnených stranách. Primárny zber odpadu je len v niektorých častiach zabezpečovaný samotným mestom. Prichádza tam vozidlo, väčšinou v ranných hodinách. Obyvatelia musia vyjsť na ulicu a odpad odovzdať pracovníkom obsluhujúcim vozidlo, čo je náročné na časovú organizáciu. Odpad sa odváža na jednu z troch skládok v Dillí. Ďalšou možnosťou je dohodnúť si zber odpadu pred dverí, čo som pozorovala najčastejšie. Väčšinou ide o súkromné spoločnosti alebo jednotlivcov, ktorí zozbieraný odpad roztriedia a z recyklovateľných surovín majú zisk. Takáto služba môže stáť okolo 100 INR mesačne. Súkromné firmy boli hodnotené lepšie než štátne služby. Efektívny zber odpadu ale sabotovali aj obyvatelia mesta tým, že sa vyhýbali kooperácii v primárnom zbere odpadu. Za poplatok k obyvateľom domov môže chodiť pracovník, ktorý odnesie odpad z domácnosti. Niektorí sa ale vyhýbajú týmto poplatkom a odpad odnášajú sami, avšak nie až na vyznačené miesto, pretože sa nachádza ďaleko od bydliska. Ďalším dôvodom nenosenia odpadu až do kontajnerov je ich znečistenosť. Podľa dobrovoľníkov ľudia nechcú mať odpadkové kontajnery blízko svojho domova, práve z dôvodu nečistoty, ktorá sa s nimi spája. Zakladateľ druhej iniciatívy mi hovoril, že je to predsa miesto určené na odpad, preto musíme očakávať, že bude špinavé. Aj keď uznával, že v lepších švrtiach bývajú aj lepšie služby a čistejšie kontajnery. Nakoniec sa tak vytvárajú neoficiálne skládky odpadu vo verejných priestoroch. Zabraňuje sa tak segregácii odpadu, čo kritizovala zakladateľka iniciatívy.

Segregovanie odpadu podľa dobrovoľníkov nie je rozšírené a toto zabraňuje udržateľnému chodu mesta. Obyvatelia nechcú prichádzať do kontaktu ani s pracovníkmi, väčšinou vyložia odpad pred dvere, aby ho nemuseli dávať priamo pracovníkovi. Od mestskej časti a finančných možností obyvateľov závisí aj kvalita týchto služieb. Napríklad spomínané vozidlá neobsluhujú chudobnejšie štvrte, pretože neprejdú užšími ulicami slumov. V lepších štvrtiach prebieha zber odpadu denne, niekde až dvakrát za deň. V slumoch obyvatelia musia čakať aj niekoľko dní.

Znečistenie v Dillí sa tak dá riešiť rôznymi spôsobmi. Dobrovoľníci reagovali rôznymi stratégiami. *Spotfixy* sú jedným z riešení odpadu vo verejnom priestore. Okrem toho niektorí dobrovoľníci, hlavne jedna zo zakladateľov iniciatív, vykonávali aj individuálne stratégie. Ide napríklad o kompostovanie, triedenie odpadu či jeho odmietanie v podobe jednorazových produktov. Zakladateľka vždy dávala pozor, aby po iniciatíve neostal odpad na mieste. Niekedy zbierala odpadky na konci spotfixu (obaly zo sušienok, šupky z banánov). Viacero dobrovoľníkov považovalo segregáciu odpadu na suchý a vlhký ako dôležitý krok pri zbere odpadu. Nie všetci, ktorí sa takto vyjadrili, to aj reálne doma praktikovali. Aj zakladateľ druhej iniciatívy sa snažil o minimalizáciu spotreby a odpadu, celkovo o zjednodušenie životného štýlu. Jeden dobrovoľník (podnikateľ, 35) mi počas spotfixu spomínal, že je členom ďalšej skupiny, ktorá rieši problém s odpadom. Hovoril mi tiež o sikhizme a langaroch (komunitné stravovanie), kde sa používa veľa jednorazového príboru a tanierov. Plánuje hovoriť so spolkom týchto gurudwár o tomto probléme a ponúknuť riešenie vo forme tanierov vyrobených z listov. Ďalší individuálne sadili v iných lokalitách, dokonca aj predtým ako sa pridali k iniciatíve. Niektorí si ale nemysleli, že individuálne činnosti sú riešením, požadovali celoplošnejšie akcie práve vo forme spotfixov alebo verili, že ako skupina dosiahnu viac.

Ďalšou reakciou na znečistenie v meste sa stalo vysádzanie zelene. Zeleň v meste plní podľa dobrovoľníkov iniciatívy rôzne environmentálne funkcie. Okrem prečisťovania ovzdušia a ochladzovania teploty prispievajú aj k dobrému pocitu obyvateľov. Organizátori iniciatívy o nich hovorili ako o „*shields against pollution*“. Uprednostňujú miestne druhy vzhľadom na rôzne dôvody, ktoré organizátori prezentovali aj počas spotfixov. Ide o rastliny s týmito indickými a botanickými názvami: *amaltas (cassia fistula)*, *alstonia (alstonia scholaris)*, *neem (azadirachta indica)* a *peepal (ficus religiosa)*. Miestne druhy, okrem vyššie spomínaných výhod,

lepšie hospodária s vodou na rozdiel od exotických druhov, ktoré často odčerpávajú viac vody z pôdy. Poskytujú tiež prostredie pre miestne živočíšne druhy dôležité pre ekosystém. Vyžadujú menej údržby a tiež sú lacnejšie. Dobrovoľníci opisovali pozitívne pocity pri sadení a pozorovaní ako sadenice rastú. Zároveň argumentovali prítomnosťou monzúnového obdobia, ktoré je veľmi výhodné pri sadení novej zelene, ktorá potrebuje pravidelnú vlahu.

Zakladateľka iniciatívy kritizovala tvrdenie, že Dillí je jedným z najzelenších hlavných miest. Toto tvrdenie je založené na leteckých snímkoch, veľa zelených plôch tvorí tráva a kríčky, nie stromy. Podľa zakladateľov bol o vysádzanie zelene väčší záujem než o čistenie. Napriek tomu niektorí dobrovoľníci oňho nemali záujem a sústreďovali sa na zber odpadkov. Jeden dobrovoľník (študent elektrotechniky, 21) mi to vysvetlil tak, že zelene je v Dillí dosť. Mesto však treba očistiť od odpadkov, preto podporuje hlavne čistiace aktivity. Napriek tomu sa aj pri sadení tvoril odpad. Sadenice mali korene v pôde, ktorá bola zabalená v plastovom obale. Ten bolo pri sadení potrebné odstrániť. Niektorí dobrovoľníci tieto plastové obaly okamžite zbierali, iní ich zozbieravali na koniec spotfixu, ale našli sa aj takí, ktorí ich tam nechávali.

3.3.3 Zúčastnené strany

Na rôznych internetových portáloch som často vnímala tému migrantov a ľudí z nižších kást. Aj Coleman (2016) písal o negatívnej argumentácii stredných mestských vrstiev ohľadom migrantov v meste. Tí boli v jeho výskume vnímaní ako pôvodcovia chaosu a nabúravania chodu mesta. Ľudia z nižších kást zas boli vnímaní ako prenášači chorôb. V rozhovoroch som sa snažila otvoriť tieto témy. Väčšina členov iniciatív ale nebola veľmi otvorená hovoriť o kastovom systéme. Častokrát som počula výpovede ako kastový systém v Dillí nie je už tak aktuálny, narozdiel od vidieku, kde sa stále uchovávajú rôzne kastové praktiky (napríklad oddelené stravovanie). Tvorca komiksov (32) hovoril o výraznom zlepšení v Dillí v posledných 30 rokoch, na čo podľa neho mala vplyv aj migrácia. Migranti po príchode do mesta už nerobili svoju kastovú prácu. Tým sa postupne v Dillí začal kastový systém zneviditeľňovať. Stále sa však kladie dôraz na priezvisko, ktoré prezrádza kastové postavenie jednotlivcov. Samotní dobrovoľníci sa nevyjadrovali negatívne o ľuďoch z nižších kást, ale hovorili o názoroch iných, ktorí ich hodnotia ako špinavých alebo nevzdelaných. Očakáva sa od nich, že budú napríklad odhadzovať odpadky na ulici. Mnoho pracovníkov

zamestnaných v zbere odpadu patrí práve k tejto kaste. Zakladateľ druhej iniciatívy zhodnotil, že v Dillí ide skôr o posudzovanie ľudí vzhľadom na ekonomické rozdiely medzi obyvateľmi, s čím sa viaže veľa posudzovania a predvádzania. Ďalší uznávali prítomnosť kastového systému v Dillí, ale zas odmietali jeho prepojenosť s problémom znečistenia v meste. Neskôr v rozhovoroch ale niektorí priznali, že životné podmienky pracovníkov čistiacich mesto sú nedostatočné. Takéto odmietanie dôležitosti kastového systému môže poukazovať buď na sociálnu akceptovateľnosť takého názoru alebo na nedostatok vlastných skúseností s problémami spojenými s príslušnosťou k určitej kaste. Často som sa stretávala aj s protichodnými informáciami o kastovom systéme od dobrovoľníkov. Neboli si istý konkrétnou štruktúrou kastového systému. O kastovom systéme sa veľmi nehovorí, jeden študent elektrotechniky (21) sa vyjadril, že o kaste sa v jeho rodine hovorí otvorene len v súvislosti s manželstvami. Poznal názov svojej kasty, ale nevedel vysvetliť, čo to pre neho znamená v rámci sociálneho postavenia.

Rozhovor s jednou ženou (24, nie je členom iniciatívy) pochádzajúcou zo Scheduled Caste mi ukázal, že ekonomické postavenie v spoločnosti môže zmiernovať následky kastizmu. Až kým neprišla na vysokú školu, nepocítila svoju kazu, ale na druhú stranu bola diskriminovaná kvôli farbe pokožky. Následky kastového postavenia sa tak násobia nielen s nízkym ekonomickým postavením. Zakladateľ druhej iniciatívy to dobre vystihol, keď opisoval zamestnávanie pomocníkov v domácnosti, čo sa dá aplikovať aj na pracovníkov v oblasti zberu odpadu. Nie sú zamestnávaní na týchto pozíciách kvôli svojej kaste, ale kvôli nižšej kaste majú aj menej príležitostí vo vzdelávaní a získaní dobrej práce. Kvôli ekonomickým dôvodom sú potom odkázaní na to, aby sa zamestnali na týchto pozíciách. Takže kastový systém existuje v takejto menej viditeľnej forme. Začínalo sa mi pomaly ukazovať, čo sa týka kasty, ako majú ľudia z nižších kást negatívne osobné emotívne skúsenosti, nechcú o tom ani hovoriť, nenávidia ten systém, cítili sa vynechaní apod. Ostatní na druhú stranu hovoria o tom, ako je to zlé, ako to stále funguje, ale ide skôr o filozofický problém. Moje pozorovania boli konzistentné s informáciami získanými v rozhovoroch aj v článkoch.

Celkovo dobrovoľníci najprv nechceli menovať žiadnu konkrétnu skupinu, ktorá by podľa nich bola zodpovedná za znečistenie v meste. Vyjadrenia boli zväčša všeobecné. Správanie ľudí vo verejných priestoroch v Dillí označovali ako

nezodpovedné a sebecké, nielen v súvislosti so znečistením. Ako príklad jeden dobrovoľník (32, tvorca komiksov) uviedol, že ľudia sú schopní upratať si dom a potom vyhodiť odpadky na ulicu. To súhlasí s tým, o čom písal Kaviraj (1997) vzhľadom na symbolickú hranicu medzi vnútri a vonku. Aj po niekoľkých desaťročiach je táto tendencia stále aktuálna. Podľa dobrovoľníkov sa obyvatelia vyhovávajú, že nejde o ich povinnosť a snažia sa posunúť problém ďalej. Vysvetlovali to aj vysokou populáciou, kvôli ktorej bude trvať desaťročia, kým príde k zmene. Kvôli tomuto sebeckému a zameranosti na krátkodobé ciele dochádza podľa nich k poškodzovaniu prostredia.

„People need to be less selfish. They need to think more as a group. Because what is happening is everybody is thinking about themselves only. That is creating the problem. You clean your house, you throw the garbage on the road.“ (tvorca komiksov, 32)

Postupne ale začali konkrétnejšie opisovať ľudí, s ktorými nie sú spokojní. Ľudia však boli považovaní za nezodpovedných z rôznych dôvodov. Na jednu stranu išlo o ľudí s vysokou spotrebou. Títo ľudia sú vnímaní ako zameraní na seba, uspokojujúci svoje konzumné potreby a nedbajúci na prostredie. Vysvetlovali to tým, že India je mladá kapitalistická krajina a ľudia, ktorí si to môžu dovoliť, si chcú užívať tento nový životný štýl. Tento názor zastával predovšetkým zakladateľ druhej iniciatívy, ktorý skoro 10 rokov žil a študoval v USA. Niektorí si ale vďaka celkovej zvýšenej spotrebe uvedomili mnohé problémy konzumerizmu a kapitalizmu. Tiež počas *spotfixov* niektorí dobrovoľníci komentovali odpad na mieste, že ide o tovar, ktorý si nižšie vrstvy nemôžu dovoliť kupovať. Ľudia z vyšších vrstiev boli označovaní ako v privilegovanej pozícii, pričom aj napriek tomu sa sťažujú. Jeden dobrovoľník (28) hovoril o tom, ako v problémových situáciách ľudia upozorňujú na svoje vyššie postavenie a očakávajú, že sa s nimi bude inak zaobchádzať. Tiež, že majú pocit oprávnenosti a že sa zle správajú k nižšie postaveným. Toto je konzistentné aj s mojimi pozorovaniami. Videla som vyššie postavených ľudí odhadzovať odpadky na ulicu s tým, že očakávali, že to niekto po nich upraje. Naopak, členovia iniciatívy boli veľmi milí k obyvateľom slumu alebo rôznym pracovníkom v službách.

„They (helpers) are just for lazy owners to open the gate for their car to come in or out. For someone in Delhi in upscale society washing a car is like a horrible thing to do. How can you wash your car? How can you open the gate, reverse your car, get out of the car, close your gate. That's below their dignity. So these things of selfdoing

are looked down upon, unfortunately. That's part of all that new money and the new lifestyle that are coming. This will only change when bluecollar jobs become expensive.“ (zakladateľ, 34)

Na druhú stranu kritizovali nedostatok vzdelanosti alebo povedomia, pričom niektorí uviedli, že sa to týka hlavne nižších vrstiev v spoločnosti. Význam vedomostí sa ukázal ako veľmi dôležitá téma počas výskumu. Nedostatkom vedomostí sa vysvetľovalo neekologické správanie ako napríklad pálenie odpadu. Jeden dobrovoľník, (podnikateľ, 35), spomínal, že veľa spoločností v Dillí v rámci CSR prispieva na vzdelávanie, ale žiadna na zeleň. Aj zakladateľ druhej iniciatívy hovoril o tom, že spoločnosti radšej podporia vzdelávacie programy než čistenie. Jedna skupina, ktorú pozná, to rieši tak, že robia v školách prednášky o odpade a dôležitosti čistoty na verejnosti.

Vo verejných priestoroch kritizovali aj správanie ľudí, ktorým chýba zmysel pre občianske správanie. Ako príklad zakladateľ druhej iniciatívy uviedol, že niektorí ľudia si prisadnú na lavičku tak, že nenechajú dostatok osobného priestoru druhému. Civilizovaní občania sú takí, ktorí sa správajú podľa pravidiel. Dobrovoľníci argumentovali občianstvom a aktívnymi občanmi pre lepší chod mesta. Šírenie správnych vedomostí a zmena mentality predstavovali niektoré z možných riešení environmentálnych problémov v meste. Deti boli ceneným účastníkom spotfixov, pretože predstavovali nádej do budúcnosti. V ďalšej generácii dobrovoľníci videli možnosť zmeny. Dvaja dobrovoľníci sa venovali dobrovoľnému doučovaniu detí.

„School is not giving education to students. And if students are not learning about not to litter, garbage or dust, how city will go clean. Main thing is we have to create more awareness. First thing is this and after that... Government is taking role of clean Delhi. Some companies have to contribute toward it. Maybe some startup kind of things. They have to invest on it. But first comes the education.“ (študent elektrotechniky, 21)

Takéto riešenie sa ponúkalo aj pri migrantoch, ktorí boli veľmi ambivalentnou kategóriou obyvateľov mesta. Niektorí dobrovoľníci sa vyjadrili, že skoro všetci v Dillí sú migrantami a že sú potrební pre chod mesta. Iní ich považovali za tvorcov neporiadku v meste, ale väčšina na nich nevyjadrila žiaden konkrétny názor. Považovali ich za bezradných čo sa týka sociálnych noriem vo verejnom priestore. Niekoľko žien zhodnotilo, že mesto sa stáva nebezpečnejším v porovnaní s tým, ako to bolo pred 10 rokmi. Dávali to do súvisu aj s migráciou. Jedna dobrovoľníčka (26), ktorá pracuje

ako učiteľka francúzštiny, dokonca hovorila o absentujúcej kultúre v Dillí kvôli prílevu nových ľudí. Pri výpovediach o migrantoch v meste sa znovu objavovala téma chýbajúceho pocitu, že mesto patrí obyvateľom alebo, že človek patrí do tohto mesta. Aj preto podľa nich dochádza k zanedbávaniu mesta. Tieto výpovede nadväzujú na Colemanov (2016) výskum, ale argumentácia dobrovoľníkov bola miernejšia než vyjadrenia jeho informátorov. Celková miernosť kritiky voči migrantom mohla súvisieť s minulosťou vlastných rodín, ktoré migrovali do Dillí z ekonomických aj politických dôvodov. Alebo s vlastnými tendenciami migrovať do zahraničia za lepším životom. S bezdomovcami nevznikali interakcie, až na jednu výnimku. Jeden z organizátorov (36) sa pýtal dvoch bezdomovcov, prečo si okolo seba neupracú. Odpovedali, že vždy pred jedlom vyčistia miesto, ale za chvíľu je to naspäť, kvôli väčšej hromade odpadkov na druhej strane cesty.

Celkovo tak dobrovoľníci obyvateľov Dillí vnímali ako takých, ktorí sa nezaujímajú o svoje mesto, nemajú tie správne znalosti alebo ako sebeckých a nezodpovedných. Dôležitosť vzdelania mohla súvisieť aj so sociálnou mobilitou vlastných rodín. U viacerých dobrovoľníkov sa objavovala téma zlepšenia životných podmienok buď ich samotných alebo ich rodiny počas ich detstva. Toto zlepšovanie súviselo práve so vzdelanosťou a tým pádom aj lepším zamestnaním. Vzdelávanie bolo aj riešením pre lepšiu budúcnosť nielen mesta. Nedostatok vzdelanosti v slumovej oblasti sa podľa jedného dobrovoľníka (bývalý policajt, 25) prejavoval tým, že nepoznajú svoje práva. Vzdelanie slúžilo aj na to, aby človek vedel rozlišovať, čo je zlé a čo je dobré, objavoval sa v tom teda aj morálny aspekt. Zodpovednosť bola ďalšou veľmi dôležitou témou a tvorila reakciu na vnímané sebecko ostatných. Jeden zo zakladateľov (34) sa vrátil do Indie, aby mohol pracovať pre zlepšovanie prostredia. Takúto argumentáciu o dávaní späť spoločnosti som počula aj od iných dobrovoľníkov počas *spotfixov*. Hovorili o tom, ako doteraz brali a nastal čas, aby niečo vrátili. Preto sa venujú dobrovoľníctvu.

„What is my contribution? I don't have to live like a pest over here. That was one of the strong urges.“ (spoluorganizátor, 36)

„It will take time. To develop and grow as a nation we need to work as a big unit. If you are working as an individual the progress is really slow. It is slowing down the progress.“ (tvorca komiksov, 32)

Dillí a jeho obyvatelia boli však tiež vnímané ako pokrokové v porovnaní s vidiekom. Toto porovnávanie sa vyskytovalo pri hodnotení čistoty mesta, organizovanosti a efektívnosti rôznych služieb s tým spojených, správania obyvateľov alebo výskytu kastového systému. Vidiek bol vnímaný ako nerozvinutý, s nedostatočne vzdelanými alebo modernými obyvateľmi. Tiež kritizovali nefungujúce úrady na vidieku. V porovnaní s nimi boli úrady v Dillí vnímané pozitívnejšie. Takto sa dobrovoľníci aj nepriamo vyjadrovali o nových migrantoch v Dillí, ktorí prichádzajú práve z vidieka. Na druhú stranu vidiek bol pozitívne hodnotený v oblasti prírody, menšieho znečistenia ovzdušia, aj viac otvorených priestorov. Ostatné väčšie mestá boli niekedy príkladom organizovanosti a plánovania (Čandigarh) alebo negatívnym príkladom, ako veci nerobiť (Bombaj).

S problematikou migrantov v meste súvisí aj téma mestských úradov. Podľa bývalého policajta (25), ak by si úrady robili svoju prácu pri spravovaní mesta, tak by sa aj migranti prispôbili. Ako príklad uviedol, že novopríchodzí v meste si odplývajú na ulici, ale v metre si to nedovolia, pretože to Delhi Metro Rail Corporation (DMRC) zakazuje a postihuje pokutou. Prácu úradov v meste kritizovali všetci, často sa to preberalo aj spontánne počas diskusií. Ako významný sa ukázal problém viacerých úradov zodpovedných za jednu vec. Spomínali rôzne úrady, niekoľko z nich sa stará o čistotu v meste. Obyvatelia mesta nevedia na koho sa obrátiť. Dobrovoľník (podnikateľ, 35) mi počas *spotfixu* vysvetloval, že často sa stáva, že cestu spravuje jeden úrad a cestný ostrovček iný úrad. Je ťažké lokalizovať zodpovednosť a riešiť problémy. Prebiehali diskusie ako cesta patrí úradu Public Works Department (PWD), metro piliere DRMC, ale Municipal Corporation of Delhi (MCD) je zodpovedné za poriadok. Dillí funguje ako zväzové teritórium, preto sa tam stretávajú právomoci centrálnej aj štátnej vlády. A aj keď sa podarí lokalizovať zodpovedný úrad, procedúra je komplikovaná. Na úrady treba tlačiť, aby niečo urobili a navzájom len zriedka spolupracujú. Veľmi dôležitou témou bola zodpovednosť úradov, resp. jej presúvanie. Dobrovoľníci to označovali ako „*blame game*“. Úrady sa vyhovárali na pracovníkov, obmedzené právomoci aj na druhé úrady.

“Two things happen. They will fingerpoint each other and number two, people won’t know whom should they approach. For their problem. These two things happen because of multiple authority.” (zakladateľka, 27)

Obyvatelia Dillí sa sťažovali jeden na druhého, aj na úrady. Bolo to opisované ako typická indická mentalita. Podľa dobrovoľníkov to robia všetci, niektorí uviedli hlavne strednú triedu. Ľudia pritom majú pocit, že keď platia dane, tak by sa tieto veci mali diať automaticky. To je ďalší z dôvodov, prečo sa nechcú účastniť aktivít iniciatív, pretože očakávajú, že to má robiť mesto. Nakoniec to dopadne tak, že nikto nič nespraví. Preto dobrovoľníci podporovali preberanie zodpovednosti za tieto problémy. V skupine neexistoval jednotný názor, či ide skôr o zodpovednosť občanov alebo úradov, skôr o spoluprácu všetkých zúčastnených strán.

„This sensitization will only happen with collaborative effort between organisations, like nonprofits, and the government. ... They (government) have to drive and we will support it. But the conversation is not happening. I know in Delhi they are not having. In Bangalore TUI are engaging them well.“ (zakladateľ, 34)

“I think they can do better. They are not working at full efficiency. The problem lies with the people and infrastructure and the regulations... Way below the satisfactory mark. But I also believe it reflects our society. Because these people are not coming from another country. They are the people of Delhi. People of India. They are us. And if they are not doing their job, well, that means it reflects us. ... It is not just their responsibility. It's our responsibility also. I would say MCD is responsible for collecting the garbage from the dustbins. It is not their responsibility to pick up the garbage from the road. That is extra work for them. We are making their job much more tough.“ (tvorca komiksov, 32)

S organizátormi som sa rozprávala aj o ich skúsenosti so spoluprácou s úradmi. Podľa jedného organizátora (36), čím nižšie v hierarchii úradu, tým horšie. Tieto pozície nie sú odmeňované vzhľadom na výkon, sú to štátni zamestnanci. Na vyšších pozíciách zažili ústretovejšie odozvy. Vyskytovali sa aj pozitívnejšie hodnotenie spolupráce. Aj počas *spotfixov*, ktorých som sa zúčastnila, úrady vypomáhali. Poskytli cisternu s vodou na zalievanie sadeníc alebo pracovníkov a vozík na zber odpadu.

„We started involving the authorities. Because ultimately it's actually their job to clean that place. We are not replacing them. So we started including them and they have always been very positive and supportive about it. They always helped us, whenever we approached. They provide us with all those tippers to carry the garbage and all. That has helped. It has also made the process more efficient. Where the citizens and also the authorities are working together.“ (zakladateľka, 27)

Aj zakladateľ druhej iniciatívy hovoril o dopĺňaní práce úradov. Napríklad tým, že dlhodobo a pravidelne udržujú niekoľko miest, ktoré úrady prídu upraviť len raz za pár rokov. Celkovo ale organizátori aj dobrovoľníci hodnotili spoluprácu pesimisticky. Mohla som to aj sama pozorovať, keď viackrát v mojej prítomnosti interagovali s úradmi. Úrady napríklad odmietali návrh iniciatívy osadiť viac odpadkových košov pri ceste, ktorú čistili. Argumentovali tým, že čím viac košov, tým viac odpadu ľudia vytvoria. Úrady reagovali aj otázkami prečo dobrovoľníci čistia ich priestory apod. Celkovo úrady aj vypočujú občanov, ale neponúkajú riešenia. Aj pre iniciatívy je ťažké získať podporu. Jeden podnikateľ (35) zhodnotil, že s nimi hovorili, ale s ľuďmi so slumu by veľmi nekomunikovali a aj malý problém by sa riešil dlho. Počas mojich pozorovaní sa na *spotfixoch* objavovali aj rôzni politici, väčšinou si len spravili skupinové fotky a porozprávali sa s obyvateľmi. Prišli aj vtedy, keď PWD poskytlo cisternu. Usmievali sa, fotili sa a len pár metrov odiaľ bola otvorená skládka, v ktorej pracovali muži a za tým bol znečistený kanál. Dobrovoľníci boli preto skeptickí, čo sa týka spolupráce s politikmi. Keď ich volajú, často neprídu alebo si z toho spravia marketing. Mala som možnosť to pozorovať v jednom parku, kam prišla takáto politička. Nevedela odpovedať na otázky ohľadom problémov, spravila si len fotky, čo dobrovoľníci skritizovali. Zhrnula by som to tak, že úrady niekedy pomôžu, ale záleží kto príde s problémom. Väčšinou dovoľia *spotfixy*, ale nie vždy podporia. Niekedy sa však stáva aj to, že sú proti nim. Toto odmietanie súvisí s korupciou, ktorú silno vnímali aj dobrovoľníci. Napríklad aj vo výsadbe zelene sa objavovala korupcia pri nákupe drahých sadeníc alebo pri uvádzaní vyššieho počtu vysadených stromoch, než v skutočnosti bolo vysadených.

“That’s how corruption works. You never wanna do something that lasts longterm. You wanna do everything which lasts two years. So that you can build another big project. You can see what’s happening with the flyover right now. We used to maintain a lot of them. And other group told them: “look, we will provide the paints you just have to give us permission”. And they said no. Why? Because obviously, if you don’t make a 2 million rupee project, how will I get my cut?” (zakladateľ, 34)

“Other problems... MCD not releasing funds, which are meant for some particular activities. Like horticulture. It could be sanitation in particular areas. I was reading an article where it said that all these three MCDs, they have each received funds of approximately 500 crores. Each. But none of these MCDs have spent more

than one or two percent. They are just sitting on that. Because these MCDs are essentially hubs of corruption. They have ghost employees.” (spoluorganizátor, 36)

S úradmi súvisí aj problematika zákonov a pokút. Organizátori iniciatívy mi vysvetlovali, že v Dillí je množstvo dobrých zákonov, ale ich implementácia je nedostatočná a problematická. Spoluorganizátor (36) iniciatívy bol za prísnejšie udeľovanie pokút, pretože podľa neho nie každý je racionálny. Potrebu pokút vysvetlovali aj vzhľadom na populáciu v Dillí, ktorú je potrebné organizovať prísnyimi zákonmi. Príkladom je zákaz používania igelitiek v Dillí, ktorý bol ale obchádzaný kupujúcimi aj obchodníkmi. Rôzne spoločnosti zneužívajú verejný priestor, napríklad na lepenie reklamných plagátov. Pokuty buď nie sú uplatňované alebo ide o nízku sumu pre tieto spoločnosti. Medzi ďalšie príklady patrí nenosenie helmy pri jazde na motorke. Ľudia pri pravidlách majú pocit, že by ich mali obchádzať, nechcú si nechať rozkazovať. Sociálnou normou nie je riadiť sa pravidlami, ale hľadať cesty, ako ukázať, že človek je nad nimi, čo ďalej prispieva k pocitu elitnosti. Podľa spoluorganizátora (36) by ľuďom malo byť vysvetlované, že tieto pravidlá sú pre ich dobro. Ak ale nerozumejú takému vysvetleniu, tak by mali prísť na radu prísne pokuty.

Zamestnanci mesta a rôznych spoločností, ktorí majú na starosť zber odpadkov, tvoria ďalšiu skupinu medzi stranami, ktoré sa zúčastňujú na probléme znečistenia v meste. Ako som už skôr spomínala, dobrovoľníci sa sťažovali na ich nedostatok. Popisovali týchto pracovníkov ako prepracovaných alebo nemotivovaných. To, čo mi opisovali, som mohla pozorovať aj sama v teréne. Vidala som pracovníkov zametať chodníky alebo cesty, ale v určitom bode prestali. Niekedy tam dokonca pozametany odpad či prach nechali. Dobrovoľníci to vysvetlovali nízkymi platmi a ťažkými pracovnými podmienkami, ale aj nevedomosťou týchto pracovníkov o dôležitosti čistoty alebo naopak škodlivosti pálenia odpadu. Problémom je aj to, že títo pracovníci majú pridelený určitý sektor, ktorý majú udržiavať čistý, za jeho hranice nejdú.

Vládu hodnotili prevažne negatívne alebo vyhýbavo. Neverili tomu, čo vláda hovorí, boli skeptickí. Vládu treba podľa nich kontrolovať. Dobrým príkladom je program Swachh Bharat. Jedna účastníčka *spotfixu*, ktorá má priamu skúsenosť so Swachh Bharat, povedala, že Modiho (indického premiéra) nenávidí. Keď vidí, že niečo robí, tak si hneď myslí, že je to podvod. Opisovala, ako v dedinách postavili toalety a chcú aby ich obyvatelia používali, ale netečie tam voda. Ako je to nehygienické a že ľudia idú radšej do lesa. Modiho politiku označila za pravicovú

hinduistickú propagandu. Práca vlády aj úradov bola hodnotená ako taká, ktorá nemyslí na dôsledky a že realizujú projekty bez dlhodobej vízie. Príkladom tohoto je tzv. odd even program. Autá podľa čísiel na ŠPZ mohli jazdiť len každý druhý deň, čo malo priniesť zlepšenie v doprave aj v kvalite ovzdušia. Dobrovoľníci cítili rozdiel v oboch oblastiach, ale kritizovali krátkodobosť tohoto programu a aj to, že teoreticky bol dobrý, ale opäť zlyhala implementácia. Došlo k problému mnohých úradov a prekryvaniu povinností. Tento program bol využitý aj na politickú propagáciu. Spoluzakladateľ (36) prvej iniciatívy dokonca hovoril o plánovanom pálení odpadu opozičnou politickou stranou, aby sa v testovacie dni zhoršovala kvalita ovzdušia pri meraní.

Toto negatívne vnímanie rôznych zúčastnených strán ako nezodpovedných alebo neefektívne pracujúcich slúžilo ako motivácia dobrovoľníkov začať niečo individuálne alebo v skupine. Išlo o reakciu na pocity bezmocnosti, neužitočnosti alebo nepotrebnosti.

“I could go on and blame government or blame people, who are not willing to change, but... I want to feel I did something good with my life, something for the better. I want to do my part, feel satisfied, even if it is just a tiny change.” (študentka biotechnológie, 22)

3.4 Zdroje predstáv

V tejto práci zdroje predstáv rozdeľujem na deklarované samotnými dobrovoľníkmi a zdroje, ktoré vyplývajú z toho, čo mi porozprávali v rámci autobiografických a neformálnych rozhovoroch. Medzi deklarované zdroje patrí predovšetkým internet. Ten slúži na vyhľadávanie informácií o problémoch a ich riešeniach, vyzdvihované boli aj youtubové videá. Youtubové videá boli napríklad zdrojom návodov ako kompostovať alebo na hľadanie informácií o spracovaní odpadu. Hlavne spoluorganizátor (36) prvej iniciatívy zdieľal mnoho článkov, ktorých obsahom bol stav životného prostredia v Dillí alebo v Indii ako takej. Nachádzali sa na stránkach hlavných indických médií. Okrem toho zdieľal aj zahraničné články zamerané na informácie o nahrádzaní plastov alebo rôzne pozitívne príklady. Zakladatelia priamo nečerpali z Greenpeace alebo podobných organizácií. Na otázku v akom jazyku vyhľadávajú informácie na internete odpovedali, že zväčša v angličtine. Aktivity TUI slúžia ako inšpirácia pre obe skúmané iniciatívy, ale len druhá iniciatíva čerpala z tohto

hnutia pri svojom vzniku. Hlavná pozorovaná iniciatíva sa pri svojich začiatkoch opierala skôr o vládny program Swachh Bharat, ktorý zakladateľke slúžil ako inšpirácia začať. Tento program poukázal na problémy s neefektívnym manažmentom odpadu a podnecoval ľudí začať od seba. Dobrovoľníci poznali aj TUI aj Swachh Bharat.

Ďalej sa opierali aj o rôzne štúdie a dokumentárne filmy (napr. National Geographic). Viacero dobrovoľníkov sa pri rozhovoroch odvolávalo na vedecké štúdie, z ktorých čerpali informácie. Dôležitými sa ukázali aj novinové články, ktoré boli zdieľané aj medzi dobrovoľníkmi. V médiách sa často rieši práve znečistenie ovzdušia, ktoré dobrovoľníci najviac spomínali. Počas rozhovorov som sa pýtala aj na vplyvy z rodiny alebo školy. Ohľadom školy boli dobrovoľníci veľmi skeptickí. Síce mali niektoré predmety týkajúce sa životného prostredia, ale tie boli v rámci prírodných vied a nedozvedeli sa konkrétne spôsoby ako riešiť znečistenie ako jednotlivci alebo skupiny občanov. Kritiku adresovali aj indickému školstvu ako takému. Hovorili o tom, ako sa deti musia rýchlo naučiť množstvo teoretických informácií, ktoré po teste zabúdajú, pretože sa učia na ďalšie testy. V rámci rodín niektorí spomenuli osoby, ktoré ich inšpirovali, ale skôr všeobecne svojou pracovitosťou a čistotnosťou. Iba jedna dobrovoľníčka (22, študentka biotechnológie) opísala svojho otca ako dôvod, prečo sa zúčastňuje týchto dobrovoľníckych akcií. Jej otec je súčasťou neziskovej organizácie v Thajsku, kde aj ona nejaký čas bývala a pomáhala mu. Odtiaľ získala motiváciu ďalej sa realizovať ako aktivistka alebo dobrovoľníčka.

K sadeniu zelene sa iniciatíva dostala vďaka aktivitám na pracovisku zakladateľky. Prebehlo tam organizované sadenie, kde zakladateľka stretla osobu s prezývkou Peepal Baba. Je to muž, ktorý zasvätil svoj život sadeniu stromov. Od tohto muža čerpali aj mnoho informácií ako začať vlastné sadenie. Sadiť chceli už aj predtým, ale neboli si istí, ako sa postarať o zeleň. Zeleň mala prvotne slúžiť ako riešenie prašnosti, s ktorou sa často na spotfixoch stretávali. Teraz sú veľmi radi, že sadia. Popisovali emócie šťastia a zadosťučinenia, keď môžu pozorovať svoje sadenice rásť. Peepal Baba, vlastným menom Swami Prem Parivartan, založil Give Me Trees Trust. Táto organizácia je environmentálnou charitou zameriavajúcou sa na sadenie stromov. Peepal Baba spája environmentálnu zodpovednosť a udržateľnosť so spiritualitou (oslava života). Jeho spirituálnym učiteľom bol Osho (Give me Trees Trust, n.d.). Cestuje po celej Indii a organizuje sadenie a prezentácie. S členmi iniciatívy sa stretol aj po firemnej akcii, kde im prezentoval poznatky o dôležitosti zelene a postupe ako sadiť.

Jeden z nových členov iniciatívy (podnikateľ, 35) s ním spolupracoval už predtým a v iniciatíve fungoval ako konzultant ohľadom sadenia. Viedol niekoľko diskusií o zeleni a prostredí a pomáhal zakladateľom organizovať dobrovoľníkov.

Okrem týchto deklarovaných zdrojov sa chcem venovať ešte ďalším témam. Sú nimi environmentalizmus, modernita a porovnávanie so zahraničím. Najmä počas pološtruktúrovaných rozhovorov odoznelo mnoho odkazov na environmentalizmus. Aj priamo počas jednej z diskusií na spotfixe jeden z dobrovoľníkov (35) vysvetľoval environmentálne hnutie v 70. rokoch v USA. Venoval sa rôznym pojmom ako prostredie a znečistenie. Pýtal sa, čo to znamená pre dobrovoľníkov, ktorí zhodnotili, že je to okolie, miesto kde žijú, čo dýchajú, pijú a jedia. Hovoril o ekologickom prínose stromov (globálne otepľovanie, oxid uhličitý, voda, teplota, miesto pre život vtákov a hmyzu). Tiež o dôležitosti miestnych rastlín. Briti priniesli do Indie mnoho zahraničných druhov, Indovia v tom teraz do určitej miery pokračujú (estetizácia). Napríklad tie ktoré boli vysadené na cestnom ostrovčeku boli mexické. V lepších štvrtiach bývajú vysadené ornamentálne záhony. Zaťažujú prostredie, pretože majú iné požiadavky na vodu a nepodporujú pôvodné živočíchy (hmyz, vtáctvo). Napríklad vrabce opúšťajú Dillí, narozdiel od holubov, ktoré sa adaptovali na nové prostredie. Toto bolo brané ako pridaná hodnota k produkcii kyslíku. Zakladateľka iniciatívy hovorila o sile prírody a že vlastne nezachraňujeme ju, ale seba. Dobrovoľníci spomínali globálne otepľovanie, obsah oxidu uhličitého v ovzduší, uhlíkovú stopu. Riešenia, na ktoré sa zamerali (zelenň, kompostovanie, minimalizácia odpadu) tiež slúžili na zlepšovanie prostredia. Najmä zakladateľ hovoril o neudržateľnosti súčasného stavu kvôli populácii a jej spotrebe, ktoré poškodzujú svet a túžbe zmeniť to, napríklad tým, že by žil s pozitívnou uhlíkovou stopou. Cieľom bola rovnováha a udržateľnosť. Študentka biotechnológie (22) spomínala Greenpeace kampaň za využívanie solárnej energie v Dillí. Zhodnotila ich projekt ako dôležitý. V nasledujúcich ukázkach sa ukazuje argumentácia dobrovoľníkov o potrebe ochrane prostredia.

“I think the biggest problem is 17 million people living in the small area. And I think it is not just Delhi. I was reading a scientific study. According to that, the Earth can support only 30 crore people. We are already polluting this planet so much. And out of 6.7 billion only 1.7 have access to automobiles, mobile phones, electricity, television and another things. Imagine if all the 6.7 billion had access. It will need so much energy and it will create so much carbon footprint.” (tvorca komiksov, 32)

„Because I feel our human endeavour should be work towards environment. That's the only way to sustain our future generations. If we are not doing this, we are just kind of being selfish and and saying: “this is my skill set and I'm gonna get a job and and ignore”. I moved back to India to work in the environmental sector. ... And I might go fulltime to environment, because that's really my passion. I feel hollow if I don't work towards the environment. I feel everyone should be working, because if we don't take care of this planet, it will just get a reset. It will be gone. ... In the end, the Earth is here to stay. It has been here for millions of years and it will be here for millions of years. If we disrupt this balance that we have and this balance is already getting disrupted very massively around the world. As much as global warming critics wants to say no against it, but we are destroying this balance. It's for our future generations. If we don't do it, we won't be here. The human race will go away.“ (zakladateľ, 34)

Čo sa týka modernity, dobrovoľníci sa k nej nevyjadrovali priamo. Dôraz na modernitu sa ukazoval v porovnávaní rôznych mestských častí v Dillí alebo Indii s inými krajinami. Hovorili o rozvinutých krajinách, ktoré slúžili ako príklad pre starostlivosť o prostredie. V Indii opisovali neefektivitu, ktorá súvisí s tým, že ide o rozvojovú krajinu. Dobrovoľník (tvorca komixov, 32), ktorý pracovne vycestoval do USA, zhodnotil svoju skúsenosť ako pozitívnu. USA opísal ako *„very organised, like efficient machine, cities like grid or computer circuit board, at proper place“*. Obyvatelia New Yorku iným dobrovoľníkom boli vnímaní ako vzdelaní ľudia, ktorí sa zaujímajú o svoje mesto. Ako som už spomínala aj vyššie, často porovnávali indické mestá s vidiekom, ktorý je vnímaný ako nemoderný. Kritériami týchto porovnávaní boli organizovanosť alebo čistota, čím naviazali na to, o čom písal Chakrabarty (1992) v súvislosti s verejnými priestormi. Organizovaný verejný priestor s jasnými pravidlami bol vnímaný ako moderný a ako dobrá lokalita. Dobrovoľníkom sa nepáčili priestory s kľukatými uličkami, bez zelene, s nedostatočným osvetlením alebo s voľne pobežujúcimi zvieratami. Kritizovali chaos v meste, sústredovali sa hlavne na chýbajúce pravidlá v doprave. Kritizované boli neregulované, neorganizované miesta a správanie či neracionálne, nelogické a nevedecké myslenie.

Porovnávanie so zahraničím je posledný bod, ktorému sa chcem venovať v tejto podkapitole. Táto tendencia sa objavovala veľmi často. Väčšina dobrovoľníkov bola v zahraničí. Niektorí žili v zahraničí dlhodobo, kvôli práci aj štúdiu (USA, Thajsko). Aj dobrovoľníci bez osobnej skúsenosti so zahraničím čerpali informácie, najmä

z internetu, ohľadom fungovania iných krajín. Cez internet alebo v zahraničí komunikovali aj s kamarátmi o týchto problémoch. Toto slúžilo na kritiku nefungujúcich záležitostí v Indii ako takej, alebo v Dillí konkrétne. Tiež ako inšpirácia a návody ako nefungujúce zmeniť.

„Even in USA people started doing segregation at their home from 2005. So they are making a lot of changes. I heard they are making a lot of changes in segregation. I read it online. Matlab, when I was thinking about starting something in public cleanliness so I was finding how the other countries are controlling their waste. New York has started compost their waste. It is program started by government. They have given two dustbins for each and every house. And they separate their eating waste in one place and metal in other place and kind of bottles in second. So they can collect in one area, matlab so they make it more easier to recycle it. It is more of a investment to give a dustbin to each house. You have to teach them how to segregate it. That is also big task. And I think people are not interested in India to segregate. In New York they are also very... City for educated people. Also they people care about their city.“ (študent elektrotechniky, 21)

Jeden z organizátorov (36) navštívil Singapúr, o ktorom hovoril ako o rozvinutej krajine. Vyzdvihoval fungujúcu infraštruktúru a organizovanosť mesta, ako aj mentalitu ľudí. Ľudia sa tam podľa neho riadia písanými pravidlami na rozdiel od Indov, ktorí hľadajú spôsoby, ako pravidlá obísť. Opisoval tiež snahu vychádzať ostatným v ústrety, napríklad dávaním prednosti v dopravných situáciách. K pravidlám sa vyjadroval aj ďalší dobrovoľník (podnikateľ, 35), ktorý bol vo Fínsku. Kvôli sociálnym normám si obyvatelia nedovolia prejsť na červenú alebo odhodiť niečo na zem. A napríklad Japonsko slúžilo ako príklad upratovania v školách žiakmi, takže sa deti už od malička učia byť zodpovedné za čistotu priestorov, v ktorých sa pohybujú. V porovnaní s Japonskom hodnotili aj čistotu riek. Londýn ďalší člen iniciatívy (32) opísal ako mesto, ktoré má tiché bezpečné a dobré miesta, s menšími domami a menej ľuďmi.

“One thing I noticed is, they are much more organised. Surprisingly I felt more at home in England than in India. Because I am myself quite organised. Walking on the proper footpath if possible, following the traffic rules, staying in the queue, giving way to the other people. In India most of the people think of you as an idiot, if you are following the rules.” (tvorca komiksov, 32)

Počas výskumu som sa stretla aj so streetartovou skupinou, ktorá pomáhala iniciatívam pri estetizácii verejných priestorov. Jej zakladateľ žil v USA, kde street art je podľa neho viac o kreativite, narozdiel od Dillí, kde je to viac o čistení neporiadku. Zakladateľ druhej iniciatívy, ktorý tiež žil v USA, svoju skúsenosť so životom v zahraničí opisoval ako svoju inšpiráciu začať s propagáciou dobrovoľníctva v Indii. Ľudí žijúcich v USA vnímal ako zaujímavých sa o dobrovoľníctvo, narozdiel od Indov, ktorí podľa neho žijú v mladej kapitalistickej krajine a chcú si užívať konzum. V skratke, že skôr myslia na seba než na verejné dobro. Rozdiel medzi zahraničím a Indiou však vysvetloval cez sociálne rozdiely v zmysle populácie a životnej úrovne.

Ďalší kontakt so zahraničím spotreďujú aj cudzinci v Indii. Zakladateľ druhej iniciatívy spolupracoval s niekoľkými cudzincami. Spomínal organizáciu Waste Warriors v Dharamšale, ktorú vedie mladá Angličanka. Táto organizácia sa zaoberá čistením turistických chodníkov v horách, hlavne zbieraním plastových obalov. Majú dobrovoľníkov aj zamestnancov (60 ľudí). Hovoril aj o ďalšom cudzincovi v Čennaí, ktorý sa venuje čisteniu pláží od plastového odpadu. Aj pre streetartovú iniciatívu pracuje jedna cudzinka. Celkovo pozná 10 až 15 ľudí, ktorí robia to, čo podľa jeho slov by mali robiť Indovia. Cudzinci tiež vzbudzujú pozornosť a záujem ľudí v Indii. Ako som písala v etickej časti práce, tiež som s tým mala osobnú skúsenosť. Aktivity cudzincov pre mnohých slúžia ako príklad toho, ako by sa veci mali robiť. Počas výskumu som stretávala ľudí, ktorí nevedeli, že som tam primárne kvôli výskumu. Ich reakcia bola taká, že je obdivuhodné, že cudzinka sa venuje čisteniu verejných priestorov. Kritizovali miestnych obyvateľov, že by takéto aktivity mali robiť sami. Médiá boli dokonca ochotné aj klamať, aby mohli ukázať cudzincov ako príklad pre čitateľov. Takúto skúsenosť s médiami mal aj zakladateľ druhej iniciatívy.

3.5 Realizácia spotfixu vo vybranej lokalite

Aby som mohla lepšie preskúmať fungovanie *spotfixov* a ich vplyv, vybrala som si jedno miesto pre prípadovú štúdiu. V tejto podkapitole opíšem ako prebiehali aktivity iniciatívy v tejto lokalite a ako reagovali miestni obyvatelia.

Ako som spomínala už v metodologickej časti, išlo o slumovú oblasť v západnom Dillí. Môj prvý kontakt s touto oblasťou nastal, keď sme sa po jednom *spotfixe*,

v nedeľu 6. augusta, presunuli na toto miesto za účelom obhliadky a zhodnotenia možných riešení. Zakladateľka iniciatívy sa dozvedela o tejto oblasti ako o možnom mieste *spotfixu* náhodou. Neskôr počas rozhovoru mi vysvetlila, že sa bola v tejto oblasti pozrieť kvôli niečomu inému, keď ju zastavila jedna pani, ktorá v oblasti býva. Jej manžel pracuje pre MLA (Member of Legislative Assembly). Vďaka tomu obývajú dom, ktorý sa nachádza v parku. Tento park bol postavený z verejných financií, avšak nebol udržiavaný a obyvatelia tejto oblasti do neho zvykli hádzať odpadky. S tým nebola táto žena spokojná. Keď prišli dobrovoľníci na toto miesto, najprv si ho obhliadli, potom sa rozprávali s manželským párom. Dohodli sa, že budúcu nedeľu sa na toto miesto vrátia a vyčistia ho od odpadkov. Jediná podmienka od iniciatívy bola, že sa oňho musia potom miestni obyvatelia starať.

Nakoniec táto spolupráca trvala cez dva mesiace, kedy vyčistili dva parky v oblasti, zasadili zeleň a šírili svoje predstavy o fungovaní a vzhľade týchto parkov. Tým sa tieto *spotfixy* vymykajú norme v tejto iniciatíve. Bežne na určité miesto prichádzajú raz, maximálne dvakrát. Na miesta, kde aj sadili zeleň, sa zvyknú vrátiť kvôli polievaniu, ale nie až tak frekventovane. Oba parky mali menšiu rozlohu, okolo 5x10m. Postupne dobrovoľníci s miestnou pomocou vyčistili parky od odpadkov, čo zahŕňalo aj odobratie najvrchnejšej vrstvy pôdy, v ktorej boli zamiešané plastové útržky. Do oboch parkov doviezli novú pôdu, ktorú všetci pomáhali umiestniť do parku. V prvom parku sa pokladal trávový koberec, do druhého parku prišli dvaja zahraniční zasadiť trávové trsy. Okrem toho dobrovoľníci priniesli a s pomocou detí zasadili ďalšiu zeleň popri múrikoch. V prvom parku iniciatíva spolupracovala aj so streetartovou skupinou, ktorá vymaľovala fasádu domčeku. Na biely podklad dobrovoľníci vybrali obrázok páva. Deti na múriku vymaľovali kvety, ktoré predkreslili ľudia zo streetartovej skupiny. Do jednotlivých fáz premeny parkov sa zapájali všetky skupiny. Organizátori iniciatívy sa skôr venovali organizácii než samotnému čisteniu, z predošlých *spotfixov* ale viem, že sa odpadu nevyhýbajú. Niektorí členovia sa vyslovene zameriavali na riešenie odpadkov v parku. Boli to tí členovia, ktorí aj počas rozhovorov zdôrazňovali dôležitosť čistoty v meste. Iní sa viac realizovali v sadení alebo komunikácii s deťmi. *Spotfixov* sa zúčastňovalo 20 až 30 dobrovoľníkov. Premena parku vyšla na 15 000 INR, ktoré vyzbierali dobrovoľníci. Niektorí dobrovoľníci pomáhali tým, že zháňali materiál na premenu parku, ako napríklad sadenice.

Po dokončení prvého parku boli dobrovoľníci nadšení. Vedúci streetartovej skupiny komentoval, že trávnik vyzereá veľmi pekne, že deti majú miesto kam môžu ísť na tomto šialenom mieste. Pozitívne bolo hodnotené, že si obyvatelia majú kam ísť sadnúť a oddýchnuť si v prostredí plnom zelene s čerstvým vzduchom. Obyvatelia na tieto zmeny reagovali rôzne. Počas *spotfixov* prichádzalo veľa detí, väčšinou ich do parku prišlo okolo 15. Pomáhali s čistením, sadením aj nosením pôdy. Deti sa hádali kto bude sadiť, tlačili sa. Aj pri zbieraní odpadkov sa predbiehali kto koľko pozbiera, pri držaní vriec do ktorých muži hrabali pôdu s odpadkami sa hádali komu dajú do vreca. Ženy sa pridávali pomenej, zopár ich zvyklo prísť a zhovárali sa s majiteľkou domu. S ťažšími prácami pomáhali mladí muži, prichádzalo ich 5 až 10 behom jedného *spotfixu*. Dobrovoľníkov z iniciatívy bývalo 15 až 20 na jeden *spotfix*, s miernou prevahou mužov. Obyvatelia boli zvedaví a chodili sa pozrieť na práce, radi sa fotili. Potešili sa aj rozhovorom, pretože inak majú pocit, že sú nevypočutí.

Spotfixov v druhom parku sa zúčastňovali aj miestni politici, manželský pár s dvomi dospelými deťmi. K spolupráci ich prizvala iniciatíva. Žena pracuje ako MCD radkyňa v tejto oblasti, potešila sa iniciatíve. Zaujímavé je, že ani ona ako politička nevie efektívne bojovať s problémami v oblasti. Stretáva sa s korupciou, ktorá spomaluje alebo až znemožňuje vybavovanie vecí. Napríklad trh po ceste do slumu zaberá časť cesty pred obchodmi, ale kvôli úplatkom a kontaktom sa tento problém nedarí odstrániť. Manžel pracuje v oddelení pre životné prostredie. Spolu so synom trochu pomohli pri výsadbe, skôr sa ale len pozerali. Celú aktivitu si fotili, čo niektorí dobrovoľníci negatívne okomentovali. Dcéra sa o premene prvého parku vyjadrila, že je krásny a že sa jej páči maľba páva na stene budovy. Dôraz bol na estetiku miesta. Pri čistení nepomáhala, komentovala množstvo odpadu a neverila, ako ho mohli obyvatelia vyprodukovať.

Celkovo som sa zúčastnila siedmich *spotfixov* v tejto oblasti. Po mojom odchode tam ešte iniciatíva párkrát išla. Prvý park býval vždy vyčistený a popolievaný, občas som tam videla malý plastový odpad. Domáci vysadili aj ďalšie rastliny ako banánovník, aloe vera, *neem (azadirachta indica)*, *tulsi (ocimum tenuiflorum)* apod. Premena druhého parku sa skomplikovala kvôli problému s alkoholizmom. Hlavne vo večerných hodinách tam skupinky mužov hrávali karty a pili alkohol. Sťažovali sa na to niektoré ženy aj bolo v parku vidno odpad, ktorý to potvrdzoval (fľašky, vrchnáky, karty). Sťažovalo to udržiavanie parku aj jeho využívanie inými skupinami obyvateľov,

hlavne žien. Spoluorganizátor iniciatívy navrhoval, že by mali obyvatelia viac zapájať políciu. Argumentoval pokutou za pitie na verejných miestach. Inak zeleň bývala popolievaná, ale výsledok nebol viditeľný ako v prvom parku. Tam boli konkrétne osoby, ktoré sa aj vďaka iniciatíve stali zodpovednými za park a pravidelne sa oň starali. V súvislosti s fotením sa politikov neboli s prácou v druhom parku spokojní ani dobrovoľníci. Hodnotili túto premenu ako takú provizórnu v porovnaní s prvým parkom. Zakladateľka iniciatívy kritizovala aj jednorazové plastové obaly. Pre obyvateľov však obaly z týchto produktov predstavovali malé potešenia dôležité pre zvládanie života v slume.

Okrem týchto pozorovaní som na toto miesto prišla trikrát zrelizovať rozhovory s obyvateľmi. Účelom týchto rozhovorov bolo zistiť viac o živote a názoroch obyvateľov tejto oblasti.

3.5.1 Obyvatelia slumu

Starší obyvatelia tejto oblasti prišli z ekonomických dôvodov zo štátu Uttar Pradeš, na východ od Dillí. Boli to farmári, ale keď sa tým už nevedeli uživiť, rozhodli sa ísť do Dillí hľadať nové príležitosti. Mladší (približne pod 25 rokov) sa už narodili v Dillí. Pochádzali z najnižších kást, označovali sa ako daliti alebo uvádzali konkrétnu kastu. Počas rozhovorov sa sťažovali na nedostatok alebo až neexistenciu voľného času. Potvrdzovala to dlhá pracovná doba a rôznorodé pracovné aktivity. Napríklad moja hlavná informátorka mala niekoľko povinností: účasť na programe Sewa Bharti (starostlivosť o zdravie), doučovanie žien v tejto oblasti, starostlivosť o domácnosť, park a výchovu dcéry.

Rozprávali sme sa o rôznych problémoch v oblasti, aby som mohla lepšie pochopiť ich interakciu s dobrovoľníkmi počas *spotfixov*. Obyvatelia vnímali znečistenie v oblasti, ale zameriavali sa skôr na hygienické aspekty znečistenia. Odpadky neboli problematické z estetických dôvodov, ale preto, že upchávali kanalizáciu alebo priamo ohrozovali zdravie obyvateľov. Kaluže vody tiež boli vnímané hlavne ako zdroj nebezpečenstva, kvôli komárom prenášajúcim choroby ako malária, dengue apod. Manažment odpadu v oblasti považovali za nedostatočný. Existuje len jedno oficiálne zberné miesto, na uliciach nie sú malé odpadkové koše. Na problém s nelegálnymi skládkami upozorňoval aj zvolený zástupca MLA.

Vďaka nedostatočnej infraštruktúre tak mali množstvo povinností, ktoré im sťažovali každodenné fungovanie. Vynášanie odpadu niekoľko stoviek metrov je jednou z nich. Do oblasti síce chodí aj smetiarske auto, ale obyvatelia musia ísť osobne odovzdať odpad, takže musia byť doma a na túto službu čakať. Okrem množstva takýchto problémov, sa ani necítili vypočutí mestskými úradmi. Viacero obyvateľov tejto oblasti mi hovorilo, že viackrát na úrad išli so svojimi sťažnosťami, ale po nejakom čase to vzdali, pretože nevideli žiadnu zmenu k lepšiemu. Starší obyvatelia hovorili hlavne o politických sľuboch pred voľbami, s ktorými sa ale po voľbách nič nedialo. V oblasti pracovalo mnoho neziskových organizácií, ale aj MCD uskutočňovalo určité zmeny. Postavili napríklad verejné toalety. Obyvatelia sa však sťažovali na ich nedostatok a nefunkčnosť. Počas pozorovaní som stretla aj sociálnu pracovníčku, ktorá pracuje v tejto oblasti. Na jednu stranu hovorila o základných potrebách obyvateľov, ale viac času venovali vzdelávaniu ľudí. Pohyboval sa tam tiež človek, ktorý pomáhal zorganizovať kultúrny program pre obyvateľov.

Rozhovory s obyvateľmi mi ukázali, že tiež považujú životné prostredie za dôležité, ale majú s ním iné skúsenosti. Krajčír (46), ktorý pôvodne pracoval ako farmár (pestoval ryžu, pšenicu aj strukoviny) opisoval vládne zásahy v jeho rodnej oblasti, ktoré sťažovali vykonávanie farmárskej činnosti. Napríklad vláda chránila divokú zver, ktorá im potom ničila úrodu. Museli aj v noci strážiť polia, čo predstavovalo pridanú záťaž. Na druhú stranu vláda podporuje vysádzanie eukalyptov, pretože sú finančne zaujímavé. Podľa tohto obyvateľa stromy sú dôležité pre ekosystém. Bez dažďu a stromov, ktoré by zadržovali vodu v pôde je obmedzená aj úroda, čo má ďalej vplyv na zanechávanie fariem a migráciu do miest. Eukalypty však odčerpávajú neúmerne veľa vody, preto kritizoval ich vysádzanie. On sám vysadil *neem* (*azadirachta indica*) a *peepal* (*ficus religiosa*), ktoré majú medicínske výhody okrem toho, že peepal produkuje kyslík. Zhodnotil ich tak, že berú málo vody a dávajú najviac výhod. Aj u ostatných som pozorovala dôraz na medicínske využitie zelene. Tieto praktické dôvody sa ukazovali, keď som sa ich pýtala čo sami vysadili a prečo. Pri všeobecnej otázke o dôležitosti zelene uvádzali hlavne tvorbu kyslíku a čistenie ovzdušia, čo možno súvisí s prezentáciou tejto témy médiami. Niektorí mi aj sami povedali, že videli billboardy, kde sa písalo o čistote ovzdušia v Dillí a dôležitosti stromov. Tejto téme sa venujú aj v školách. Aj vo voľnočasovom centre mali výzdobu

na Environment Day. Keď sme sa ale rozprávali o konkrétnych rastlinách, ktoré vysadili, išlo hlavne o rôzne ovocie, zeleninu alebo bylinky.

Premenu parku oceňovali. Hovorili, že je dobré mať také miesto, kam si môžu ísť oddýchnuť, kde je chládok a deti sa tam môžu hrať. Parky sú pre obyvateľov tejto oblasti miestom stretávania, ale aj po premene parku chodili skôr do väčších parkov s lavičkami. Deti sa tiež tešili premene, ale všimla som si, že málokedy sa tam hrávajú. Majiteľ domu ich odtiaľ odháňal, aby neničili zeleň. Deti mi hovorili, že sa chodievajú hrať do väčšieho parku, v ktorom nie je trávnik. Jedným z dôvodov mohlo byť aj to, že sa hrávali so sklenenými guľčkami, čo nie je na trávniku možné. Počas *spotfixov* sa park vždy zaplnil deťmi. Pomáhali s prácami aj sa hrali. Parky slúžili aj na praktické účely ako parkovanie bicyklov a vozíkov na prevážanie tovaru alebo na sušenie pšenice.

3.5.2 Vnímané znečistenie a sociálna pozícia

Vnímanie znečistenia v meste mierne variovalo v rámci skupiny dobrovoľníkov, ale celkovo boli členovia iniciatívy pomerne jednotní. Pozorovaný rozdiel sa nachádzal hlavne medzi iniciatívou a obyvateľmi oblasti. Ak zovšeobecním jednotlivé poznatky z troch skúmaných oblastí (znečistenie, verejný priestor, zúčastnené strany), tak existuje niekoľko princípov vnímania znečistenia informátormi. Ide o znečistenie podľa morálneho, estetického, pocitového a hygienického princípu. Morálny princíp odkazuje na vyjadrenia ohľadom sebeckosti obyvateľov mesta. Podľa dobrovoľníkov by sa mali za takéto správanie hanbiť a mali by byť zodpovednejší. Pod tento princíp spadá aj správanie sa podľa pravidiel. Estetický a pocitový princíp hovoria o tom, ako hodnotia verejné priestory vzhľadom na ich vzhľad a spôsob, ako sa v danom priestore cítia. Hygienický princíp sa týka napríklad problematiky vzniku chorôb v znečistených oblastiach. Témam morálneho princípu som sa už venovala v predošlých podkapitolách, preto ďalej opíšem hlavne ostatné princípy.

Nielen v porovnaní členov iniciatívy s obyvateľmi oblasti prípadovej štúdie, ale aj v samotnej iniciatíve, sa problematike hygieny venovali skôr ľudia, ktorým priamo vyplýva hygienické či zdravotné nebezpečenstvo zo znečistenia a odpadu. Sú to obyvatelia s nižším postavením v spoločnosti žijúci v oblastiach s horšie rozvinutou infraštruktúrou. Príkladom je člen iniciatívy (bývalý policajt, 25), ktorý sa aj sám charakterizoval ako z nižšej strednej triedy. Podľa vlastných slov nebývajú s rodinou v dobrej oblasti. Jeho práca policajta bola veľmi cenená jeho známymi, bola

považovaná za dobrú prácu a úspech. Keď sa ju rozhodol kvôli korupcii opustiť, jeho okolie sa ho snažilo odhovoriť najmä z ekonomických dôvodov. Jeho rodina pochádza z nižšej kasty. Keď sme sa rozprávali o znečistení, niekoľkokrát hovoril o zdravotnom nebezpečenstve. V rodine s tým mali aj priamu skúsenosť, keď jeho stará mama zomrela na dengue, ktorá je prenášaná komármi. Tento dobrovoľník hovoril o lepšej organizácii a čistote verejných priestorov hlavne z hygienických a zdravotných dôvodov. Vysvetľoval, že znečistenie so sebou nesie zdravotné dôsledky do budúcnosti. Zo znečistenia tak podľa neho vznikajú nepriame výdavky, ako napríklad na doktorov a liečenie. Čistenie priestorov tiež slúži ako tréning pre telo, čo je tiež prínosné pre zdravie. O ľuďoch, hlavne z vyšších vrstiev, hovoril, že nerozmyšľajú, čo je za konceptom čistoty. Zeleň pre neho bola dôležitá skôr vzhľadom na dobrý pocit zo sadenia, ale aj z pozitívnych pocitov pri trávení času v priestoroch so zeleňou.

Pocitové a estetické dôvody sa však vyskytovali skôr u dobrovoľníkov so zamestnaniami v oblastiach ako napríklad IT alebo umenie. Estetizáciu verejných priestorov v súvislosti so zeleňou kritizovali, ale objavilo sa mnoho výpovedí, v ktorých žiadali esteticky krajšie priestory. Niektorí hovorili o pozitívnom vplyve na turizmus, čo mohli mať aj z diskurzu indického premiéra. Estetizácia mohla mať aj praktické dôvody, ako tomu bolo v prípade princípu *beautification*, ktorý mal prinášať lepšiu udržateľnosť *spotfixov*. Tvorca komiksov (32) odôvodňoval svoju účasť na aktivitách iniciatívy tvorby takých verejných priestorov, ktoré sú vizuálne čistejšie, aj sa v nich môžu obyvatelia cítiť psychicky lepšie. Ako taký osobný experiment upravil fotky verejných priestorov v programe Photoshop. Odstránil všetko, čo považoval za vizuálne rušivé, ako napríklad káble alebo odpadky. Starostlivosť o verejné priestory opisoval ako emocionálnu potrebu. Týmto potrebám je potrebné sa venovať po naplnení základných potrieb pre prežitie. Zlý verejný priestor opísal ako taký, ktorý spôsobuje stres a je v ňom veľa vizuálne rušivých elementov. Vysvetľoval aj to, že ľudia sa vizuálne adaptujú a preto im treba ukázať, že je možné to zmeniť. Ďalší dobrovoľník (28) hovoril, že čistý priestor vytvára „*positive vibes*“. K psychickej a emočnej pohode obyvateľov sa vyjadrovali aj organizátori prvej iniciatívy, ktorí pracujú v IT (27) a ako manažér/konzultant (36). Vyzdvihovali starostlivosť o psychické zdravie, na ktoré vplyva stav verejných priestorov. Čisté prostredie prináša pokoj, naopak zlá dopravná situácia robí ľudí chaotickejšími. Vyzdvihovali aj estetiku verejných priestorov.

„Public spaces are of course meant for the public. It should not be limited to someone just utilising the place. For example a bus stand. It should not be seen only as a spot where commuters can catch buses. That place can also be utilised to add aesthetics to the city. To add some sort of beauty element. Which can convey a lot of social messages. Lot of responsible messages to the public at large. So that people also start feeling connected to the city. And more so in our context, city of Delhi, where we don't have people who have that sense of belongingness.“ (spoluorganizátor, 36)

Kontrast v názoroch sa ukázal aj v rozhovore dvoch dobrovoľníkov. Jeden je podnikateľom (35) žijúcim v Dillí, druhý (23) prišiel kvôli štúdiu fyziky do Dillí. Pochádza z nižšej kasty a farmárskeho zázemia z Andhra Pradeš. Podnikateľ hovoril o svojom výlete do Nemecka, ktoré opísal ako esteticky krásne. Druhý dobrovoľník na to reagoval, že to nie je o kráse. Kritizoval spoločnosť v Dillí, aj kapitalisticky poňatú myšlienku prežitia najsilnejšieho. Do Dillí prišiel kvôli lepším možnostiam, ale stretával sa a diskrimináciou kvôli svojmu pôvodu, preto chce ísť do Nemecka ďalej študovať. Aj spoluorganizátor prvej iniciatívy opisoval estetiku priestorov v Európe. Napriek tomu nepopierali zdravotné problémy vyplývajúce zo znečistenia. Nemali s nimi však priamu osobnú skúsenosť, hovorili skôr o pracovníkoch na smetiskách alebo o obyvateľoch žijúcich v ich blízkosti. Opisovali zdravotné problémy, ktoré plynú pracovníkom ako rôzne pľúcne a kožné problémy z dôvodov nedostatočnej ochrany pri práci s vlhkým odpadom.

Diskusia a záver

V tejto práci som sa zaoberala vnímaním znečistenia a odpadu v indickom hlavnom meste Dillí. Spolupracovala som s dvomi dobrovoľníckymi iniciatívami, vďaka čomu som mohla realizovať prípadovú štúdiu v slume, v ktorom robili *spotfix*. Od členov iniciatívy aj obyvateľov slumu som získavala informácie o ich postavení v spoločnosti a o ich perspektívach v súvislosti s verejným priestorom, znečistením a zúčastnenými stranami. Špeciálnu pozornosť som venovala práve dobrovoľníkom z iniciatív a zdrojom ich predstáv, pretože ide o nový fenomén v indickej spoločnosti, ktorý som chcela bližšie preskúmať. Väčšina doterajších výskumov sa zaoberala skôr životom a názormi pracovníkov v manažmente odpadu. Ja som sa venovala tým, ktorí odpad vďaka zvyšujúcej sa spotrebe nielen tvoria, ale aj prichádzajú s konkrétnymi riešeniami, ako k situácii s odpadom v meste pristupovať.

Na základe pozorovaní a rozhovorov som odvodila niekoľko princípov vnímania znečistenia, ktoré súvisia aj so sociálnym postavením informátorov. Porovnávaním argumentácie dobrovoľníkov a obyvateľov slumu som opísala štyri princípy vnímania znečistenia a to konkrétne morálny, estetický, pocitový a hygienický. Podľa vystaveniu znečisteniu sa orientovali skôr na hygienické alebo estetické a pocitové aspekty znečistenia. Jedna dobrovoľníčka s lepším postavením o zlých podmienkach životného prostredia hovorila v tom zmysle, že ich videla, ale nežila v nich, čo vystihuje rozdiely v kontakte s týmito negatívnymi aspektami okolia. Život v meste aj ďalej ovplyvňuje vnímanie prostredia, od ktorého sú ľudia odcudzení. U dobrovoľníkov sa najčastejšie objavoval morálny princíp. Ten existuje ako reakcia na fungovanie mesta v súvislosti s politikou a neefektívnou prácou úradov ako aj ako reakcia na správanie obyvateľov. To je vnímané ako sebecké a nezodpovedné. Dobrovoľníci preto volili rôzne stratégie, vďaka ktorým chceli zahrnúť ostatných do svojich aktivít. Hlavne prvá iniciatíva bola inkluzívna a snažila sa cielene oslovovať ostatných a vysvetľovať svoju perspektívu. Druhá sledovaná iniciatíva sa orientovala skôr na vedenie príkladom.

U obyvateľov slumu som vnímala hlavne hygienický princíp, tiež z iných dôvodov riešili čistotu a stav životného prostredia vo svojom okolí. Vďaka priamemu vystaveniu znečisteniu a jeho zdravotným následkom bol práve hygienický princíp najviac viditeľný v perspektíve obyvateľov slumu. Životné prostredie považovali za dôležité. Hovorili o dôležitosti čistoty ovzdušia ako aj dobrovoľníci, ale spomínali

aj iné skúsenosti so životným prostredím. Objavovala sa kritika prílišnej ochrany životného prostredia vládou, ktorá obmedzovala život obyvateľov. Pri problematike zelene v meste sa tiež deklarované dôvody jej dôležitosti v ekosystéme týkali čistoty prostredia. Avšak v odpovediach na konkrétne otázky prevažovali praktické a medicínske dôvody sadenia zelene. Napriek tomuto dôrazu sa aj u nich vyskytoval estetický aj pocitový princíp. Hovorili, že radi navštevujú miesta ako napríklad India Gate, ktoré opisovali ako kľudné a pekné miesta pre oddych.

Tieto rozdiely vychádzajú z postavenia dobrovoľníkov, ktoré som kvalitatívne opisala na základe ich životného štýlu. Vďaka tomu ich charakterizujem ako mladých profesionálov žijúcich v hlavnom meste. Ide o vysokoškolsky vzdelaných ľudí pracujúcich v odboroch ako IT, manažment, bankovníctvo, podnikanie ale aj umenie a šport. Počas rozhovorov s nimi sa ukázalo, aký je život v Dillí plný konkurencie a súťaživosti. Počas štúdia deti prechádzajú mnohými testami, vyvíja sa na ne tlak, aby dosahovali vynikajúce výsledky. Dobrovoľníci sa sťažovali aj na povahu vyučovania, ktoré opisovali ako naučenie sa na test a potom zabúdanie naučeného. Od ich výsledkov závisí ich budúcnosť. Zúčastňujú sa ďalej rôznych krúžkov, záujmových skupín, stáží a získavajú certifikáty. Aj neskôr v zamestnaní existuje konkurencia, musia podávať výborný výkon. Konkrétne práca dobrovoľníkov, s ktorými som spolupracovala, bola naplnená problémami, ktoré museli efektívne riešiť. Túto tendenciu som pozorovala aj počas *spotfixov*. Zamerali sa na vyhľadanie problému a návrh efektívnych riešení.

V rámci týchto riešení dôležitú úlohu zohrávali informácie a poznatky. V rámci sledovaných iniciatív sa tieto poznatky týkali ekologického životného štýlu, ktorý by sa dal na základe výpovedí informátorov pomenovať ako nesebecký a zodpovedný. Konkrétne boli za obmedzovanie spotreby alebo aspoň obmedzovanie produkcie plastov. Počas rozhovorov s dobrovoľníkmi sa objavovala aj kritika kapitalizmu a konzumu, ktoré tak fungovali ako faktor zvýšenej vnímavosti voči prostrediu a motiváciu túto situáciu riešiť. Išlo aj o kritiku deštruktivizmu pomocou vyvíjania kreatívnych a produktívnych riešení. Ďalej napríklad kompostovali a kritizovali znečisťovanie životného prostredia či už odhadzovaním odpadkov alebo nadmerným využívaním áut. Využívali individuálne aj skupinové stratégie.

Dôležitou stratégiou v riešení znečistenia v meste a stavu verejných priestorov sa stalo sadenie zelene. Zeleň bola dobrovoľníkmi vnímaná ako ekologicky prínosná.

Argumentovali znižovaním teploty v meste, čistením ovzdušia, ale aj lepším pocitom z verejných priestorov so zeleňou. Okrem toho kládli dôraz na miestne druhy, ktoré mali zabezpečovať lepšiu cirkuláciu vody v ekosystéme ako aj poskytovať prostredie pre miestne živočíšne druhy. Počas výskumu sa objavila aj kritika výberu exotických a ornamentálnych rastlín vo verejných priestoroch. Na viacerých miestach v Dillí som pozorovala vysádzanie exotických druhov, ktoré plnili estetické účely. Nagendra (2016) takúto tendenciu opisovala v súvislosti s iným indickým mestom (Bangalúr) a označila to ako estetizáciu verejných priestorov. K tomuto dochádzalo aj v Dillí. Súvisí to aj s historickými aspektami (vplyv Britov počas koloniálnej správy), o ktorých hovorí Nagendra (2016) aj so súčasnými podmienkami, ktoré som pozorovala počas výskumu. Zahraničné druhy boli vybrané kvôli ekonomickým dôvodom úradmi a vládou, ktorých prácu dobrovoľníci opísali ako plnú korupcie. Napríklad eukalyptus poskytuje finančný zárobok, ale nezapadá do ekosystému, v ktorom odčerpáva vodu, ktorá môže chýbať napríklad farmárom. Napriek kritike estetizácie zelene v meste sa dobrovoľníci iniciatívy dovoľovali krajších verejných priestorov. Čistota a poriadok v týchto priestoroch bola vyžadovaná preto, aby sa verejné priestory stávali krajšími a ľudia sa v nich lepšie cítili. Okrem toho obidve iniciatívy využívali princíp *beautification*, ktorý pochádza od iniciatívy The Ugly Indian v Bangalúr. Estetizácia verejných priestorov tak plní v snahe iniciatív aj praktický účel, v rámci ktorého skrášľovanie priestorov pomáha v udržiavaní ich čistoty.

Perspektíva dobrovoľníkov obsahovala silný morálny náboj. Keď sa nemohli zúčastňovať aktivít iniciatívy, opisovali pocity viny a neužitočnosti. Potreba užitočnosti alebo správania súvisiace s vlastnou čistotnosťou vo verejných priestorov sa objavovala aj u začínajúcich členov. Čím dlhšie sa zúčastňovali aktivít iniciatívy, tým detailnejšie bývali ich poznatky a názory. Zakladatelia iniciatív pôsobili ako experti v danej problematike a pri navrhovaní možných riešení, počas *spotfixov* prebiehali mnohé diskusie, do ktorých ale pozývali aj iných členov vyjadriť svoje postoje. Na základe svojich názorov sa snažili ovplyvňovať správanie svojich blízkych aj ľudí, ktorí sa objavovali na miestach *spotfixov*.

Celkovo tak vedomosti a morálka predstavujú dôležité témy môjho výskumu. Dobrovoľníci nedostatkom tých správnych vedomostí vysvetľovali rôzne kritizované správanie, ako napríklad pálenie plastového odpadu. Šírenie vedomostí bolo jedným z riešení environmentálnych problémov v meste. Možnosť uchopiť tieto poznatky

z terénneho výskumu poskytuje kniha od Currid-Halkettovej (2017). Opierala sa o teóriu Veblena o okázalej spotrebe a Bourdieho kultúrny kapitál, nadviazala aj na yuppie generáciu osemdesiatych rokov. Vo svojej knihe argumentuje, že vďaka kapitalizmu a masovej výrobe materiálne dôkazy sociálneho postavenia strácajú na dôležitosť. Opisuje „ašpirujúcu triedu“, ktorá využíva neokázalú spotrebu, v ktorej sú dôležité práve vedomosti a morálka, ktoré sa ukazovali aj počas môjho výskumu ako podstatné. Členov tejto triedy charakterizovala ako takých, ktorí ašpirujú byť lepšími verziami seba v rôznych aspektoch svojho života. Nechcú sa vzdať svojho statusu a ekonomických výhod, ale zároveň sa mení ich spotreba a cieľe. Touto spotrebou potvrdzujú svoje postavenie reprodukciou tohto kultúrneho kapitálu, ktorý má zároveň legitimitačnú funkciu. Pre seba aj navonok demonštrujú svoj záujem o sociálne a environmentálne problémy dnešnej doby, ktoré sa premietajú do tohto konzumerizmu s dobrými úmyslami a hodnotami. Vďaka tomu sa odlišujú od iných v spoločnosti, pričom zodpovednosť a morálnosť sú veľmi podstatné pri tejto spotrebe s pridanou hodnotou.

Počas môjho výskumu sa objavovali témy, ktoré spomína Currid-Halkettová (2017). Aplikovanie tejto teórie na môj výskum je problematické, vzhľadom na odlišnosť indickej spoločnosti od americkej. Avšak v kontexte hlavného mesta Indie a u dobrovoľníkov sledovaných iniciatív by mohla pomôcť vysvetliť, prečo existuje taký dôraz práve na vedomosti a morálny aspekt znečistenia. Vzniká nová stredná trieda, ktorú opisuje aj Anantharaman (2014) v súvislosti s komunitnými iniciatívami. Vznik strednej triedy v Indii má svoje korene v období kolonializmu, vďaka rôznym administratívnym pozíciám, ktoré v tej dobe vznikali. Od staršej strednej vrstvy sa táto nová stredná vrstva líši zvýšenou spotrebou, liberalizmom a jej vznik bol umožnený zvyšujúcou sa dostupnosťou vzdelania a technicky či manažérsky zameraných povolání (Anantharaman, 2014, s. 175). Aj Seippel (2001/2017) dáva do súvislosti nástup novej strednej triedy, ako aj ich nových hodnôt, cieľov a spôsobov organizácie s novými environmentálnymi hnutiami a iniciatívami. Na základe tejto charakteristiky, ktorá podporuje informácie získané v rámci môjho výskumu pokladám vyššie uvedené za aplikovateľné v tomto kontexte.

Spoločnosť v Dillí je veľmi rôznorodá, ako som ukázala aj v opise lokality. Prehlbujúce sa ekonomické rozdiely vnímali aj členovia iniciatív. V Dillí žije mnoho ľudí pod hranicou chudoby, čo udržuje kastový systém. Okázalá spotreba v Indii,

podšúvaná napríklad prostredníctvom televízie (okázalé svadby, bohaté interiéry) alebo v rámci zvyšujúcej sa spotreby mladej generácie v mestách (Mathur, 2014) je stále aktuálna. Mathurová (2014) opisuje posun od idealizmu a záujmu o kolektívne záležitosti k individuálnym záujmom v rámci mladej indickej generácie zo strednej triedy. Napriek tomu tam žijú aj mladí profesionáli, ktorí sú idealistickí a ekologicky senzitivní. Na jednu stranu im pozícia v spoločnosti umožňuje zaoberanie sa environmentálnymi a sociálnymi problémami, na druhú stranu je ich perspektíva reakciou na konzumnú spoločnosť. Spoločnosť dobrovoľníci opisovali ako nezodpovednú a nezaujímajúcu sa o veci verejné. Dobrovoľníci síce opisovali pozitívne slovné reakcie okoloidúcich na *spotfixoch* aj od používateľov sociálnych sietí, ale kritizovali nedostatočnú aktivitu ľudí v Dillí. Morálny aspekt v dobrovoľníckych iniciatívach predstavuje reakciu na túto vnímanú charakteristiku spoločnosti. Ďalším dôležitým faktorom je nečinnosť a neefektívnosť práce úradov a vlády, s ktorými sa viaže silná predstava o korupcii. Na základe týchto faktorov sú dobrovoľníci ochotní obetovať svoj voľný čas na dobrovoľnícke aktivity.

Podľa ich tvrdení aj mojich pozorovaní sa zdá, že symbolická hranica medzi vnútri a vonku, ako ju opisoval Kaviraj (1997), je stále aktuálnym konceptom v Dillí. Dobrovoľníci opisovali správanie obyvateľov mesta, kedy vynesú odpad zo svojich domácností a odhodia ho vo verejnom priestore, ako napríklad pri ceste. Prispievajú k tomu predstavy o nečistote týchto miest, v kontraste s domácnosťami, ktoré predstavujú bezpečné a čisté miesto. S týmto správaním súvisí aj privilegované postavenie niektorých obyvateľov, ktorí využívajú lacnú pracovnú silu v meste. Tá za nich vykonáva nečisté alebo nebezpečné práce, ktoré sú pod úroveň zamestnávateľov. O vnímanej nebezpečnosti verejných priestorov v Indii písal aj Chakrabarty (1992). Téma nebezpečnosti verejných priestorov sa u dobrovoľníkov sledovaných iniciatív spájala so stavom životného prostredia, vhodnosťou miesta pre turistov ale aj hodnotením bezpečnosti pre ženy. Vyskytovala sa aj možnosť zdravotných následkov pri trávení času v nebezpečných verejných priestoroch.

V rámci zdrojov týchto predstáv dobrovoľníkov som sledovala veľký vplyv internetu a celkovo informácií zo zahraničia. Indiu alebo Dillí dobrovoľníci často porovnávali so zahraničím, ktoré fungovalo najmä ako pozitívny príklad toho, ako by mali vyzerat' verejné priestory a ako by sa v nich ľudia mali správať. Zo zahraničia čerpali aj predstavy o prostredí a environmentalizme, o ktorý sa opierali pri aktivitách

ako čistenie priestorov a sadenie zelene. Predstavy o modernite, ktoré sa podľa Chakrabartyho (1992) objavovali počas koloniálnej správy v Indii v diskurze kolonialistov ale aj nacionalistov, sa tiež nachádzali v perspektívach dobrovoľníkov. Nadväzujú tak na historický vývoj krajiny, tiež ide o reakciu v rámci porovnávania so zahraničím. O Indii hovorili ako o rozvojovej krajine. Tiež v rámci Indie porovnávali modernejšie mestá s tradičnejším vidiekom, pričom vidiek vnímali ako zaostávajúci v stave čistoty verejných priestorov aj v sociálnych normách správania.

Na záver by som chcela ešte venovať pozornosť prínosu a limitom tejto práce. Tejto téme som sa venovala v rámci svojej diplomovej práce, pretože si myslím, že si environmentálne problémy zaslúžia viac pozornosti z perspektívy sociálnych vied. Poukazuje na potrebu skúmať, ako ľudia vytvárajú problémy týkajúce sa prostredia a znečistenia, ako o nich hovoria, čo vyberajú ako dôležité alebo problematické a ako na to reagujú. Konkrétne som sa zamerala na výskyt odpadu vo verejných priestoroch, v rámci čoho som sledovala správanie aj argumentáciu rôznych zúčastnených strán. Tieto poznatky môžu obohatiť snahu riešiť tento problém, pretože ak ľudia určitý problém vytvárajú, tak ľudia tiež môžu poskytnúť možné riešenia.

Medzi limity tejto práce patrí jazyk výskumu. Moje znalosti hindi dovoľujú len konverzáciu na začiatničnej úrovni, preto som bola závislá od sprostredkovateľa v rámci rozhovorov s informátormi, ktorí nehovorili anglicky. Išlo o obyvateľov slumu, ktorí síce ovládali základy angličtiny, ale rozhodla som sa robiť rozhovory s nimi v hindi, aby sa mohli voľne vyjadrovať. Osobu zodpovednú za preklad som oboznámila s metodológiou aj etikou práce. Ďalším limitom môže byť výber informátorov. Poskytuje len obmedzenú perspektívu na fungovanie a problémy takého veľkého a rozmanitého mesta ako Dillí. Pre lepšie pochopenie kontextu a ďalších súvislostí by bol potrebný dlhodobjší výskum, do ktorého by boli zahrnuté aj ďalšie kategórie informátorov. Napríklad by mohlo byť obohacujúce zistiť viac o perspektíve mestských úradov v Dillí, preskúmať ich aktivity a vízie. Ďalším obmedzením, ktoré súvisí s krátkou dobou výskumu, je aj to, že som nemala prístup do domácností dobrovoľníkov. To by mi mohlo poskytnúť hlbšie pochopenie ich životného štýlu a postavenia. Napriek tomu si myslím, že táto práca poskytuje zaujímavé východisko v snahe pochopiť fungovanie a problémy tohto mesta s ohľadom na znečistenie a vybrané sociálne skupiny.

Zoznam použitej literatúry

Ahmad, S., Balaban, O., Doll, C. N. H., & Dreyfus, M. (2013). City profile: Delhi revisited. *Cities*, 31, 641-653. doi: 10.1016/j.cities.2012.12.006

Ambedkar, B. R. (1944). *Annihilation of Caste*. Columbia University. Retrieved from http://ccnmtl.columbia.edu/projects/mmt/ambedkar/web/readings/aoc_print_2004.pdf

Anantharaman, M. (2014). Networked ecological citizenship, the new middle classes and the provisioning of sustainable waste management in Bangalore, India. *Journal of Cleaner Production*, 63, 173-183. doi: 10.1016/j.jclepro.2013.08.041

Brosius, C., & Schilbach, T. (2016). Introduction: „Mind the Gap“: Thinking about in-between spaces in Delhi and Shanghai. *City, Culture and Society*, 7, 221-226. doi: 10.1016/j.ccs.2016.03.003

Buttel, F. H., Dickens, P., Dunlap, R. E., & Gijswijt, A. (2017). Sociological Theory and the Environment: An Overview and Introduction. In R. E. Dunlap, F. H. Buttel, P. Dickens & A. Gijswijt (Eds.), *Environmental Sociology: Classical Foundations, Contemporary Insights* (pp. 3-34). India: Rawat Publications. (Original Work Published 2001)

Chakrabarty, D. (1992). Of Garbage, Modernity and the Citizen's Gaze. *Economic and Political Weekly*, 27(10/11), 541-547.

Coleman, L. (2016). Inside and Outside the House: A Narrative of Mobility and Becoming in Delhi. *Journal of Contemporary Ethnography*, 45(6), 692-715. doi: 10.1177/0891241616630377

Currid-Halkett, E. (2017). *The Sum of Small Things: A Theory of the Aspirational Class*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

Doron, A., & Raja, I. (2015). The cultural politics of shit: class, gender and public space in India. *Postcolonial Studies*, 18(2), 189-207. doi: 10.1080/13688790.2015.1065714

Douglas, M. (2001). *Purity and danger: an analysis of concepts of pollution and taboo*. New York, NY: Routledge. (Original Work Published 1966)

- Drackner, M. (2005). What is waste? To whom? - An anthropological perspective on garbage. *Waste Management & Research*, 23(3), 175-181. doi: 10.1177/0734242X05054325
- Jaffe, R., & Dürr, E. (2010). Introduction: Cultural and Material Forms of Urban Pollution. In E. Dürr & R. Jaffe (Eds.), *Urban Pollution: Cultural Meanings, Social Practices* (pp. 1-29). New York, NY: Berghahn Books.
- Give Me Trees Trust. (n.d.). *About us*. Retrieved from <http://www.givemetrees.org/>
- Guitard, E. (2012). „The Great Chief Must Be Like the Great Trash Pile“. A Political Anthropology of Waste in African Urban Contexts. *Anthropology News*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/282611229_The_Great_Chief_Must_Be_Like_the_Great_Trash_Pile_A_Political_Anthropology_of_Waste_in_Urban_African_Contexts
- Gupta, N., Yadav, K. K., & Kumar, V. (2015). A review on current status of municipal solid waste management in India. *Journal of Environmental Sciences*, 37, 206-217. doi: 10.1016/j.jes.2015.01.034
- Horký-Hlucháň, O., Profant, T. et al. (2015). *Mimo Sever a Jih: Rozumět globálním nerovnostem a rozmanitosti*. Praha: Ústav mezinárodních vztahů.
- Kaviraj, S. (1997). Filth and the Public Sphere: Concepts and Practices about Space in Calcutta. *Public Culture*, 10(1), 83-113.
- Khazaleh, L. (2015, November 3). *Overflowing landfills, unwanted humans, and a new anthropology of waste*. University of Oslo, Department of Social Anthropology. Retrieved from <http://www.sv.uio.no/sai/english/research/projects/overheating/news/waste-workshop.html>
- Mandelbaum, D. G. (2016). *Society in India*. New Delhi: Sage Publications.
- Mathur, N. (2014). Modernity, Consumer Culture and Construction of Urban Youth Identity in India: A Disembedding Perspective. In N. Mathur (Ed.), *Consumer Culture, Modernity and Identity* (pp. 89-121). New Delhi: Sage Publications.
- Ministry of Home Affairs Government of India. (n.d.). *Census Info*. Retrieved from http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/prov_data_products_delhi.html

Ministry of Urban Development Government of India. (n.d.). *Swachh Bharat*. Retrieved February 22, 2018, from <http://www.swachhbharaturban.in/sbm/home/#/SBM>

Nagendra, H. (2016). *Nature in the City: Bengaluru in the Past, Present, and Future*. New Delhi: Oxford University Press.

Ong, I. B., & Sovacool, B. K. (2012). A comparative study of littering and waste in Singapore and Japan. *Resources, Conservation and Recycling*, 61, 35-42. doi: 10.1016/j.resconrec.2011.12.008

Seippel, Ø. (2017). Modernity, Politics, and the Environment: A Theoretical Perspective. In R. E. Dunlap, F. H. Buttel, P. Dickens & A. Gijswijt (Eds.), *Environmental Sociology: Classical Foundations, Contemporary Insights* (pp. 197-229). India: Rawat Publications. (Original Work Published 2001)

Sen, C. T. (2016). *Feasts and Fasts: A History of Food in India*. New Delhi: Speaking Tiger.

South Delhi Municipal Corporation. (n.d.). *Solid Waste Transportation Management System*. Retrieved April 18, 2018, from http://www.mcdonline.gov.in/tri/sdmc_mcdportal/dems/

Srivastav, N. (2016, September 11). Why open defecation in India will end only with the annihilation of caste. *Scroll.in*. Retrieved from <https://scroll.in/article/815470/why-open-defecation-in-india-will-end-only-with-the-annihilation-of-caste>

Suša, O., & Sťahel, R. (2016). *Environmentální devastace a sociální destrukce*. Praha: Filosofia.

TEDx Talks. (2014, October 27). *Why is India so filthy? The Ugly Indian* [Online Video]. Retrieved from <http://www.youtube.com/watch?v=tf1VA5jqmRo>

Yearly, S. (2017). The Social Construction of Environmental Problems: A Theoretical Review and Some Not-Very-Herculean Labors. In R. E. Dunlap, F. H. Buttel, P. Dickens & A. Gijswijt (Eds.), *Environmental Sociology: Classical Foundations, Contemporary Insights* (pp. 274-285). India: Rawat Publications. (Original Work Published 2001)